

План за управување
за Националниот парк Шар Планина
за период 2022 - 2031

Мај 2022 година

Проект: „Постигнувањето на заштита на биолошката разновидност преку создавање и ефикасно управување со заштитени подрачја и интегрирање на биолошката разновидност во планирање на користење на земјиштето”, финансиран од Глобалниот фонд за животна средина (ГЕФ), спроведен од Програмата на Обединетите Нации за животна средина (УНЕП) - регионална канцеларија на Виена, со Министерството за животна средина и просторно планирање на Северна Македонија како главен партнер и корисник.

Содржина

1. Извршно резиме	9
2. Вовед	17
2.1. Правна рамка.....	18
2.1.1. Национално законодавство	18
2.1.2. Закон за прогласување на дел од Шар Планина за Национален парк	18
2.1.3. Релевантни меѓународни договори	19
2.2. Предговор	19
3. Опис на подрачјето	20
3.1. Општи информации	20
3.1.1. Географска местоположба и административни граници.....	20
3.1.2. Сопственост на земјиштето	21
3.2. Животна средина	22
3.2.1. Геологија и геоморфологија.....	22
3.2.2. Хидрологија	23
3.2.3. Клима.....	23
3.2.4. Почви	23
3.2.5. Ерозија.....	23
3.2.6. Фауна	24
3.2.7. Флора.....	24
3.2.8. Живеалишта.....	24
3.2.9. Екосистеми.....	24
3.2.10. Предели.....	26
3.3. Општествено-економски карактеристики	27
3.3.1. Локални заедници и население	27
3.3.2. Употреба на земјиштето	28
3.3.3. Инфраструктура и развој	34
3.3.4. Културно наследство.....	37
3.3.5. Рекреација и туризам	38
3.4. Вредности на подрачјето.....	43
3.4.1. Видови.....	43
3.4.2. Живеалишта.....	67
3.4.3. Предели и геологија	68
3.5. Закани.....	68
3.6. Управување и ефективност и ефикасност на капацитетите за управување	75

4. Стратегија	76
4.1. Визија	76
4.2. Цели.....	77
4.3. Граници и зонирање	77
4.3.1. Предложени надворешни граници на заштитеното подрачје	77
4.3.2. Предложени граници за зонирање на заштитеното подрачје	80
4.3.3. Дефинирање на зони, дозволени и ограничени активности.....	90
4.3.4. Категоризација на подрачјата со образложение	94
4.4. Програми за управување.....	96
4.4.1. Зачувување и мониторинг на природното наследство	96
4.4.2. Одржливо управување со природните ресурси	97
4.4.3. Управување со живеалишта и екосистеми	98
4.4.4. Управување со културно наследство	99
4.4.5. Развој на одржлив туризам.....	100
4.4.6. Локален развој	102
4.4.7. Информирање, подигање на јавната свест и едукација	103
4.4.8. Управување, менаџмент, организација на работата и финансирање	104
5. Оперативен план	106
5.1. Програма за зачувување и мониторинг на природното наследство	107
5.1.1. Цели поврзани со природното наследство	107
5.1.2. Мапирање на клучните видови	107
5.1.3. Мерки за зачувување на видовите.....	109
5.1.4. Мониторинг на клучните видови.....	110
5.1.5. Истражување на природните вредности	115
5.1.6. Граѓанска наука за мониторинг	116
5.1.7. Евалуација на мерките за зачувување на видовите и пределите	116
5.2. Програма за одржливо управување со природните ресурси.....	117
5.2.1. Одржливо користење на шумите	118
5.2.2. Одржливо користење на планинските пасишта	119
5.2.3. Одржливо користење на земјоделското земјиште во атарите на селата 121	
5.2.4. Одржливо користење на растенија и плодови собрани од природата..	122
5.2.5. Одржливо управување со дивите животни.....	124
5.2.6. Одржливо користење на водите	126
5.2.7. Воспоставување систем за заштита од шумски пожари	127
5.3. Програма за управување со живеалишта и екосистеми	129

5.3.1.	Мапирање на живеалиштата	129
5.3.2.	Мерки за управување со живеалишта во согласност со целите за зачувување.....	130
5.3.3.	Мониторинг на живеалиштата.....	131
5.3.4.	Управување со податоци за природните вредности	134
5.3.5.	Евалуација на мерките за зачувување на живеалиштата.....	136
5.4.	Програма за управување со културното наследство	136
5.4.1.	Мерки за управување со типични предели.....	136
5.4.2.	Мерки за одржување на културните вредности	137
5.5.	Програма за развој на одржлив туризам.....	138
5.5.1.	Развој на Стратегија за туризам за Национален парк Шар Планина.....	138
5.5.2.	Систем за соработка со локалните актери и туристичките субјекти	141
5.5.3.	Воспоставување и одржување на инфраструктура за посетители	143
5.5.4.	Систем за управување со посетители	146
5.6.	Програма за локален развој.....	149
5.6.1.	Рамка за финансирање на локалниот развој	149
5.6.2.	Одржување и унапредување на инфраструктурата и комуналните услуги 151	
5.6.3.	Одржување и адаптирање на традиционалната архитектура.....	154
5.6.4.	Известување и мониторинг на урбанизацијата	155
5.7.	Програма за информирање, подигнување на јавната свест и едукација.....	156
5.7.1.	Развој на инфраструктура за едукација за животната средина.....	156
5.7.2.	Програма за комуникација, вклучително активности на социјалните мрежи 157	
5.7.3.	Програми за едукација на разни целни групи	158
5.8.	Програма за управување, менаџмент, организација на работата и финансирање.....	159
5.8.1.	Институционално зајакнување на заштитеното подрачје	159
5.8.2.	Програма за лидерство.....	160
5.8.3.	Управување со човечки ресурси.....	161
5.8.4.	Финансиско управување	162
5.8.5.	Административно известување и документирање	163
5.8.6.	Комуникација и соработка	165
6.	Управување и раководење	167
6.1.	План за управување и раководење.....	167
6.1.1.	Управувачка структура.....	167

6.1.2.	Механизми и процедури за консултации и учество на засегнатите страни	168
6.1.3.	Спроведување на Планот за управување	174
6.2.	План за човечки ресурси и останати ресурси	174
6.2.1.	Човечки ресурси	174
6.2.2.	Опрема и инфраструктура	180
6.2.3.	Потребни средства и финансиски план за спроведување на Планот за управување	181
6.3.	Годишни програми за заштита на природата	182
6.4.	Подготовка на следниот План за управување	182
7.	Анекси	183
7.1.	Анекс 1 - Преглед на карти во ГИС формат	183
7.2.	Анекс 2 - Литература	183
7.3.	Анекс 3 - Листа на мали хидроцентрали (со статус јануари 2021 година)	183
7.4.	Анекс 4 - МЕТТ4 Проценка	183

Кратенки

CBD	Конвенција за биолошка разновидност
ECC	Екосистемски услуги
EY	Европска Унија
EU IPA	Инструмент предпристапна помош на ЕУ
GEF	Глобален Фонд за животна средина
GIZ	Германско друштво за меѓународна соработка
HD	Директива на ЕУ за живеалишта
IUCN	Меѓународна унија за заштита на природата
METT	Алатка за следење на ефикасноста на управувањето
МЖСПП	Министерство за животна средина и просторно планирање
МЗШВ	Министерство за земјоделство, шумарство и водостопанство
ПУ	План за управување
МТВ	Министерство за транспорт и врски
НП	Национален парк
ЗП	Заштитено подрачје
ЈП	Јавно Претпријатие
ПШС	Подружница шумско стопанство
ПОНТ	Фонд за животна средина
ЈУНП	Јавна установа Национален Парк
НПШП	Национален парк Шар Планина
РСМ	Република Северна Македонија
UNDP	Програма за развој на Обединетите Нации
УНЕП	Програма на Обединетите нации за животна средина
USAID	Агенција за меѓународна соработка на Обединетите држави на Америка
SIDA	Шведска Агенција за меѓународна развојна соработка

Препорачан цитат: Нацрт-план за управување за Националниот парк Шар Планина за период 2022 - 2031. IUCN Регионална канцеларија за Источна Европа и Централна Азија (ECARO): Белград, Република Србија. Проект на ГЕФ/УНЕП „Постигнувањето на заштита на биолошката разновидност преку создавање и ефикасно управување со заштитени подрачја и интегрирање на биолошката разновидност во планирање на користење на земјиштето”.

Автори: Даниел Богнер, Анела Ставревска-Панајотова и Ѓорѓи Ѓоргиевски.

Фотографија на насловната страница: Даниел Богнер.

Признанија

Овој нацрт-план за управување со Националниот парк Шар Планина се базира на искуството и работата на повеќе од 70 експерти кои беа задолжени за подготовка на Студијата за валоризација и Социо-економската студија за Шар Планина. Овие две студии дават подетални информации природните и социо-економските карактеристики и вредности на ова подрачје.

Во текот на процесот на елаборирање на овој План за управување, бројни актери вклучени од различни сектори придонесоа за дизајнирање на програми и активности за време на консултативните состаноци што се одржуваа лично и онлајн.

Ја изразуваме нашата благодарност до Министерството за животна средина и просторно планирање на Северна Македонија, Секторот за заштита на природата и Управата за животна средина за нивната вклученост и поддршка во текот на процесот.

Овој нацрт-план за управување е подготвен во рамките на проектот „Постигнувањето на заштита на биолошката разновидност преку создавање и ефикасно управување со заштитени подрачја и интегрирање на биолошката разновидност во планирање на користење на земјиштето“, кој е финансиран од Глобалниот фонд за животна средина (GEF) и имплементиран од Програмата на Обединетите Нации за животна средина (UNEP) - регионална канцеларија на Виена, како главна агенција за спроведување која ѝ помага на земјата да воспостави еколошки здрави политики и практики.

Регионалната канцеларија на IUCN за Источна Европа и Централна Азија (ECARO) беше ангажирана да го координира процесот на подготовка на Планот за управување со Националниот парк Шар Планина, врз основа на глобалните стандарди и најдобрите практики за заштитени подрачја.

Голем број на засегнати страни од разни сектори дадоа свој придонес во процесот на изработка на овој нацрт-план за управување и помогнаа во подготовката на програмите и активностите, за време на консултативните состаноци во живо или преку интернет.

Во табелата во продолжение се набројани луѓето кои дадоа активен придонес во подготовката на Планот за управување:

Име и презиме	Институција
Насер Нуредини	Министерство за животна средина и просторно планирање
Хисен Џемаили	Министерство за животна средина и просторно планирање
Илбер Мирта	Министерство за животна средина и просторно планирање
Фросина Антоновска	Министерство за животна средина и просторно планирање
Драгана Черепналковска	Министерство за животна средина и просторно планирање
Арсим Фидани	Министерство за животна средина и просторно планирање
Мелита Гоцевска	Министерство за животна средина и просторно планирање
Ибрахим Дехари (директор)	Јавна установа Национален парк Шар Планина
Зоран Павлов	Дирекција за заштита на културното наследство
Саша Јовановиќ	Министерство за земјоделство, шумарство и водостопанство
Војо Гоговски	Министерство за земјоделство, шумарство и водостопанство
Маре Басова	Јавно Претпријатие Национални шуми
Јулијана Николова	Јавно Претпријатие Национални шуми
Татјана Милчевска	Јавно Претпријатие за управување со пасишта

План за управување со Националниот парк Шар Планина за период 2022-2031

Име и презиме	Институција
Нефрус Челику	Јавно Претпријатие за управување со пасишта
Пане Симиќ	ПШС „Лешница“ - Тетово
Милорад Андријевски (директор)	ПШС „Шар“ - Гостивар
Бајрам Кафеџоли (директор)	Национален парк Шара - Косово
Беќим Битиќи	Национален парк Шара - Косово
Маја Зенделска	Делегација на ЕУ во Скопје
Штефен Худолин	Делегација на ЕУ во Скопје
Теута Арифи (градоначалник)	Општина Тетово
Исен Шабани (градоначалник)	Општина Врапчиште
Бари Ебиби	Општина Врапчиште
Ибрахим Мамути	Општина Врапчиште
Исен Асани (градоначалник)	Општина Теарце
Саладин Зеќири	Општина Теарце
Бесим Имери	Општина Теарце
Зоран Јосифоски	АД ЕСМ
Адем Авзиу (директор)	ЕЛЕМ ТУРС
Владимир Крпач	Институт за екологија и технологија, Универзитет во Тетово
Славчо Христовски	Институт за биологија, Универзитет во Скопје
Владимир Џабирски	Институт за биологија, Универзитет во Скопје
Иван Блинков	Факултет за шумарски науки, пејзажна архитектура и екоинженеринг „Ханс Ем“
Ана Чоловиќ	Ековест
Методија Велевски	МЕД
Богољуб Стеријовски	МЕД
Васко Авукатов	МЕД
Фросина Пандурска	МЕД
Даниела Јовановска	МЕД
Мухамет Јашари	Вешала
Зоран Зоксимовски	Горно Јеловце
Вулнет Адили	Бродец
Амир Хебиби	Вејце
Методи Чилиманов	SharOutdoors
Михаил Солаков	SharOutdoors
Хашим Хасани	Хотел Скардус
Хајрула Хасани	Хотел Скардус
Константин Господинов	ИУЦН
Пјетро Сандини	ИУЦН
Фјола Халили	УНЕП
Евгенија Јордановска-Нечковски	УНЕП
Искра Стојанова	УНЕП

1. Извршно резиме

Шар Планина е европско жариште на биодиверзитетот и подрачје кое се карактеризира со извонредни природни вредности во пограничната област помеѓу Северна Македонија и Косово. Во Косово, Националниот парк е прогласен пред повеќе од една деценија, додека од македонска страна во последните децении имаше неколку иницијативи за заштита на планината.

Последната и успешна иницијатива беше спроведена во рамки на проектот „Постигнувањето на заштита на биолошката разновидност преку создавање и ефикасно управување со заштитени подрачја и интегрирање на биолошката разновидност во планирање на користење на земјиштето“, финансиран од ГЕФ, спроведен од УНЕП, со Министерството за животна средина и просторно планирање на Северна Македонија како главен партнер и корисник. Над 70 национални експерти беа вклучени во подготовката на Студијата за валоризација, како клучен документ во процесот за прогласување. По екстензивните консултативни состаноци со засегнатите страни и дополнителната поддршка од меѓународен и национален експерт, преку анонимно гласање предлогот за прогласување на Шар Планина за Национален парк беше едногласно усвоен од Собранието на 30 јуни 2021 година. Оваа иницијатива е една од најновите што на светот му понуди ново заштитено подрачје кое се простира на 62 705 хектари и според критериумите на ИУЦН од категоријата II - Национален парк, при што повеќе од 75 % од нејзината територија е под висок степен на заштита. Овој План за управување е подготвен во рамките на истиот ГЕФ/УНЕП/МЖСПП проект, со експертска поддршка од ИУЦН.

Заштитените подрачја денес се соочени со предизвикот да направат многу повеќе отколку само зачувување на природните вредности. Тие имаат задача да ја подберат добросостојбата на луѓето и да обезбедат економски придобивки во повеќе сектори, особено во заштитените подрачја со повеќе планински села, како што е Националниот парк Шар Планина. За да се исполни таквата амбициозна мисија, новоформираната Јавна Установа Национален парк Шар Планина се соочува со одговорна задача да го заокружи процесот за донесување на овој нацрт-план за управување. Она што е уште поважно е да се обезбеди негово успешно имплементирање во периодот од 2022-2031 година.

Нацрт-планот за управување е алатка за органот кој управува со Националниот парк за да ги задоволи различните потреби во подрачјето истовремено запазувајќи ги законските обврски. Овој документ е обмислен користејќи интердисциплинарен пристап, ги обединува експертите и заинтересираните страни да дискутираат за идното управување со заштитеното подрачје и истиот беше подготвен во рамки на еден широк консултативен процес со цел да се обезбеди чувство на сопственост кај органот задолжен за управување и другите засегнати страни.

Нацрт-планот за управување ги следи насоките дадени во Правилникот за содржината на плановите за управување со заштитените подрачја и годишните програми за заштита на природата (Службен весник бр. 67/04).

Шар Планина е голем високопланински масив кој се протега во северозападниот дел на Северна Македонија и во јужниот дел на Косово, со вкупна површина од околу 2 500 квадратни километри. Подрачјето се карактеризира со голем број врвови кои се

повисоки од 2 000 метри надморска височина и со богата геолошка разновидност, формирано преку глацијални и флувијални процеси.

Во границите на Националниот парк Шар Планина има 27 села кај кои во повеќето се забележува намалување на бројната состојба на населението и лоша инфраструктура. Од административен аспект, Националниот парк се наоѓа во седум општини: Јегуновце, Теарце, Тетово, Боговиње, Врапчиште, Гостивар, Маврово и Ростуша. Поголемиот дел од земјиштето е во државна сопственост.

Шар Планина има широко богатство на фауна низ сите таксономски групи. Во слатководните живеалишта потврдени се 5 видови риби, 11 видови водоземци и 17 видови влекачи. Најбогатата група од 'рбетниците, претставена со најголем број видови, е групата на птици, застапена со 128 видови, додека цицачите се застапени со 51 вид.

Досега се познати 662 видови дијатомеи, 1 260 видови васкуларни растенија, повеќе од 260 видови мовови, 500 видови габи и 160 вида лишаи.

Доминантни видови на дрвја во шумите кои виреат на подрачјето се бука, габер и даб, како и ела, брест, бор, смрека, евла и врба. Други нешумски растителни заедници присутни во подрачјето се: алпски и бореални подрачја, оромезиски и ацидофилни пасишта, источно медитерански точила, алкални тресетишта, хидрофилни рабни заедници на високи зелјести растенија од низинските и монтаните до алпските појаси, алпски и субалпски варовнички пасишта, силикатни карпести падини со хазмофитска вегетација и силикатни алпски и бореални пасишта. Влажните живеалишта на ова подрачје се: стоечки води, површински истечни води, литорална зона на копнени површински водни тела, долиински тресетишта и различни типови тресет.

Пределите на Шар Планина се оформени од геолошки, флувијални и глацијални процеси, како и од влијанието на човекот низ вековите. Различните традиции, етничкото и културното потекло на локалното население придонеле за разновидноста на пределите кои ги има во најмалку десет типови.

Во однос на социо-економските услови, според последниот попис направен во 2002 година, регистрирани се околу 17 000 жители во 27 села на територијата на паркот. Оваа бројка не е релевантна поради постојните трендови на напуштање на руралните средини.

Традиционалното земјоделство има создадено разновиден и богато структурирани предели околу селата кој се карактеризираат со мозаик од полиња и ливади, најчесто во вид на мали интензивно употребувани парцели кои со нивното напуштање претрпеле големи промени. Летната испаша во регионот е сè уште присутна но и кај неа се бележи интензивно намалување.

Повеќето од шумите се во државна сопственост и се управувани од Јавното Претпријатие „Национални шуми“ (ЈПНШ) врз основа на десетгодишни посебни планови за управување со шумите. Органот за управување ќе има задача да го преземе управувањето со шумите во Националниот парк во согласност со целите за зачувување на природата.

Во подрачјето се воспоставени вкупно седум ловишта. Со шест од нив управувале концесионери, додека со државното ловиште управувало ЈПНШ. Со прогласувањето на подрачјето за Национален парк, новиот орган за управување ќе биде одговорен за

заштита и управување со дивите животни, вклучително и за санитарниот отстрел. Националниот парк треба да подготви посебен план за одгледување на дивеч, со цел да се обезбеди заштита и управување со дивите животни, а притоа почитувајќи ги принципите на заштита на природата.

Собирањето растенија и плодови од природата, вклучувајќи лековити билки и габи е традиционална активност широко присутна на Шар Планина. Има најмалку 51 вид на растенија (на пример, *Sideritis scardica*) и голем број на габи кои се собираат за комерцијални цели. Националниот парк, исто така, ќе биде задолжен да управува и со овие активности.

Во еден дел од подрачјето се наоѓа добро познатиот скијачки центар „Попова Шапка“, со неколку мали и средни ски-лифтови. Во околината на скијачкиот центар, бројот на викендички кои се градат забрзано се зголемува, што доведува до проблеми со отпадот, отпадните води, сообраќајот и др.

Туризмот се смета за сектор кој е важен за економскиот развој. Во моментот има одредени капацитети кои нудат сместување. Масовниот туризам е присутен во скијачкиот центар „Попова Шапка“, додека истовремено се развиваат различни видови на алтернативен или авантуристички туризам. Овие активности вклучуваат летни и зимски планински спортови, како планинарење, јавање коњи, планински велосипедизам, фрирајд скијање, турно скијање и одење по снег. Идентификуван е притисок врз природните вредности поради употребата на моторни возила.

Идентификувани се бројни видови растенија кои се наоѓаат на црвените листи на ИУЦН, во Анексот II од Директивата за живеалишта на ЕУ, на листата на строго заштитени видови во земјата или се предмет на други режими на заштита. Примери за ова се: *Mannia triandra* и *Buxbaumia viridis* (мовови), *Crocus scardicus*, *Gentiana lutea* и *Gentiana punctata*, *Lilium albanicum*, *Pinguicula balcanica*, *Pinus heldreichii*, *Pinus peuce*, *Potentilla doerfleri*, *Sempervivum kosaninardii*, *Sideritis scardica* или *Silene schmuckeri* (васкуларни растенија).

Идентификувани се бројни видови животни кои се наоѓаат на црвените листи на ИУЦН, во Анексот II од Директивата за живеалишта на ЕУ, на листата на строго заштитени видови во земјата или се предмет на други режими на заштита.

Пример: *Canis lupus*, *Lynx lynx balcanicus*, *Miniopterus schreibersii*, *Myotis blythii*, *Myotis myotis*, *Rupicapra rupicapra* или *Ursus arctos* (цицачи);

Accipiter nisus, *Aquila chrysaetos*, *Bubo bubo*, *Corvus corax*, *Coturnix coturnix*, *Crex crex*, *Falco peregrinus*, *Falco Subbuteo*, *Falco tinnunculus*, *Gyps fulvus*, *Oriolus oriolus*, *Otus scops*, *Pernis apivorus*, *Pyrrhocorax graculus*, *Pyrrhocorax pyrrhocorax*, *Tetrao urogallus* или *Tetrastes bonasia* (птици);

Bombina variegata, *Bufotes viridis*, *Coronella austriaca*, *Dolichophis caspius*, *Hyla arborea*, *Lacerta agilis*, *Lacerta trilineata*, *Lacerta viridis*, *Natrix tessellate*, *Podarcis erhardii*, *Podarcis muralis*, *Rana dalmatina*, *Rana graeca*, *Testudo graeca*, *Testudo hermanni*, *Triturus macedonicus*, *Vipera ammodytes*, *Vipera ursinii* или *Zamenis longissimus* (влечуги и водоземци);

Aricia anteros, *Carcharodus floccifera*, *Coenonympha tullia*, *Cupido decoloratus*, *Erebia (epiphron) roossi*, *Euphydryas aurinia*, *Euphydryas maturna*, *Hipparchia statilinus*, *Iolana*

iolas, Lycaena dispar, Melitaea aurelia, Parnassius apollo, Parnassius mnemosyne, Phengaris (Maculinea) arion, Plebejus pylaon, Polyommatus damon, Polyommatus dorylas, Polyommatus eros eroides, Pseudophilotes vicrama, Thymelicus action или Zerynthia cerisy (пеперутки).

Во ова подрачје се идентификувани повеќе од 20 живеалишта кои се содржани во Директивата за живеалишта на ЕУ, меѓу кои се реки и влажни живеалишта, пасишта, шуми и хасмофитски живеалишта.

Заради општествени промени, Шар Планина е под силен антропоген притисок. Тоа предизвикува закани за природните вредности:

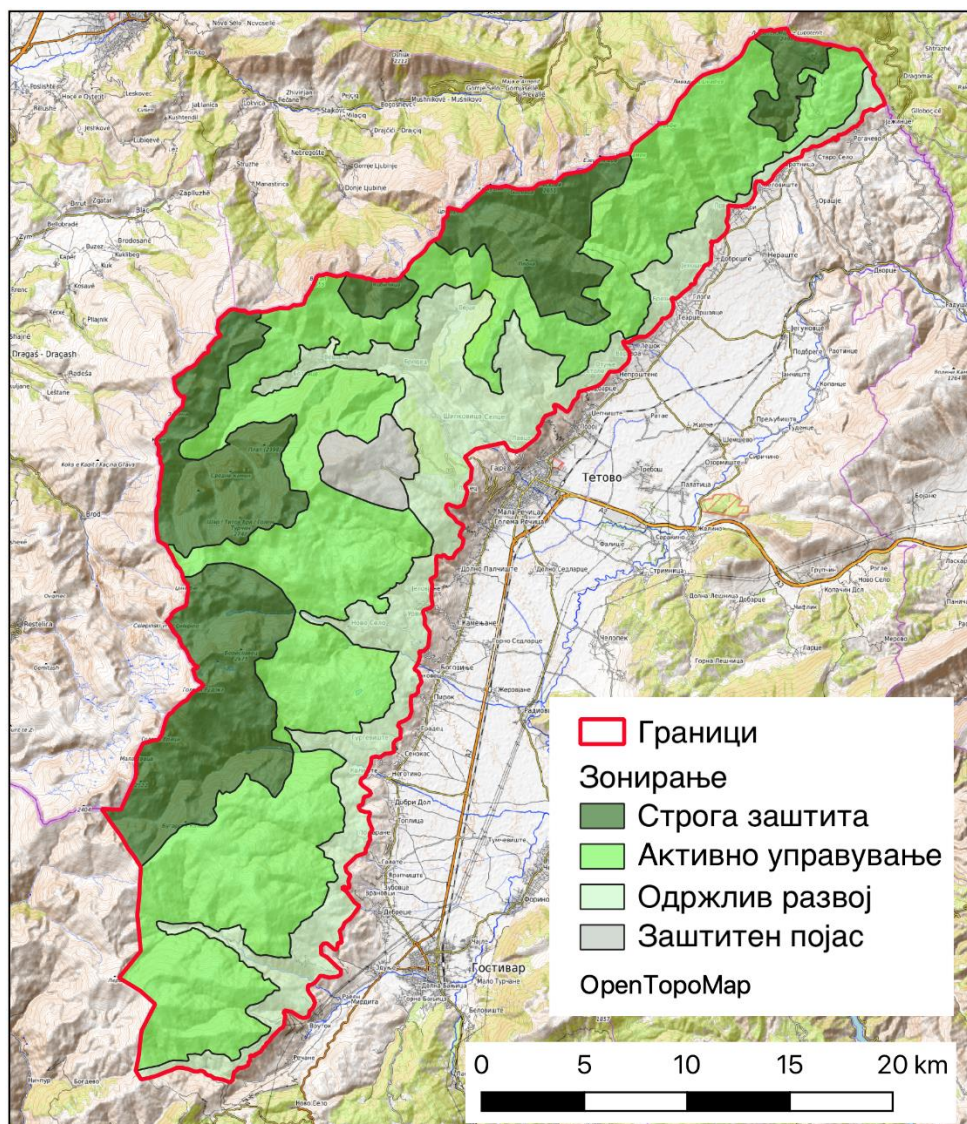
- Напуштање на традиционалните практики за намената на земјиштето и искористувањето на природните ресурси, со што се менува и осиромашува пределската разновидност;
- Нерегулирана урбанизација и инфраструктура (отворање патишта, викенд куќи, угостителски објекти, туристичка инфраструктура итн.);
- Нелегална и неконтролирана сеча, лов и риболов;
- Неодржлива употреба на одредени лековити, ароматични растенија и габи;
- Неодржлива употреба на водни ресурси (особено за производство на електрична енергија);
- Нерегулирано користење на моторни возила.

Главните негативни влијанија врз природните вредности на Шар Планина се следниве:

- Конверзија на живеалишта предизвикано од заканата на напуштање на традиционалните практики во искористувањето на природните ресурси. На пример, прекумерно зараснување на земјоделското земјиште со грмушки и папрати што доведува до намалување на биолошката разновидност;
- Промена на живеалишта преку закана од илегална сеча;
- нарушување на еколошките процеси во речните екосистеми, што е предизвикано од изградба на инфраструктура за производство на електрична енергија со хидроцентрали;
- Загуба и уништување на живеалиштата преку нерегулирана урбанизација и изградба на инфраструктура, како на пример изградба на патишта, куќи и други објекти;
- Промени во изобилието на растителните видови поради заканата од неконтролирано собирање на одредени лековити и ароматични билки;
- Вознемирување, намалување на популациите, па дури и исчезнување на видовите поради закана од незаконски лов на диви животни;
- Вознемирување на видовите преку туризмот.

Според Законот за заштита на природата, обмислени се и опишани 4 зони: зона на строга заштита, зона на активно управување, зона на одржливо користење и заштитен појас околу скијачкиот центар. Детална листа на ограничувања на активностите за секоја од зоните е дадена во подолу во овој План за управување.

План за управување со Националниот парк Шар Планина за период 2022-2031

Нацрт-планот за управување ја презентира визијата на Националниот парк за важноста од потребата за заштита на природните вредности и во исто време предлага вклучување на локалното население и укажува на потенцијалот за туризам кој може да донесе одржлив економски развој во регионот.

Основата на нацрт-планот за управување се 8 програми со потпрограми и детални активности во петгодишен оперативен план. Осумте програми се следниве:

1. Зачувување и мониторинг на природното наследство;
2. Одржливо управување со природните ресурси;
3. Управување со живеалишта и екосистеми;
4. Управување со културно наследство;
5. Развој на одржлив туризам;
6. Локален развој;
7. Информирање, подигнување на јавната свест и едукација;
8. Управување, менаџмент, организација на работењето и финансирање.

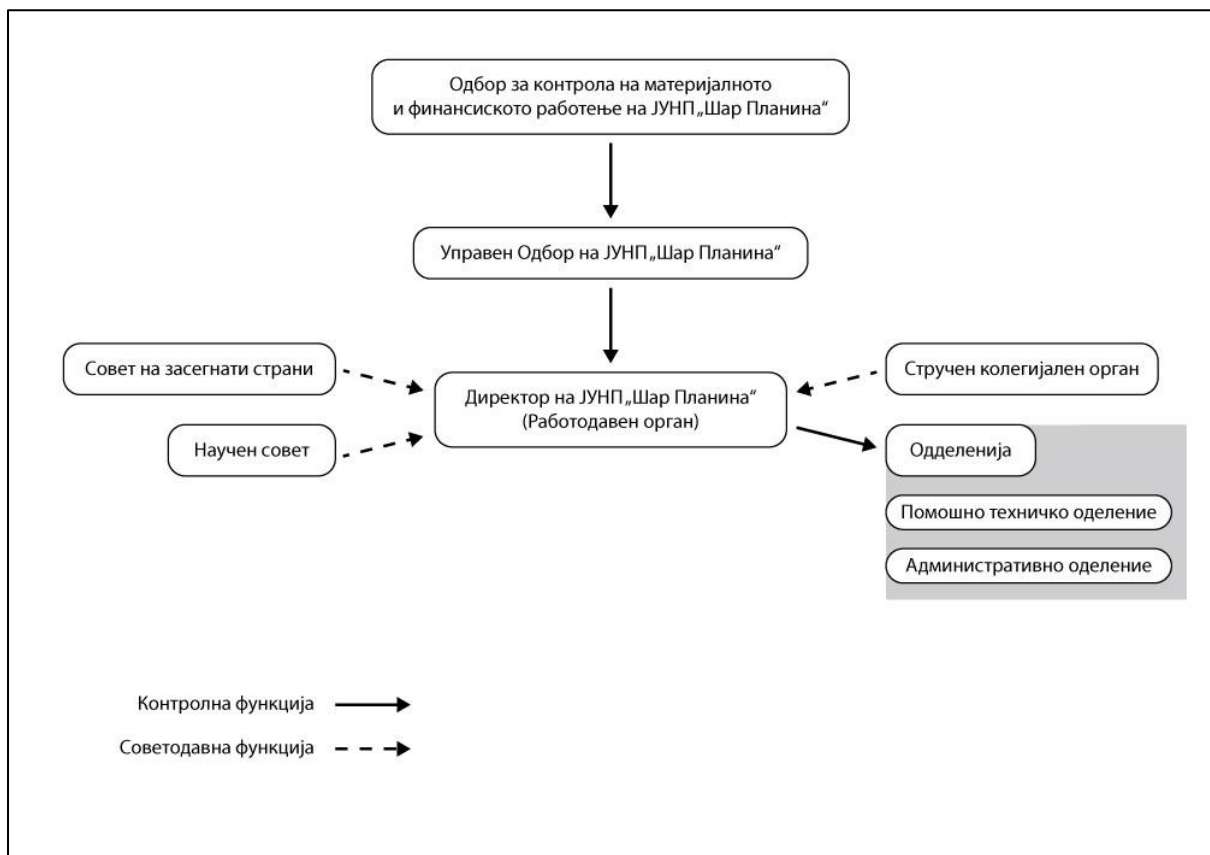
Јавната установа Национален парк Шар Планина е формирана со одлука на Владата (Службен весник 175/2021) според која структурата на управување ги вклучува следниве тела:

- Управен одбор;
- Работодавен орган;
- Стручен колегијален орган;
- Одбор за контрола на материјално-финансиско работење.

Надлежностите, структурата, организацијата и одговорностите на овие тела треба да се дефинираат во Статутот на јавната институција Национален парк Шар Планина (2021), во согласност со Законот за заштита на природата и Законот за прогласување за Националниот парк Шар Планина.

Во нацрт-планот за управување се предложени неколку механизми за консултација со засегнатите страни, со цел во иднина да се обезбеди нивната силна поддршка. Некои од поважните предности од вклучувањето на јавноста во работењето на Националниот парк Шар Планина се мониторингот, истражувањата, борбата против нелегалните активности, пристапот до знаењата кои ги поседува локалната заедница или донесувањето подобри одлуки. Примери за такви механизми се постојаните и редовни платформи за размена и соработка, студиски патувања, конференции и саеми на меѓународно ниво или прекугранична соработка со други заштитени подрачја.

Нацрт-планот за управување содржи предлог за структурната поставеност на Јавната установа во која има неколку одделенија и вработени, како и детален опис на задачите и на потребите за обука на вработените.

Според Правилникот за внатрешната организација на ЈУНПШП, установава има четири организациони единици – одделенија и тоа:

1. Одделение за правни, економски и општи работи;

2. Одделение за заштита на природата;
3. Одделение за одржливо користење на природните ресурси;
4. Одделение за алтернативни активности и еколошка едукација.

Секое од одделенијата има раководител и вработени. Предвидениот број на извршители, посебните услови потребни за извршување на работите и задачите на одделни работни места, како и описот на работните места по работни задачи и организациони делови определен е со Правилникот за систематизација на работните места во ЈУНПШП.

Од тука во одделението за правни, економски и општи работи се предвидени 12 работни места, во одделението за заштита на природата се предвидени 19 работни места, во одделението за одржливо користење на природните ресурси се предвидени 13 работни места додека во одделението за алтернативни активности и еколошка едукација се предвидени вкупно 5 работни места. Со оглед на недостаток на претходно искуство во потребен број на вработени за кој во исто време институцијата ќе може да обезбеди постојани финансии, за почеток ЈУНПШП ќе функционира со педесет вработени. Доколку во текот на работењето се укаже потреба од зголемување на бројот на вработените за што институцијата воедно ќе може да обезбеди соодветни финансиски средства, овој број може да порасне.

Во однос на предложената структура подготвен е и буџет.

Преглед на редовните оперативни трошоци:

Оперативни трошоци	Единици	Цена по единица (ден)	Вкупна цена годишно (ден)	Вкупна цена годишно (евра)
Плата / персонал x месец (900 евра)	50	60 000	36 000 000	585 365
Канцелариски простор (12m ² по лице) + компјутер + друго (300 евра / месечно)	40	20 000	9 600 000	156 097
Автомобили (600 евра / месечно)	15	36 000	6 480 000	105 365
Униформи + опрема за ренџери (30 евра / месечно)	20	2 000	480 000	7 804
Други трошоци (3 000 евра / месечно)	1	180 000	2 160 000	35 121
Вкупно годишно			54 720 000	889 752

Проценка на трошоците за надворешни експерти за оперативни програми:

Проекти со надворешна соработка	Број на активности	Просечен годишен трошок (евра)	Вкупен годишен трошок (ден)	Вкупен годишен трошок (евра)
Проекти со надворешна поддршка, приоритет 1	35	15 000	32 287 500	525 000
Проекти со надворешна поддршка, приоритет 2	70	15 000	64 575 000	1 050 000
Проекти со надворешна поддршка, приоритет 3	25	15 000	23 062 500	375 000

Вкупно годишно				1 950 000
----------------	--	--	--	-----------

За поддршка на работењето на Националниот парк, треба да се земат во предвид неколку извори на финансирање, донатори или организации:

- Национални фондови (Влада);
- Влезници во паркот;
- Наплата на екосистемски услуги: Надоместоци од одржливо користење на природни ресурси според Планот за управување, како и надоместоци од субјекти кои даваат услуги на територијата на паркот (тур-оператори, мали хидроцентрали, далекуводи, хотели, фрирајд скијање итн.);
- ПОНТ
- ЕУ ИПА;
- Прекугранична програма на ЕУ;
- ГИЗ;
- ГЕФ
- УНДП;
- УНЕП;
- SIDA;
- УСАИД;
- Швајцарска програма за соработка;
- Други меѓународни донатори;
- Спонзорство од приватниот сектор.

2. Вовед

Шар Планина е високопланински венец што се протега на северозападниот дел од Северна Македонија и во јужниот дел од Косово. Подрачјето изобилува со природни вредности и биолошка разновидност. Богато е со шуми, пасишта, глацијални езера, водотеци и разновидна геоморфологија. Македонскиот дел од масивот се протега на 840,2 km², а негов највисок врв е Титов Врв кој се наоѓа на 2 748 метри надморска височина. Северните падини се наоѓаат на Косово каде Шара е веќе прогласена за Национален парк повеќе од десет години.

Сепак, притисокот врз биодиверзитетот постојано се зголемува. Државата е на крстопат помеѓу интензивниот економски развој (интензивна експлоатација на природните ресурси, зголемување на површините под земјоделско земјиште, неконтролирана урбанизација итн.) и континуираното и растечко уништување на природните вредности.

Како одговор на тоа, се работи на проширување на националната мрежа на заштитени подрачја и зајакнување на капацитетот за ефикасно управување со истата, како пристап во заштитата на биолошката разновидност.

Со цел да се заштитат природните вредности на Шар Планина, Владата на Република Северна Македонија побара од Програмата за животна средина на Обединетите Нации (УНЕП) да ја поддржи иницијативата за прогласување на Шар Планина за заштитено подрачје, во категоријата „Национален парк“.

Средствата за оваа цел се обезбедени преку Глобалниот фонд за животна средина (ГЕФ), во рамките на проектот „Постигнувањето на заштита на биолошката разновидност преку создавање и ефикасно управување со заштитени подрачја и интегрирање на биолошката разновидност во планирање на користење на земјиштето“, имплементиран од УНЕП, во партнерство со Министерството за животна средина и просторно планирање како главен корисник. Процесот на прогласување на Шар Планина за Национален парк се реализираше во рамките на овој проект и вклучуваше подготовка на потребна документација, процес на консултации и промотивни активности.

Како резултат на тоа, Собранието на Северна Македонија на 30 јуни 2021 година донесе одлука дел од Шар Планина да биде прогласен за Национален парк. Законот за прогласување на дел од Шар Планина за Национален парк пропишува, една година по донесувањето на Законот (6 јули 2021 година), треба да биде усвоен План за управување со заштитеното подрачје од страна на Јавната Установа.

Оттука, следен чекор, како што е предвидено со опфатот на проектот, е подготовка на нацрт текст на Планот за управување. Планот за управување со Националниот парк Шар Планина ќе придонесе кон остварување на 3 главни цели: (1) Проширување на мрежата на заштитени подрачја, (2) Зголемена ефикасност во управувањето со биолошката разновидност и (3) Вклучување на биолошката разновидност во процесот на планирање на користењето на земјиштето.

Севкупната цел на Планот за управување е систематски да се зачуваат природните вредности, преку внимателно анализирање на директните и индиректните притисоци, закани и нивно решавање преку спроведување соодветни политики. Исто така, планот вклучува разни пристапи за поддршка на одржлив општествен и економски развој и зголемување на придобивките за локалното население.

Планот за управување со Националниот парк Шар Планина е обмислен и реализиран според двете Студии кои беа подготвени од мултидисциплинарен тим од експерти и со учество на МЖСПП и УНЕП:

- Студија за валоризација на Шар Планина (2020);
- Социо-економска студија за предложениот Национален парк Шар Планина (2020).

Очекувани резултати од планот за управување се следниве: подобро зачувување на природните вредности во РС Македонија преку проширување на националната мрежа на заштитени подрачја и подобрување на управувањето преку креирање здрави политики и зајакнување на релевантниот капацитет и подобро планирање и управување со употребата на земјиштето, со сеопфатно вклучување на локалните засегнати страни во целокупниот процес.

2.1. Правна рамка

2.1.1. Национално законодавство

Најважниот правен документ во земјата е Уставот на Република (Северна) Македонија („Службен весник на Република Македонија“ бр. 52/91, со измените) кој ги поставува основните принципи за заштита на животната средина. Потребата од заштита на животната средина и на природата е еден од неговите основни принципи.

Сите природни ресурси во РС Македонија, вклучувајќи ги флората, фауната и природното наследство се од јавен интерес и уживаат посебна заштита. Републиката гарантира заштита, промоција и збогатување на историското и уметничкото богатство на државата.

Два закони кои конкретно се однесуваат на зачувување и управување со природните ресурси на државата се следниве:

Закон за животна средина („Службен весник на Република Македонија“ бр. 53/05, со измените) кој претставува рамковен закон од областа на животната средина и кој заедно со соодветните подзаконски акти го регулира спроведувањето на проценката на влијанието врз животната средина и стратешката проценка на влијанието врз животната средина.

Законот за заштита на природата („Службен весник на Република Македонија“, 67/04, со измените) е една од најважните компоненти на националното законодавство за животната средина. Со него се регулира зачувувањето на природата преку заштита на биолошката и пределната разновидност и заштитата на природното наследство кое се наоѓа во рамките и надвор од заштитените подрачја, како и заштита на природните реткости.

2.1.2. Закон за прогласување на дел од Шар Планина за Национален парк

Законот за прогласување на Националниот парк Шар Планина е објавен на 6 јули 2021 година во Службен весник (151/2021). Со прогласувањето на Националниот парк, се наметнува потребата за формирање на орган за управување кој ќе биде одговорен да управува со заштитеното подрачје врз основа на Планот за управување. Овој План ќе

дефинира мерки и активности за заштита на карактеристичните природни вредности во паркот, како неговото целокупно планирање и управување.

Според член 17 од Законот, оваа новоформирана институција мора да подготви годишна програма во рок од три месеци од датумот на прогласување, како и План за управување во рок од една година од истиот датум.

2.1.3. Релевантни меѓународни договори

Република Северна Македонија е потписник на Конвенцијата на ОН за биолошка разновидност - CBD (заедно со протоколите од Картагена и Нагоја) која утврдува три цели: зачувување на биолошката разновидност, одржлива употреба на нивните компоненти и правично и рамномерно споделување на придобивките од користењето на генетските ресурси. Покрај CBD, РС Македонија, исто така, ги ратификуваше и следниве релевантни меѓународни договори:

- Конвенција за зачувување на дивиот растителен и животински свет и природните живеалишта во Европа (Бернска Конвенција);
- Конвенција за заштита на миграторни видови на диви животни (Бонска Конвенција);
- Договор за заштита на популациите на европски лилјаци (EUROBATS);
- Конвенција за заштита на светското културно и природно наследство (Конвенција за светско наследство на УНЕСКО);
- Конвенција за меѓународна трговија со загрозувани видови на дива флора и фауна (CITES, Вашингтонска Конвенција);
- Европска конвенција за пределот;
- Рамковна конвенција на Обединетите нации за климатски промени (UNFCCC).

2.2. Предговор

Според Законот за заштита на природата, органот за управување со заштитено подрачје е одговорен за подготовка и усвојување План за управување, по претходно добиена согласност од МЖСПП.

Планот за управување е резултат на еден ефикасен и насочен процес кој вклучува учество на сите релевантни и заинтересирани чинители и кој ќе му овозможи на раководниот орган ефикасно и ефективно да управува со заштитеното подрачје.

Планот за управување содржи оперативна компонента во која се наведени активностите во програмите и потпрограмите, заедно со дефинирани временски рамки и одговорности. Планот ги определува мерките и активностите за заштита на карактеристичните природни вредности на заштитеното подрачје, како и управувањето со подрачјето во неговите граници.

3. Опис на подрачјето

3.1. Општи информации

Шар Планина претставува голем високопланински масив кој се протега во северозападниот дел на Северна Македонија и во јужните делови на Косово. Во своите природни граници тој зафаќа површина од 2 480 km² од кои 881 km² или 35,5 % ѝ припаѓаат на Република Северна Македонија. Делот од Шар Планина што е предмет на овој План за управување има површина од 627 km².

Планините се карактеризираат со голем број на врвови со надморска височина поголема од 2 000 метри. Глацијалниот и флувијалниот релјеф има создадено подрачје кое се карактеризира со голема густина на долини и клисури, кратки котлини кои се испресечени во варовничка, кварцитна и гранитоидна карпа, како и извонредна геолошка разновидност.

Голем дел од реките од македонска страна стрмно се спуштаат со значителен надолжен пад и предизвикуваат бројни брзи водни текови. Тука спаѓаат реките Вратничка, Беловишка, Габровница, Теаречка и Бистрица, како и притоците на реката Пена, вклучително и реките Скакалска, Лешничка и Кривошијска, од кои некои имаат мошне впечатливи водопади (Беловишка, Вратничка, Кривошијска, Лешничка и Боговињска).

Повеќе од 10 % од Шар Планина се состои од карбонатни карпи (главно мермер и варовник). Во овие подрачја има бројни пештери каде може да се очекува да бидат пронајдени поголеми спелеолошки структури, а тоа е особено случај со варовниците кои се наоѓаат во долината на реката Пена.

Во границите на Националниот парк има повеќе од 25 села, до кои може да се стигне по афалтирани патишта. Од друга страна, повеќето патишта во ова подрачје не се асфалтирани, нивната состојба е лоша и истите се погодни само за теренски возила. Сите села во ова подрачје се соочуваат со опаѓање на бројот на населението како резултат на миграцијата село-град. Постои значителен простор за подобрување на локалната инфраструктура и на услугите.

3.1.1. Географска местоположба и административни граници

Шар Планина е масив кој се протега на границата помеѓу северозападниот дел на Северна Македонија и јужниот дел од Косово.

Планинскиот венец се протега од врвот Љуботен (кој е на 2 498 метри н.в.) на североисток, па до сртот на Ничпурската планина и превојот Бунец (кон мавровската долина) на југозапад, повеќе од 60 km воздушна линија. На исток и југоисток, венецот се спушта до Полошката котлина. Најблиски поголеми градови се Тетово и Гостивар.

Границите на Националниот парк Шар Планина се детално прецизирани во Законот за прогласување на Националниот парк кој е усвоен на 7 јули 2021 година (Службен весник 151/21).

Македонскиот дел на Шар Планина потпаѓа под управување на седум општини: Јегуновце, Теарце, Тетово, Боговиње, Врапчиште, Гостивар, Маврово и Ростуша. Најголемиот дел се наоѓа во Општина Тетово (220 km²), а најмалиот (26,4 km²) е во Маврово и Ростуша.

3.1.2. Сопственост на земјиштето

Земјиштето кое се наоѓа во границите на Националниот парк Шар Планина е во државна и приватна сопственост. Точните податоци за земјиштето се во сопственост на Агенцијата за катастар на недвижности и истата ги одржува. Органот за управување со Националниот парк треба да прибира податоци за сопственоста на земјиштето, бидејќи тоа ќе биде важно за понатамошното постапување и работење.

Поголемиот дел од земјиштето во овој Национален парк се наоѓа во државна сопственост и се издава под концесија, особено пасиштата, местата за риболов, ловиштата, површинските рудници за екстракција на минерални сировини, како и мали хидроцентрали. Со прогласувањето на Националниот парк, органот за управување со заштитеното подрачје е одговорен за управување со целата територија на заштитеното подрачје, во согласност со членот 135, став 6 и членот 135-а од Законот за заштита на природата (Службен весник на РМ, бр. 67/04, со дополнувањата).

Шумите во ова подрачје се во државна и приватна сопственост (каде се вклучени и оние во сопственост на верските заедници). Со шумите во државна сопственост управуваат

субјекти кои се назначени од Владата (во конкретниов случај тоа е органот за управување со Националниот парк). Со шумите во приватна сопственост управуваат нивните сопственици, врз основа на однапред дефинирани критериуми и донесени планови за управување.

3.2. Животна средина

3.2.1. Геологија и геоморфологија

Во геолошката структура на Шар Планина доминираат палеозојски метаморфни карпи со мал степен на отпор, што влијаело и на релјефните карактеристики на оваа планина. На некои места се забележуваат метаморфити (кварцити, мермери) кои се појавуваат во самиот релјеф (на пр. Лешница). На други места има пробиви на поцврсти гранитоидни карпи. Карбонатните карпи се појавуваат на околу 11 % од површината на планината и се засегнати од карстификација. Шар Планина се карактеризира со многу сложена тектонска структура. Таа е под притисок на Јадранската плоча и од Албанидите на запад, како и од Пелагониската плоча од исток (како кратонска зона). Геолошко-релјефните индикации покажуваат дека најинтензивното раседнување и издигање се случило кон крајот на миоценот и низ плиоценот, а истото продолжува и денес, со просечно издигање од околу 1-2 mm/годишно.

Во однос на морфометриските карактеристики, планината се протега на надморска височина помеѓу 470 метри (Полошка Котлина) и 2 747 метри (Титов Врв). Шар Планина има просечен наклон од околу 25°. Главно се протега во правец североисток-југ-југозапад-југ во должина од 75 km.

Од релјефните типови, на Шар Планина се застапени фосилни и рецентни генерички форми. Еден од главните морфолошки елементи на Шар Планина е развиениот флувијален релјеф. Постојат многу долини во форма на буквата „V“ кои се формирани со интензивно вертикално всекување и има бројни клисури, некои со кратки кањонести сегменти всечени во многу цврсти карпи (варовници, кварцити, гранитоиди). Некои долини имаат флувио-гацијален карактер.

Поради големата висинска разлика помеѓу планините до Полошката Котлина, надолжниот пад на реките е значителен, создавајќи реки кои се карактеризираат со бројни брзаци и водопади.

На Шар Планина има појава на карстен релјеф, што се должи на тоа што околу 11 % од планината е составена од карбонатни карпи (главно мермери и варовници). Во периодот од 2017-2019 година се евидентирани влезови на 10-тина пештери и неколку пропасти, главно во варовниците во долината на Пена, а може да се очекуваат и поголеми спелеолошки објекти.

Шар Планина има многу гацијални траги. Досегашното истражување има утврдено преку 50 циркови, од кои 8 мегациркови (во кои се јавуваат неколку помали) чија површина е над 10 km, потоа околу 28 валови и валовски долини (дел од нив со гацијални рамења), бројни челни и странични морени, терминални басени, друмлини, моренски псевдовртачи, мутонирани карпи и др.

3.2.2. Хидрологија

Шар Планина има бројни хидролошки карактеристики кои придонесуваат за нејзиниот геодиверзитет и биолошка разновидност. Подрачјето се карактеризира со повеќе од 100 извори и 20 речни сливови, вклучувајќи ги и нивните главни водотеци и притоки, како и многу глацијални езера.

Главните речни сливови се сливовите на реките Дуфска, Врутничка, Јеловјанска, Камењска, Уливеричка и реката Пена, и сите се влеваат во реката Вардар.

Поголеми глацијални езера се Бозовачкото, Белото Езеро, Боговињското, Караниколичкото, Кривошишкото и Црното Езеро.

3.2.3. Клима

Просечната годишна температура на воздухот на Попова Шапка (1 780 метри н.в.) е 4,8 °C, просечниот максимум и минимум се 30,6 °C и -23,0 °C.

Просечните количества врнежи во паркот во текот на годината се околу 700 mm, кои достигнуваат до 1 250 mm на планините.

3.2.4. Почви

Флувисолите се доминантни во најниските зарамнети терени на Полошката котлина, . На ридските терени се распространуваат следните почвени типови: регосоли и циметни почви; а на планинските терени се застапени следните почвени типови: лептосоли, кафеави почви врз варовници и доломити, кафеави шумски почви, варовничко-доломитска црница и ранкери. Во паркот се јавуваат и следните почвени комплекси: варовничко-доломитна црница и лептосол, кафеава шумска почва и ранкер, кафеава шумска почва ранкер и лептосол, ранкер и регосол, регосол и лептосол.

3.2.5. Ерозија

Со оглед на топографијата на подрачјето, во високопланинската, субалпската и алпската зона, присутни се неколку процеси на ерозија: лавини, свлечишта, распадинни, глацијални и карстни форми на ерозија.

Појавите и процесите на површинска ерозија се присутни и најчесто застапени во непосредната околина на населените места, генерално спротиводно од населбите, како и во внатрешноста на сливните подрачја, каде вегетацијата е уништена или силно деградирана.

Процесите на распаѓање на карпите (распадинска ерозија) се присутни на сите анализирани планински масиви, особено во планинските, високопланинските, субалпските и алпските предели.

Свлечиштата се епизодни процеси на движење на големи земјишни маси по падините на ридско-планинските региони или бреговите на реките и се регистрирани кај повеќето од сливните подрачја.

Флувијално-речната ерозија е застапена во речните корита на водотеците и е резултат на ерозијата која ја предизвикуваат проточните води. Ја предизвикува кинетичко-ерозивната енергија на проточните води на водотеците. Процесот на седиментација генерално започнува во највисоките делови на сливот и коритото, каде се таложат

најкрупните седименти, додека пак најситните фракции пристигаат до крајниот реципиент, реката Вардар.

3.2.6. Фауна

Шар Планина е дом на голема разновидност на безрбетници, вклучувајќи сплескани црви (*Platyhelminthes*), валчести црви (*Nematoda*), коњски влакна (*Nematomorpha*) и прстенести црви (*Annelida*). Евидентирани се 56 видови на мекотели (*Mollusca*), вклучувајќи 4 ендемични видови, како и скоро 300 видови лажни скорпиони (*Pseudoscorpion*), пајаци (*Arachnida*) и ракови (*Crustacea*), вклучувајќи и неколку ендемични видови. Досега се евидентирани вкупно 1 847 видови инсекти, вклучувајќи повеќе од 900 видови пеперутки, претежно активни ноќе (*Nocturna*) и околу 160 видови тврдокрилци од групата *Carabidae*.

Во слатководните живеалишта, потврдени се 5 видови риби, 11 видови водоземци и 17 видови влекачи.

Помеѓу рбетниците, најбогата група претставена со најголем број видови е онаа на птиците кои се застапени со 128 видови. Особено се присутни разни птици грабливки и тоа: златен орел, белоглав мршојадец, египетски мршојадец.

Застапени се вкупно 51 вид цицачи, како што се кафеава мечка, евроазиски (балкански) рис, дива мачка, видра, дива свиња, дивокоза, срна, волк, црвена лисица, јазовец и некои видови куни.

3.2.7. Флора

На Шар Планина во моментот се познати 662 видови дијатоми, 1 260 видови васкуларни растенија, повеќе од 260 видови мов, 500 габи и 160 лишаи.

3.2.8. Живеалишта

Поради разновидноста на геолошките формации и историскиот геолошки развој, како и поради континуираното присуство на луѓето низ милениумите, подрачјето се карактеризира со богата флора и со разновидни живеалишта.

Доминантни видови на дрвја во шумите кои виреат на подрачјето се бука, габер и даб, како и ела, брест, бор, смрека, евла и врба.

Други растителни заедници кои не се шуми, а кои можат да се најдат се следниве: алпски и бореални подрачја, оромезиски и ацидофилни пасишта, источно медитерански точила, алкални тресетишта, хидрофилни рабни заедници на високи зелјести растенија од низинските и монтаните до алпските појаси, алпски и субалпски варовнички пасишта, силикатни карпести падини со хазмофитска вегетација и силикатни алпски и бореални пасишта.

Влажни и водни станишта на ова подрачје се: стоечки води, површински истечни води, литорална зона на копнени површински водни тела, долиински тресетишта, различни типови тресет.

3.2.9. Екосистеми

На Шар Планина можат да се најдат следниве природни екосистеми:

1. Езерски екосистеми (екосистеми на површински стоечки води, вклучително и акумулации, поголеми бари и глацијални езера);
2. Речни екосистеми (екосистеми на површински течечки води, вклучително и потоци);
3. Планински тресетни екосистеми (кисели тресетишта);
4. Планински блатни екосистеми (базни тресетишта);
5. Блатни и мочуришни екосистеми (вклучително и солени блата);
6. Екосистеми на мезофилни и сезонско влажни пасишта и ливади;
7. Екосистеми на планински пасишта (вклучително субалпски и алпски пасишта, како и пасишта на камењари);
8. Високопланински џуџести грмушести екосистеми;
9. Планински грмушести екосистеми;
10. Деградирани шумски екосистеми (вклучително псевдомакија, дрвенест маторал, термо-медитерански честаци и гариги);
11. Рипариски и блатни грмушести екосистеми;
12. Листопадни шумски екосистеми (широколисни шуми);
13. Иглолисни шумски екосистеми;
14. Мешани листопадни и иглолисни шумски екосистеми;
15. Пештерски екосистеми (вклучително и водните тела во нив);
16. Карпести и каменити екосистеми (вклучително карпи, камењари и точила);
17. Екосистеми без или со многу ретка вегетација (вклучително и еродирани подрачја);
18. Земјоделски агроекосистеми;
19. Водни агроекосистеми (рибници);
20. Урбани еколошки системи;
21. Еколошки системи на рурални населби;
22. Еколошки системи на рударски и индустриски ископини;
23. Еколошки системи на целосно вештачки водни тела;
24. Еколошки системи на депозити на отпад и депонии.

Сеопфатен опис на Екосистемски услуги (ЕСУ) е прикажан во Социо-економската студија за Националниот парк. Три различни видови се опишани и финансиски оценети: снабдувачки, регулаторни и културни.

Снабдувачките екосистемските услуги се однесуваат на биомаса и други ресурси добиени од различни екосистеми кои ги задоволуваат човечките потреби за секојдневниот живот, поконкретно храна, сировини, свежа вода, генетски ресурси и лекови. Примерите се земјоделско производство, животинско производство или шумско производство.

Регулирачките екосистемски услуги се однесуваат на регулирањето на различни еколошки процеси кои придонесуваат за функционален екосистем, поконкретно регулирање на климата и квалитетот на воздухот, складирање на јаглерод, контрола на природни катастрофи, третман на отпадни води, заштита од ерозија и одржување на плодноста на почвата, опрашување и биолошка контрола.

Културолошките и екосистемските услуги се однесуваат на природни екосистеми кои се од витално значење и културно важни за луѓето бидејќи обезбедуваат места за рекреација, духовно уживање и естетска вредност. Овие услуги се вредни за рекреација

и здравје на населението и туристите. Тие вклучуваат естетски вредности и инспирација за култура, уметност и дизајн, духовно искуство.

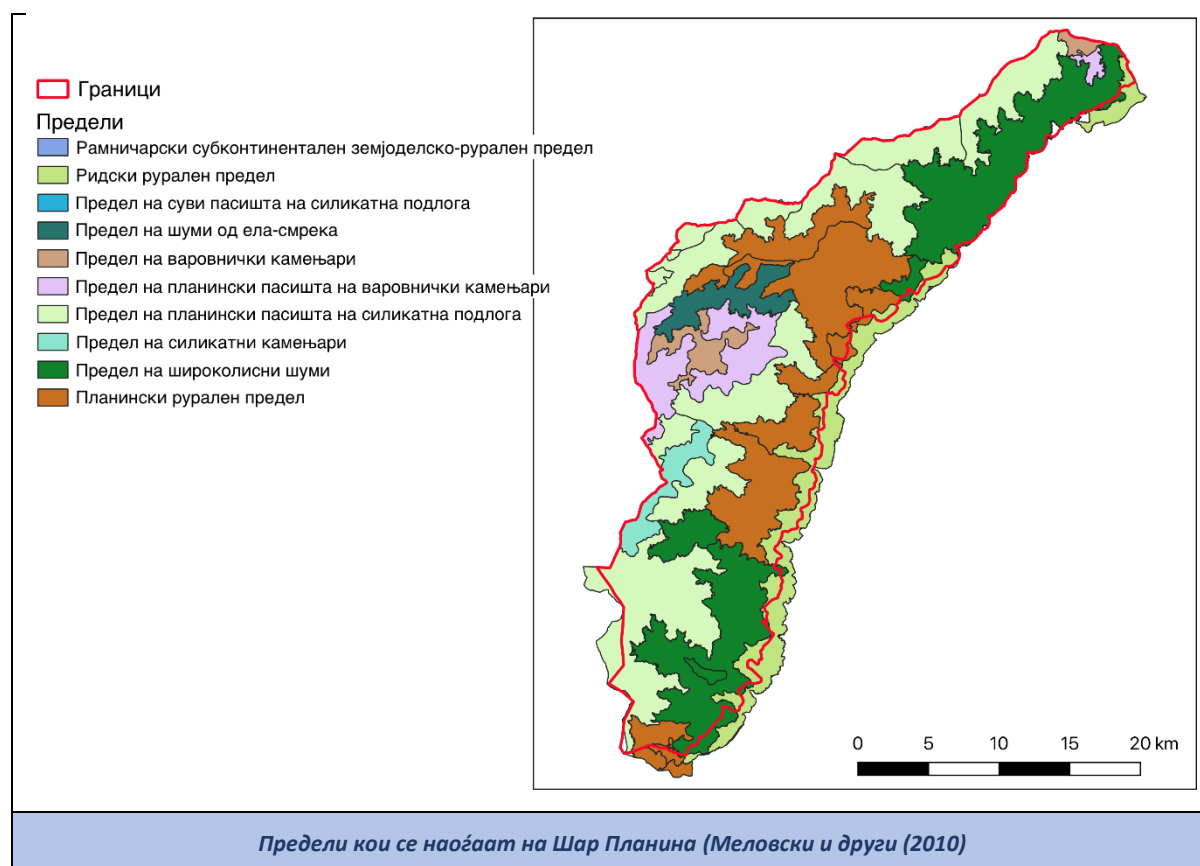
ЕСУ се релевантни за идното финансирање на Администрацијата на Националниот парк.

3.2.10. Предел

Пределите на Шар Планина се оформени од геолошки, флувијални и глацијални процеси, како и од влијанието на човекот низ вековите. Различните традиции и етничкото и културното потекло на локалното население имаат придонесено за разновидноста на пределите.

Меловски и други (2010) ги дефинираат следниве типови на предел на Шар Планина:

- Рамничарски субконтинентален земјоделско-рурален предел;
- Ридски рурален предел;
- Предел на суви пасишта на силикатна подлога;
- Предел на шуми од ела-смрека;
- Предел на варовнички камењари;
- Предел на планински пасишта на варовнички камењари;
- Предел на планински пасишта на силикатна подлога;
- Предел на силикатни камењари;
- Предел на широколисни шуми;
- Планински рурален предел.

3.3. Општествено-економски карактеристики

3.3.1. Локални заедници и население

Националниот парк Шар Планина се наоѓа во рамките на седум општини во Полошкиот регион: Боговиње, Гостивар, Јегуновце, Маврово и Ростуша, Теарце, Тетово и Врапчиште. Гостивар и Тетово се главните населени центри.

Население во седумте општини:

Општина	Вкупно број на жители
Боговиње	22 906
Гостивар	59 770
Јегуновце	8 895
Маврово и Ростуше	5 042
Теарце	17 694
Тетово	84 770
Врапчиште	19 842

На следната табела се прикажани селата во Националниот парк Шар Планина по општини:

Општина	Селата во Националниот парк Шар Планина
Боговиње	Горно Палчиште, Јеловјане, Ново Село, Раковец, Селце Кеч, Урвич
Гостивар	Бродец, Долно Јеловце, Горно Јеловце, Печково
Јегуновце	Нема села во Националниот парк
Маврово и Ростуше	Дуф
Теарце	Брезно, Првце
Тетово	Бозовце, Лавче, Лисец, Ѓермо, Селце, Сетоле, Шипковица, Вејце, Вешала
Врапчиште	Ѓурѓевиште, Горјане, Калиште, Ломница, Пожаране

Населението е нерамномерно распоредено низ зоната на одржливо управување. Некои села, како што е Горно Јеловце, се многу ретко населени, додека други, како што е Шипковица, продолжуваат да растат (лична констатација од набљудување).

Кога двете сегашни држави беа дел од Југославија, жителите што живееле во пограничниот регион можеа слободно да се движат помеѓу македонската и косовската страна на Шар Планина и оваа навика и понатаму е задржана кај многумина. Неколку села во оваа област имаат лесен пристап до границата, а во рамките на консултациите беа покренати неколку идеи за нови гранични премини. Ако се размислува за можностите за отворање на нови гранични премини, опцијата за изградба на нов планински пат треба да биде предмет на детални проценки на потребите, влијанијата врз животната средина и на проценка на финансиската изводливост.

3.3.2. Употреба на земјиштето

3.3.2.1. Земјоделство и пасишта

Земјоделството се карактеризира главно со одгледување земјоделски, градинарски, житни и други култури за домашна употреба. Во зависност од дефиницијата на дејноста, приближно 10 % од површината на Националниот парк е земјоделско земјиште. Традиционалното земјоделие има создадено разновиден и богато структуриран предел околу селата кој се карактеризира со мозаик од полиња и ливади, најчесто во вид на мали интензивно употребувани парцели.

Планинските пасишта кои се користат во летниот период (бачила), зафаќаат приближно 45 % од вкупната површина. Се наоѓаат во алпските и субалпските зони и вклучуваат влажни живеалишта, реки и карпести области. Овие пасишта традиционално се користат за пасење и одгледување овци, а бачилата се вообичаени во високите планински области. Сточарството се практикува во непосредна близина на селата. Како резултат на континуираната миграцијата село-град, интензитетот на користење на планинските пасишта е значително намален. Во фармите и малите стопанства околу планинските села има околу 2 500 грла говеда, 50 000 овци и 1 500 кози. Просечната големина на едно стадо е околу 200 овци.

3.3.2.2. Управување со шуми

Шумите во Националниот парк како природен ресурс и извор на екосистемски услуги, се еден од најважните ресурси во обезбедувањето економски, општествени и еколошки добра. Иако поголемиот дел се во државна сопственост, има и шуми кои се во приватна сопственост. Претходните практики на неодржливо користење доведоа до видлива прекумерна употреба на шумите во некои делови од Националниот парк Шар Планина. Нелегалната сеча на дрва е присутен проблем во Националниот парк Шар Планина и потребни се мерки за негово спречување.

Шумите на Националниот парк Шар Планина се широколисни, иглолисни и мешани, а во пределот видливо доминираат широколисните шуми. Околу 75 % од нив се чисти шуми, се состојат од еден вид дрвја најчесто букови или дабови, и во зависност од надморската височина формираат два посебни шумски појаси. Покрај нив застапени се и други видови како што се: ела, костен, смрека, планински јавор, габер и видови со ендемично и реликтно значење како што се: македонскиот бор - *Pinus peuce Griseb.*, муниката - *Pinus heldreichii* Christ, планинскиот јавор - *Acer heldreichii* итн.

Мешаните шуми, иако помалку присутни, претставуваат важен шумски екосистем бидејќи обезбедуваат голема биолошка разновидност. Такви мешани шуми во чиј состав има повеќе од 6 видови може да се најдат во зоната на строга заштита Маздрача. Тие се редок пример на богата биолошка разновидност која треба да се зачува.

На Шар Планина се опишани 13 шумски заедници, а нивната дистрибуција е поврзана со надморската височина, климатските услови и условите на локацијата на растење. Најприсутна асоцијација е *Calimintho grandiflorae - Fagetum* кое учествува со 41,5 % во вкупната шумска површина, додека втора присутна е *Festuco heterophyllae-Fagetum* со 25,3 % од шумската површина. Асоцијацијата на *Orno-Quercetum petraeae* е трета по ред застапена според површината т.е. со 13,4 % од вкупната шумска површина.

Шумите со габер имаат реликтно и ендемично потекло и треба да бидат заштитени со цел да се зачува нивната природна состојба. Кај други шуми пак како што се *Abieti-Piceetum scardicum* кои се ретки и единствени шумски заедници со посебно научно значење, не треба да се преземаат мерки за управување, освен за целите на научни истражувања. Многу шуми и видови дрвја кои немаат економско значење, имаат еколошко значење и придонесуваат за биолошката разновидност на Националниот парк. Управувањето со нив треба да одговара на улогата која тие ја имаат во животната средина.

Во рамките на некои шумски заедници се среќаваат и подигнати насади пошумени со автохтони видови како што е бел бор, и други насади со алохтони видови, како црн бор, багрем и други. Алохтоните видови се ограничено присутни во подрачјето и се забележува сукцесија со подмладок од автохтони видови. Овие подрачја треба да се мониторираат за да се донесе одлука дали истите ќе се зачуваат како такви или ќе се трансформираат во шума од автохтони видови дрва. Поранешните практики за управување и користење на шумите доведоа да денес 75,2 % од шумите кои се наоѓаат во Националниот парк се шуми од вегетативно потекло, главно шуми од даб и габер и некои шуми од бука и костен. Овој сооднос е крајно неповолен и во голема мера ја има нарушено природноста и квалитетот на шумите. Затоа, во иднина треба да се преземат мерки за поинтензивно одгледување, грижа и ревитализација на шумите со цел да се создадат услови за подобрување на нивната структура и преведување во природна високостеблена форма или во шуми од генеративно потекло.

Ако ги изземеме неколкуте исклучоци, просечниот годишен тековен прираст по хектар е 1,86 m³/ha, додека просечниот вкупен годишен тековен прираст се проценува на 34 123 m³. Според потеклото, релативно нискиот годишен прираст и ниското производство на дрвна маса, шумите во Националниот парк имаат голема потреба од обновување преку интензивни одгледувачки мерки, нега и ревитализација. Во исто време, тие имаат важна општествена функција бидејќи станува збор за ресурс кој е од економски интерес за локалното население. Околу 90 % од годишното исечено количество се користи за снабдување на локалното население со огревно дрво, а тука е и дополнителното непознатото количество на дрво кое се обезбедува преку илегална сеча.

Управувањето и одржливото користење на шумите за економски цели се врши во согласност со Законот за шуми и во согласност со десетгодишни посебни планови за управување со шумите. Сегашните планови за управување со шумите се фокусираат на економската употреба на шумите како ресурс. Идните практики за управување треба да се фокусираат на мерки насочени кон зачувување на шумите и управување со шумските живеалишта.

Вкупната површина на шумските заедници изнесува 18 332,11 ha е поделена на пет Шумскостопански единици според кои ЈПНШ управува преку двете подружници во Тетово и Гостивар. Секоја Шумскостопанска единица има свој десетгодишен посебен план за управување со шуми и различен период на истек на важност.

Во табелата подолу е даден преглед на површините под шума и различните периоди на време на важност на плановите на единиците за управување со шумите:

Шумскостопански единици	Површина под шуми (ха)	Важност на планот за управување со шуми
Ново Село 2 - Попова Шапка	1 925,70	2026 година
Шар Планина - Бистрица	5 653,10	2029 година
Лешничка Шума	2 287,03	2028 година
Љуботенска Река	1 519,58	2026 година
Дуф - Маздрача	6 946,70	2023 година
Вкупно	18 332,11	

Предвидениот годишен етат на шумите на Шар Планина изнесува околу 18 400 m³. За подобрување на состојбата на шумите етатот треба да се намали и да се најдат алтернативни начини за греење на планинските села.

По формирањето на Националниот парк, потребно е да се направи целосна инвентаризација на шумите и да се подготви посебен план за заштита и одгледување на шумите, кој ќе ги опфати сите Шумскопросторни (Шумскостопански) единици, кој ќе следи принципите на зачувување на природата и во согласност со зонирањето на заштитеното подрачје:

- Во зоната на строга заштита не се дозволени интервенции, освен во исклучителни случаи со одобрување од МЖСПП;
- Во зоната за активно управување, интервенции во шуми се дозволени доколку истите се планирани и одобрени во посебниот план за заштита и одгледување на шумите. Ваквите интервенции треба да се дозволат ако се неопходни за управување со живеалиштата и кога се во согласност со целите за зачувување. Овде се вклучени интензивно одгледување, грижа и ревитализација на шумите со цел да се создадат услови за подобрување на нивната структура и преведување од нискостеблени во високостеблени шуми;
- Во зоната на одржливо користење дозволени се интервенции доколку истите се планирани и одобрени во посебниот план за заштита и одгледување на шумите.

Чисти сечи не се дозволени во ниту една заштитена зона.

Додека не се подготват посебните планови за заштита и одгледување на шумите, неопходно е да се најде привремено решение кое ќе ги земе во предвид потребите на локалното население за користење на огревно дрво.

Паралелно со овие активности, постоењето на добро развиени туристички услуги ќе овозможи Националниот парк да се фокусира на други извори на приходи, освен искористување на шумите.

Уште еден важен аспект на управувањето со шумите е заштитата од шумски пожари. Шумските пожари кои можат да се прошират од подрачја зараснати со папрат и од смреките на пасиштата претставуваат сериозна закана за шумските екосистеми во паркот. Поради тоа, оваа тема заслужува висок приоритет во идното управување со Националниот парк.

3.3.2.3. Диви животни

Дивечот на Шар Планина ѝ припаѓа на државата. Како добро од јавен интерес, во Република Северна Македонија, дивите животни уживаат посебна заштита, на начин и под услови утврдени во Законите за ловство и заштита на природата.

Во Националниот парк Шар Планина има 51 видови цицачи (58 % од сите цицачи во државата), заедно со 128 видови птици. Некои од цицачите се сметаат за дивеч, а се прави разлика помеѓу крупен, ситен дивеч и птици за лов.

Во следнава табела е прикажана разновидноста на дивите животни кои најчесто можат да се најдат на Шар Планина (целосната листа е дадена во поглавјето 3.4.1):

Статус на заштита	Крупни цицачи	Ситни цицачи	Птици
Заштитени видови	Мечка, рис	Дива мачка, видра, јазовец, полв, верверица	Златен орел, царски орел, голем ушест був, шумски ушест був, белоглав мршојадец, црвеноклуна галица, жолтоклуна галица
Видови заштитени со привремен ловостој	Срна, дива свиња, планинска коза	Зајак	Лештарка, еребица камењарка, див гулаб, шљука
Видови без заштита	Волк	Лисица, куна белка, куна златка, твор	Јастреб кокошар, пепеласта врана, чавка, страчка

Територијата на Националниот парк е поделена на седум ловишта. Во периодот до 2021 година со шест од нив управуваа концесионери, додека со државното ловиште управуваше Јавното Претпријатие „Национални шуми“. Сите ловишта сè уште се регулираат според десетгодишниот посебен план за управување со ловот, а работат по годишни програми. Шест од посебните планови за управување со ловот истекуваат пред крајот на 2021 година, додека планот за државното ловиште е истечен од крајот на 2018 година.

Во следната табела е прикажана бројната состојба на дивеч во овие ловишта, утврдена во 2018 година, според Студијата за валоризација:

Дивеч под заштита		Вкупно изброени животни
1.	Срнска дивеч	482
2.	Дивокоза	394
3.	Дива свиња	185
4.	Мечка	36
5.	Рис	5

Избројан дивеч кој не е заштитен		Вкупно изброени животни
1.	Волк	37

Со прогласувањето на подрачјето за Национален парк, новиот орган за управување е одговорен за заштита и управување со дивите животни, вклучително и за санитарен отстрел. Националниот парк треба да подготви посебен план за управување со диви животни со цел заштита на дивите животни, а во согласност со следниве принципи за заштита на природата и според различните зони:

- Во зоната на строга заштита не се дозволени интервенции;
- Во зоната за активно управување, интервенциите се дозволени доколку се неопходни за управување со видовите и кога се во согласност со целите за зачувување (прихрана во зимскиот период, создавање на репро центар, санитарен и селективен отстрел во случај на болести итн.);
- Во зоната на одржливо користење, санитарен и селективен отстрел ќе се врши само во случај на болести. Дополнително ќе се контролира бројот на животни што можат да предизвикаат штета на земјоделското земјиште и во селата.

Некои од активностите како што се годишното есенско броење на животни, прихраната на животни во зимскиот период, следењето на болести и контролата на нелегални активности треба да бидат приоритет во преодниот период (додека не се подготви нов план за управување со дивите животни).

Иако постојат потенцијално поволни услови за размножување на некои од споменатите видови, во споредба со другите национални паркови во Европа, бројот на диви животни според површината е мал. Нелегалниот лов е најверојатно најголем фактор за ваквата ситуација, па затоа контролата на нелегалниот лов треба да биде висок приоритет во управувањето со Националниот парк. Ренџерите со искуство во управување со диви животни, во соработка со шумската полиција треба да ја преземат одговорноста за оваа активност. На дивите животни треба да им се даде можност и шанса да се зголеми нивниот број. Некои од засегнатите страни предложија да се формира репро центар за размножување на дивокозата во Лешница.

3.3.2.4. Собирање на растенија и плодови од природата

Собирањето растенија и плодови од природата, вклучувајќи ги тука и лековитите билки и габи, е традиционална практика која е широко присутна на Шар Планина. На територијата на Националниот парк Шар Планина има најмалку 51 вид на растенија и голем број на габи кои се собираат за комерцијални цели.

Собирањето податоци за популациите на диви видови, како и следењето на популациите на дивите видови што се предмет на собирање е нешто што треба да се прави на редовна основа, што, пак, ќе овозможи донесување одлуки базирани на податоци за идната употреба на овие видови.

Неколку видови (дел од нив заштитени со национални закони) имаат потреба од **постојан мониторинг** со цел да се избегне загрозување на нивните популации од прекумерно и неправилно собирање:

- Растенија: ајдучка трева (*Achillea millefolium*), пелин (*Artemisia absinthium*), камилица (*Chamomilla recutita*), дрен (*Cornus mas*), леска (*Corylus avellana*), иванско цвеќе (*Galium verum*), линцура (*Gentiana lutea*), орев (*Juglans regia*), смрека (*Juniperus communis*), оригано (*Origanum vulgare*), јаглика (*Primula veris*), планински чај – заштитен вид (*Sideritis scardica*) и боровинка (*Vaccinium myrtillus*).
- Габи: (*Agaricus campestris*), јајчара – заштитен вид (*Amanita cesarea*), вргањ (*Boletus edulis*), ѓурѓевка (*Calocube gambosa*), лисичарка (*Cantharellus cibarius*) и сончарка – заштитен вид (*Macrolepiota procera*).

Дивите растенија и плодови се собираат за лична употреба и за комерцијални цели. Собирањето за лична употреба до 1 kg по лице може да се врши без дозвола. При собирање за комерцијални цели, потребна е дозвола за собирање од органот за управување.

Количините на видовите кои се собираат за комерцијални цели треба да се одредат врз основа на проценка и мониторинг на ресурсите. Собирачите најчесто се луѓе со ниски примања и ограничени економски можности, а за собраните производи кои ги продаваат добиваат ниски цени. Само во ретки случаи собраните производи ги преработуваат и постигнуваат повисока цена.

Локалните компании, основани во блиските градови, вршат откуп, трговија и преработка на овие производи и имаат мрежа за организирање откуп во локалните села. Оваа мрежа и постоечката организација на собирањето треба да се земат предвид при издавањето на дозволите за собирање. Уште една можна опција што беше спомната на консултативните состаноци со засегнатите страни беше тоа дека Националниот парк би можел да организира откуп, преработка, брендирање и продажба на овие производи, со што ќе се обезбеди стабилен пазар за собирачите и приход за Националниот парк.

Повеќето од собирачите работат без дозвола за берба и прашање е дали им се воопшто познати принципите на одржливо собирање. Националниот парк треба да обезбеди обука за собирачите на оваа тема и мониторинг на биолошката разновидност.

Понатаму, неопходна е контролата на овие активности на терен, особено затоа што постојат индикации дека луѓе од Косово ја преминуваат границата по високите планини и собираат диви растенија и плодови. Соработката помеѓу двата национални паркови (со вклучување на граничната полиција и шумската полиција) ќе биде основен предуслов за постоење на ефективна контрола.

Собирањето диви растенија, плодови и габи е дозволено во зоната на одржливо користење и во зоната на активно управување, додека истото е забрането во зоната на строга заштита, освен за лична употреба.

Најдобар начин за зачувување на растенијата кои се собираат од природата во големи количини е истите да бидат култивирани. Како дел од напорите за заштита на природата, Националниот парк треба да обезбеди поддршка на локалното население за култивирање на овие растенија.

3.3.2.5. Пчеларство

Информациите за пчеларството се достапни за пошироката област на Националниот парк, вклучувајќи ја целата територија на седумте општини. Постојат 422 регистрирани

пчелари со вкупно 11 684 пчелни кошници, што е околу 11 % од вкупниот број на пчелни кошници во РС Македонија.

Имајќи предвид дека пчеларството обезбедува приходи за локалното население како и вредни еколошки услуги, неопходно е да се обезбеди поддршка за локалните пчелари. Поддршката може да биде преку брендирање на пчелни производи или во вид на поддршка на настани на кои се промовираат пчелни производи од Националниот парк Шар Планина. Пчеларството исто така има потенцијал за развој на апи-туризам кој може да се промовира преку Националниот парк и да обезбеди дополнителен приход и за локалната заедница и за Националниот парк. Имајќи во предвид дека пчелните кошници се во приватна сопственост и се наоѓаат во зоната на одржливо користење и активно управување, потребно е да постојат мерки за надомест во случај на штети предизвикани од дивите животни.

3.3.2.6. Риболов

Присуството на македонската пастрмка (*Salmo macedonicus*), во планинските потоци и реки на Националниот парк Шар Планина претставува можност за риболовен туризам. За видовите кои живеат на ова подрачје постојат оскудни информации. Потребен е детален мониторинг кој ќе ги обезбеди потребните информации за донесување на идите одлуки.

Носителите на концесии се задолжени за имплементација на Риболовна основа „Слив на Вардар - Горно течение“, во периодот на нејзината важност (2016-2022 година). По истекот на овој план, Националниот парк треба да подготви нов посебен план за управување со риболов за периодот од 2022-2032 година, во согласност со дозволените и забранетите активности според зоните на заштита. Риболовот може да се дозволи само на реките во зоната на одржливо користење и тоа само по принципот на улов и пуштање на рибите назад во реките во жива состојба и нештетени. Забрането е внесување риби во реките и езерата на Националниот парк Шар Планина.

3.3.3. Инфраструктура и развој

3.3.3.1. Патна инфраструктура

Зголемениот број на жители во рамките на поширокото подрачје на паркот, во последниве 20 години доведе до зголемена урбанизација. Иако населбите се разбиени и концентрирани на релативно мали подрачја, идната урбанизација треба да продолжи во согласност со правилата за зонирање со цел да се избегнат големи последици врз биолошката разновидност.

Повеќето населени места на Шар Планина се поврзани со патна мрежа која се состои од асфалтирани патишта што ги поврзуваат градовите и оддалечените села. Некои од патиштата помеѓу селата (а во ретки случаи и во самото село) не се асфалтирани.

Повеќето од овие неасфалтирани патишта најчесто се во оддалечените делови, особено оние кои се близу до границата со Косово и главно се користат за транспорт на дрва, пристап до високите планински бачила и за туристички цели. Овие области се тешко достапни, а во зима ситуацијата е уште полоша затоа што тогаш локалните планински патишта се блокирани од снег.

За одржувањето на патиштата е одговорно Јавно Претпријатие кое за таа цел користи сопствени средства и приходи. Одржувањето на овие оддалечени патишта во зимскиот

период не се смета за висок приоритет и една од задачите на Националниот парк треба да биде давање поддршка на локалното население за соодветен пристап во текот на целата година.

Урбаните подрачја (градовите Тетово и Гостивар) се поврзани со автопат (A27) кој е дел од пошироката патна мрежа во земјата. Постои и алтернативен пат (стариот пат Тетово-Гостивар, со ознака R12068) кој ги поврзува Тетово, Боговиње, Врапчиште и Гостивар. Патот R12039 го поврзува Тетово со општините Теарце и Јегуновце, како и со граничниот премин кон Косово. Теарце е поврзано со Јегуновце преку патот R2234.

Скијачкиот центар „Попова Шапка“ е добро поврзан со Тетово со регионалниот пат 1209. Постојењето на железнички и воздушни врски се исто така важни во контекст на туризмот.

Железничката мрежа во регионот се состои од локална линија што ги поврзува Кичево, Гостивар и Тетово со Скопје и уште еден дел од меѓународниот железнички коридор што го поврзува Скопје со Приштина. Најблиските аеродроми се во Скопје, Охрид и Косово Поле во близина на Приштина. Покрај добро развиената патна мрежа, ограничените можности за паркирање на Попова Шапка ги ограничува можностите за развој на ски центарот. Поради тоа постои итна потреба од развој на транспортна инфраструктура (на пример модерна жичарница) од Тетово до Ски центарот.

Развојотна инфраструктурни проекти е потенцијална закана за природните вредности во паркот. Негативни ефекти од урбанизацијата се: уништување и фрагментација на живеалиштата поради проширување на постојната и изградба на нова инфраструктура (патишта, електрична енергија, водовод, телекомуникациски инсталации итн.), значително зафаќање (одземање) на природни ресурси (особено на вода) и загадување (цврст отпад, градежен шут, отпадни води, загадување на воздухот, бучава, еутрофикација итн.). Силно се препорачува сите идни инвестиции и изградба на патишта да се вршат со почитување на правилата за зонирање.

3.3.3.2. Снабдување со електрична енергија

Врз основа на истражувањето спроведено за потребите на Социо-економската анализа во 2020 година, сите села во Националниот парк Шар Планина се поврзани на електричната мрежа.

3.3.3.3. Водоснабдување

Повеќето села во Националниот парк Шар Планина имаат пристап до проточна вода. Ова е првенствено од извори, иако некои села користат и површински води или подземни бунари за пристап до вода за пиење.

Градот Тетово, исто така, добива вода за пиење од Шар Планина, од изворите Драга Вода, Големи, Вакувски и Уливерички. Изворот Драга Вода обезбедува вода за пиење и за селото Гајре.

3.3.3.4. Отпадни води и канализација

Селата и населбите во Националниот парк Шар Планина не се поврзани на канализациона инфраструктура и жителите користат септички јами. Изградбата на канализација и инфраструктура за третман на отпадни води е прашање од итна важност и притоа приоритет треба да им се даде на поголемите населби, вклучувајќи ги тука скијачкиот центар, викенд населбите и поголемите села.

Градовите Тетово и Гостивар имаат канализациски систем, од кој отпадните води и канализацијата се влеваат во реката Вардар без претходно прочистување.

3.3.3.5. Квалитет на вода

Темата за квалитетот на водата беше покрената на неколку состаноци со локалните жители и претставници на општината, иако Шар Планина има изобилие од чиста проточна вода.

Управата на Националниот парк треба да ги поддржи планинските села во подобрувањето на нивното снабдување со вода, во блиска соработка со релевантните општини и соодветните јавни претпријатија.

3.3.3.6. Цврст отпад

Неконтролираното и нелегалното одлагање на цврстиот отпад е проблем што треба итно да се решава за да се заштити животната средина. Ова е исто така многу важно поради фактот дека во Националниот парк треба да се развива туризмот. Од вкупно 27 села кои се наоѓаат на територијата на паркот, само 7 имаат организирано собирање на цврст отпад од домаќинствата. Освен тоа, од главните излетнички и туристички места, како скијачкиот центар, Беловиште, Три Воде итн., отпадот не се собира редовно.

Секоја од седумте општини во Националниот парк (Боговиње, Гостивар, Јегуновце, Маврово и Ростуше, Теарце, Тетово, и Врапчиште) е задолжена за управување со отпадот на нејзината територија преку склучување договори со фирми за собирање отпад. За време на консултациите со засегнатите страни, жителите од планинските села се пожалија на слабото работење на овие фирми.

Неопходно е да се даде поддршка од страна на Националниот парк за да се подобри оваа состојба, особено кај најоддалечените планински села.

3.3.3.7. Социјална инфраструктура

Во Националниот парк нема градинки, иако во повеќето села има институции за основно образование. Средни училишта постојат во градовите Тетово и Гостивар и едно во општината Врапчиште. За оние ученици кои немаат училишта во своето село, општините обезбедуваат организиран превоз.

Универзитетското образование е достапно во Тетово и во Гостивар. Постојат два универзитети во Тетово кои се финансирани од државата и еден универзитет во Гостивар кој е приватен.

Здравствените установи се концентрирани во градовите Тетово и Гостивар. Во Гостивар има општа болница и клиника, додека во Тетово има институт за здравствена заштита и болница за респираторни болести. Во рамките на Националниот парк, објекти за прва помош има во поголемите села, како Вејце, Ново Село, Шипковица итн.

Стоматолошките капацитети се концентрирани во градовите Тетово и Гостивар, но ги има и во општините Боговиње, Теарце и Јегуновце.

Социјалната заштита се обезбедува преку општинските и меѓуопштинските центри за социјална работа во Гостивар и Тетово.

Во Националниот парк Шар Планина нема уметнички, ниту културни објекти, а спортските капацитети се ретки и ги има само во селата Селце и Шипковица.

3.3.3.8. Индустриска, енергетска и рударска инфраструктура

Уште во периодот од седумдесеттите години, реките на Шар Планина се користеле за производство на електрична енергија преку системот за собирање на водите наречен „Шарски Води“. Овој систем ја собира водата од голем број на реки и ја транспортира до акумулацијата Маврово и до хидроцентралите Вруток, Равен и Врбен. Оваа инфраструктура обезбедува околу 12 % од електричната енергија во РС Македонија.

Системот „Шарски Води“ е од исклучителна важност поради фактот дека е независен и при целосен прекин на електрична енергија, може да ја произведе истата само врз основа на протокот на вода. Имајќи во предвид дека неговото функционирање е од национален и јавен интерес, за одржување на системот дозволен е пристап за интервенции во сите зони, со дозвола од управата на Националниот парк.

Националниот парк мора да воспостави механизам за соработка со АД ЕСМ, кое управува со системот „Шарски Води“ и заедно ќе ги дефинираат правилата со кои ќе се обезбеди одржување на инфраструктурата без оглед на зонирањето.

На територијата на Националниот парк постојат 11 изградени мали хидроцентрали. Во зоната на одржливо користење има уште неколку кои сè уште се наоѓаат во фаза на изградба и мора да бидат изградени во рок од 1 година од донесувањето на Законот за прогласување за Национален парк, донесен на 30 јуни 2021 година. Изградба на нови мали хидроцентрали во подрачјето на Националниот парк нема да биде дозволена.

Националниот парк редовно ќе го контролира влијанието на малите хидроцентрали врз животната средина и локалните заедници преку програмата за следење на еколошкиот проток.

Списокот на изградени и планирани мали хидроцентрали со статус од јануари 2021 година е приложен во Анекс 7.3.

До моментот на изготвување на овој документ, Владата на Република Северна Македонија се наоѓа во процес на ревизија и измена на доделените концесии за хидроцентралите во границите на ЗП.

По завршувањето на процесот на ревизија, се очекува Управата на ЗП, во координација со Министерството за животна средина и просторно планирање, да ја вметне секоја промена во списокот на законски признати хидроенергетски објекти во рамките на ЗП и да ги примени и спроведе релевантните прописи за ЗП за сите концесионери, во согласност со она што е пропишано во регулативите на ЗП и националното законодавство.

3.3.4. Културно наследство

Културно наследство на територијата на паркот додава вредност на заштитеното подрачје и може да биде основа за развој на одржлив туризам и да придонесе кон развој на туристички бренд.

Постојат три типа на културно наследство дефинирани со македонските закони: недвижно, подвижно и нематеријално културно наследство. Недвижното и нематеријалното културно наследство се присутни во заштитеното подрачје, но не треба да се исклучи постоењето и на подвижното културно наследство.

Недвижното културно наследство кое е идентификувано во рамките на паркот главно се состои од: 1) археолошки локалитети (населби и некрополи од антиката или средновековниот период) и 2) храмови или места за богослужба (христијански и муслимански). Во оваа категорија се вклучени и културните предели, иако до денес не е направено нивно официјално идентификување и вреднување. Планинските пасишта, пак, се вид на културен предел кој заслужува заштита и одржување, и треба да се признае нивната нераскинлива поврзаност со традиционалното и екстензивно овчарство.

Во сите планински села се забележува видлив специфичен архитектонски стил со користење на традиционални градежни материјали како камен, дрво, сено и плетвар. Ваквите материјали го намалуваат влијанието од градежните активности врз средината. За да се зачува автентичниот карактер на Националниот парк, се препорачува користење на традиционални градежни материјали секогаш кога тоа е можно. За било какви активности за реновирање во зоната на активно управување употребата на традиционални градежни материјали е задолжителна.

Иако во Националниот парк Шар Планина постојат голем број на нематеријални културолошки елементи, официјално е регистрирано само едно нематеријално културно наследство – машкото дводелно пеење од областа Долни Полог, познато како *гласоечко*. Ова пеење, заедно со други елементи на нематеријалното културно наследство, како што се религијата и обичаите можат да се препознаат и да се користат за туристичка промоција на заштитеното подрачје.

Потребно е да се води сметка за зачувување и одржување на културното наследство кое се наоѓа во заштитеното подрачје и тие активности треба да се вршат во соработка со институцијата одговорна за заштита на културно наследство. Исто така, може да се размисли и за давање поддршка и поттик за понатамошно истражување на постојното културно наследство, како и за активности со кои се зголемува неговата видливост.

На територијата на паркот и во поширокиот регион, постои долга историја на голем број фестивали и културни настани со локално и регионално учество. Секоја од општините и речиси секое село во регионот има свои фестивали и настани поврзани со верските празници и традиции. Овие настани можат да бидат основа за богата културна понуда за посетителите. Во соработка со локалното население, Националниот парк може да даде поддршка за идентификација, организација и промоција на настани, фестивали и традиционални активности кои ќе привлечат поголем број на туристи.

Потребни се конкретни мерки за зачувување на местата кои претставуваат културно наследство, како на пример храмовите. Деталите за овие места се содржани во Студијата за валоризација и во Социо-економската студија. Предложениот План за управување со паркот има посебна програма со која ќе се направи мапирање, идентификација и дефинирање на мерки за заштита.

3.3.5. Рекреација и туризам

Богатата природа, специфичниот релјеф и пределите, во комбинација со културното наследство, традициите и културните настани кои се организираат во паркот, претставуваат добра основа за развој на туризмот и привлекување на посетители. Шар Планина веќе е популарна дестинација за најразлични активности кои се практикуваат во сите годишни времиња. Постојат одредени капацитети за сместување, како и

даватели на туристички услуги, а во изминативе години се забележува и тренд на зголемување на бројот на посетители.

Паркот има огромен потенцијал за развој на туризмот, кој е главен двигател на економскиот развој и затоа е од исклучителна важност. Земајќи ги предвид специфичната местоположба и постоечката инфраструктура, можеме да дефинираме две главни форми на туризам во рамките на Националниот парк – масовен туризам и алтернативен туризам. Масовниот туризам се практикува главно во заштитниот појас, додека алтернативните форми на туризам може да се практикуваат во рамки на сите три заштитени зони. Алтернативните форми на туризам, како авантуристичкиот, руралниот, туризмот базиран на природата, гео-туризмот и набљудувањето диви животни стануваат сè попопуларни. Поддршката за развој на која било од овие форми на туризам ќе ги подобри на можностите за дополнителни приходи на локалното население и ќе го намали притисокот преку еднаква распределба на туристите на целата територија на паркот.

Сите форми на туризам треба да се развиваат одржливо и одговорно во однос на дефинираните заштитни зони и пропишаните правила и закони. Долгорочната визија во Националниот парк е поддршка на сите форми на туризам кои имаат мало влијание врз животната средина и одржување на рамнотежа помеѓу масовниот и алтернативниот туризам. За да можат да се практикуваат овие два вида на туризам во паркот, клучно е да се обезбеди зачувување на природата. Зачувувањето на природата ќе биде можно само ако сите туристички оператори воспостават добра соработка со Националниот парк.

3.3.5.1. Масовен туризам

Скијачкиот центар „Попова Шапка“ е дестинација за масовен туризам, каде има голема густина на викендички и голем број на хотели.

За да се овозможи иден развој на скијачкиот центар и развој на веќе постоечките економски активности, формиран е заштитен појас околу потенцијалното развојно подрачје на центарот (врз основа на Главниот план подготвен во 2012 година).

За секој понатамошен развој на скијачкиот центар Попова Шапка е потребно решение за превоз на скијачки туристи од Тетово до ски центарот, бидејќи просторот на ски центарот има премалку капацитет за паркирање на автомобили на туристи. Исто така, за секој понатамошен развој на Ски центарот, потребно е подобрување на собирањето на отпадни води и цврст отпад.

3.3.5.2. Алтернативен туризам – авантуристички туризам

Според Студијата за валоризација и Социо-економската студија, на територијата на паркот се идентификувани повеќе различни типови на авантуристички активности. Некои од нив се многу популарни, додека други ги практикуваат само мал број луѓе.

Во следната табела е даден преглед на моментално набљудувани авантуристички активности со зона и локација каде се практикуваат, проценка на нивното влијание врз животната средина, како и интересот за нивен иден развој.

Легенда која го покажува влијанието: 1-мало; 2-средно; 3-големо

План за управување со Националниот парк Шар Планина за период 2022-2031

Активност	Популарност/ интерес	Годишно време	Локација	Проценка на влијанието врз животната средина
Алпско скијање	Голема	Зима	Конкретни локации	1
Турно скијање	Голема	Зима	Пошироко подрачје и конкретни локации	1
Планинарење	Голема	Сите годишни времиња	Пошироко подрачје и конкретни локации	1
Јавање коњи	Средна, со потенцијал за развој	Пролет, лето и есен	Конкретни локации	1
Планински велосипедизам	Средна, со потенцијал за развој	Пролет, лето и есен	Конкретни локации	1
Планинско трчање	Средна, со потенцијал за развој	Пролет, лето и есен	Конкретни локации	1
Моторизирани санки за снег	Голема	Зима	Широко подрачје	3
Воzeње со моторни возила надвор од асфалтирани патишта	Голема	Сите годишни времиња	Широко подрачје	3
Параглајдерство	Мала, со потенцијал за развој	Главна во лето	Широко подрачје	1
Ратрак/фрирајд скијање (сноубординг)	Голема	Во зима	Конкретни локации	3
Одење по снег	Мала	Во зима	Широко подрачје	1
Спелеологија	Мала	Главна во лето	Конкретни локации	1
Алпско качување	Мала	Главна во зима	Конкретни локации	1

Активностите кои имаат големо влијание врз животната средина, како што се моторните санки за снег и возењето надвор од асфалтирани патишта бараат постојана контрола, мониторинг и регулација на движењето преку целата година, како дел од програмата за одржлив туризам. Овие активности треба да се одвиваат во согласност со однапред зацртани правила, контролни механизми и мерки за намалување на штетите кои се дефинирани во програмата за одржлив туризам.

Некои зимски активности како што се турното скијање и одењето по снег се реализираат на пошироко подрачје на паркот и имаат мало влијание врз животната средина. Популарните активности во летниот период, како што се планинарење, планински велосипедизам и јавање коњи треба да се одвиваат по обележаните и одржуваните патеки и патишта. Во програма за развој на туризмот е предвиден развој на систем на патеки со цел да се избегнат можните ризици и конфликти помеѓу различните корисници.

Активностите што се одвиваат на одредени локации со специфична геолошка карактеристика може да претставуваат ризик за одредени живеалишта и затоа треба да се направи проценка пред да се дозволи нивното практикување на таа локација. Ова се однесува на спелеологијата, алпинизмот, качувањето по карпи итн. Параглајдерството исто така може да се смета за активност на определена локација ако полетиштето се наоѓа во зоната на активното управување.

Активностите за прекуграничен туризам со Националниот парк Шари на Косово треба да бидат поддржани и координирани со граничната полиција и да бидат во согласност со дозволените и забранетите активности во зоните на Националниот парк Шар Планина. Некои од овие прекугранични туристички активности имаат потреба од сместувачки капацитети, во согласност со основните меѓународни правила за безбедност кои предвидуваат постоење на засолништа меѓусебно раздалечени на четири часа пешачење.

Промоцијата на паркот треба да се одвива паралелно со напорите подрачјето да прерасне во безбедна туристичка дестинација. Една од главните причини за загриженост во однос на понатамошниот развој на авантуристичкиот туризам е важноста и потребата од постоење на функционална спасувачка служба која ќе биде достапна не само во скијачкиот центар, туку и на целата територија на Националниот парк.

3.3.5.3. Алтернативен туризам – рурален, еко-туризам и гео-туризам

Сите дваесет и седум села во рамките на Националниот парк се лоцирани во зоната на одржливо користење и нудат голем потенцијал за развој на руралниот туризам. Ова е уште поважно за оние села каде има намалување на бројот на население.

Руралниот и еко-туризмот можат да бидат противтежа на масовниот туризам и да ги намалат еколошките притисоци предизвикани од скијачкиот центар „Попова Шапка“. Исто така, гео-туризмот станува модерна и сè позначајна туристичка гранка во заштитените подрачја со вредно геолошко наследство.

Оние кои претпочитаат ваков вид на туризам се во потрага по чиста средина, мирна околина, храна од домашно производство и услуги од локалното население. Селата на Шар Планина нудат многу можности за еко-туризам кој е во рана фаза на развој и бројот на семејства кои обезбедуваат сместување и туристички услуги е ограничен.

3.3.5.4. Алтернативен туризам – набљудување диви животни

Дивите животни се главен мотив за патување на мала, но добро етаблирана група туристи кои се насочени кон набљудување на животни и растенија во нивните природни живеалишта. Разновидноста на дивите животни во Националниот парк Шар Планина претставува потенцијал за развој на овој вид на туризам.

Во моментот на територијата на паркот се практикува ловен туризам. Замената на ловниот туризам со туризам за набљудување на диви животни ќе му овозможи на паркот да креира атрактивни искуства за посетителите, да ги едуцира и вклучи во набљудувањето на дивите животни, а притоа да генерира приход.

Друга форма на туризам може да биде риболов-мушичарење на реките во зоната на одржливо користење, во согласност со посебен план за управување со риболов во реките на Националниот парк.

3.3.5.5. Туристичка инфраструктура

Сместувачките капацитети во Националниот парк Шар Планина главно се концентрирани околу скијачкиот центар „Попова Шапка“. Постојат седум хотели со 1 до 4 ѕвезди, планински домови, хостели и семејни куќи кои се „расфрлани“ околу центарот.

Во паркот не постојат официјално назначени **места за кампување**. Постојат неколку популарни локации кои главно ги користат планинари, а истите се активни за време на организирани настани во сите годишни времиња. Во високите планински предели, главно во близина на планинските езера и извори, се поставуваат и мали импровизирани летни кампови. Овие се многу често поставувани и во зоната на строга заштита. Вакви кампови постоја и во зима, поврзани со зимски спортски активности. Постојат посебно назначени и одржувани места за кампување ќе овозможи подобра контрола на веќе воспоставените практики за диво кампување во природа во рамките на Националниот парк Шар Планина.

Неасфалтираните патишта во Националниот парк ги има во голем број, а голем број до нив се направени без дозвола. Истите можат да се користат за разни туристички активности, а притоа треба да се земе во предвид потребата за нивно редовно одржување.

Пешачките патеки во паркот се официјално направени и обележани во согласност со Законот за планински патеки. Постојат вкупно 24 официјални пешачки патеки во вкупна должина од 303 километри. Со општинските развојни планови се предвидени нови пешачки патеки, како на пример планот на Општина Боговиње да направи три дополнителни пешачки патеки. Движењето на планинарите по овие патеки ќе придонесе за нивната безбедност, без притоа да ги вознемируваат дивите животни или пак да ги нарушат природните процеси.

Патеки за планински велосипедизам во Националниот парк Шар Планина не постојат. Велосипедистите, пак, често користат неколку патеки кои може да се сметаат за повеќенаменски патеки. Тие најчесто користат неколку широки земјени патишта, но и тесни планински патеки. Обезбедување нови наменски патеки за планински велосипедизам во смисла на управување со посетителите и насочување на посетителите, ќе го минимизира вознемирувањето на дивниот свет во НП.

3.4. Вредности на подрачјето

3.4.1. Видови

Во продолжение на ова поглавје се прикажани видовите чие присуство е познато на Шар Планина, нивното ниво на заштита и статус на зачувување.

Подетални описи на фауната и флората кои се присутни на подрачјето се дадени во Студијата за валоризација. Поголем број на експерти се посветија на оваа Студија и придонесоа со своето знаење за зачувување на видовите, живеалиштата и на пределите.

Заштитата е претставена во однос на националните и меѓународните закони, конвенции и црвени листи:

- Закон за заштита на природата во Северна Македонија, врз основа на Националната листа на (строго) заштитени диви видови (2011);
- Бернска Конвенција;
- Конвенција за меѓународна трговија со загрозувани видови на дива флора и фауна (CITES, Вашингтонска Конвенција);
- Црвена листа на загрозувани видови на ИУЦН;
- Национална црвена листа на Северна Македонија;
- Црвена листа на дијатомеи на Централна и Источна Европа;
- Директива за живеалишта на ЕУ;
- Директива за птици на ЕУ.

Видовите кои се означени со зелена боја се предлага да бидат опфатени со програми за мапирање и мониторинг во Националниот парк. Истите видови треба да се сметаат и како клучни за определување на мерките за зачувување во Националниот парк.

Откако ќе се формира, Управниот Одбор на НП, во координација со Министерството за животна средина и просторно планирање, со техничка и научна поддршка од националните експерти и од Стручниот колегијален орган, треба да ги разгледа и измени клучните видови идентификувани овде, доколку е тоа потребно.

3.4.1.1. Дијатомеи

Легенда за Црвената листа на дијатомеи на Централна и Источна Европа: 1–силно засегнат вид, 2–засегнат вид, 3–слабо засегнат вид, G–скоро засегнат вид, V–популации во намалување, R–екстремно редок вид.

Вид	Црвена листа на дијатомеи на Централна и Источна Европа	Прелиминарна македонска црвена листа
<i>Achnanthydium gracillimum</i> (F. Meister) Lange-Bertalot	3	
<i>Achnanthydium linearioide</i> Lange-Bertalot	3	Редок
<i>Adlafia detenta</i> (Hustedt) Heudre, C.E.Wetzel & Ector	1	Редок
<i>Adlafia suchlandtii</i> (Hustedt) Monnier & Ector	V	Редок
<i>Boreozonacola hustedtii</i> Lange-Bertalot, Kulikovskiy & Witkowski	2	Редок
<i>Caloneis lauta</i> Carter & Bailey-Watts	G	Редок
<i>Caloneis leptosoma</i> (Grunow) Krammer	G	Редок
<i>Cavinula mollicula</i> (Hustedt) Lange-Bertalot	3	Редок

План за управување со Националниот парк Шар Планина за период 2022-2031

Вид	Црвена листа на дијатомеи на Централна и Источна Европа	Прелиминарна македонска црвена листа
<i>Cavinulavariostriata</i> (Krasske) D.G. Mann	3	
<i>Chamaepinnularia hassiaca</i> (Krasske) Cantonati & Lange-Bertalot	3	
<i>Cymbella proxima</i> Reimer	V	Редок
<i>Cymbopleura similis</i> (Krasske) Krammer	3	
<i>Encyonema gaeumannii</i> (Meister) Krammer	3	Редок
<i>Encyonema hebridicum</i> Grunow ex Cleve	3	Редок
<i>Encyonema norvegicum</i> (Grunow) Mayer	3	Редок
<i>Eucocconeis alpestris</i> (Brun) Lange-Bertalot	3	Редок
<i>Eucocconeis flexella</i> (Kützing) Cleve	3	
<i>Eunotia arcubus</i> var. <i>bidens</i> (Grunow) Lange-Bertalot	G	Редок
<i>Eunotia flexuosa</i> (Brébisson ex Kützing) Kützing	2	
<i>Eunotia maior</i> (W. Smith) Rabenhorst	2	Редок
<i>Eunotianymanniana</i> Grunow	3	
<i>Geissleria similis</i> (Krasske) Lange-Bertalot & Metzeltin	V	Редок
<i>Genkalia digitulus</i> (Hustedt) Lange-Bertalot & Kulikovskiy	3	Редок
<i>Gomphonema amoenum</i> Lange-Bertalot	3	
<i>Gomphonema parvulus</i> (Lange-Bertalot & E.Reichardt) Lange-Bertalot &	3	
<i>Gomphonema pseudoboheicum</i> Lange-Bertalot & E Reichardt	3	
<i>Hygropetra balfouriana</i> (Grunow) Krammer & Lange-Bertalot	R	Редок
<i>Mastogloia grevillei</i> W. Smith	G	Редок
<i>Muelleria gibbula</i> (Cleve) Spaulding & Stoermer	G	Редок
<i>Naviculaabsoluta</i> Hustedt	2	
<i>Naviculaangusta</i> Grunow	3	
<i>Navicula concentrica</i> Carter	2	Редок
<i>Navicula densilineolata</i> (Lange-Bertalot) Lange-Bertalot	3	Редок
<i>Navicula pseudolanceolata</i> Lange-Bertalot	3	Редок
<i>Navicula vulpina</i> Kützing	3	Редок
<i>Neidium alpinum</i> Hustedt	3	Редок
<i>Neidium bergii</i> (Cleve-Euler) Krammer	3	
<i>Neidium distinctepunctatum</i> Hustedt	R	Редок
<i>Neidium kozlowi</i> var. <i>parva</i> Mereschkowsky	R	Редок
<i>Pinnulariaborealis</i> var. <i>scalaris</i> (Ehrenberg) Rabenhorst	R	
<i>Pinnularia cuneola</i> Reichardt	R	Редок
<i>Pinnularia decrescens</i> (Grunow) Krammer	D	Редок
<i>Pinnularia divergens</i> W.Smith	V	Редок
<i>Pinnularia infirma</i> Krammer	R	Редок
<i>Placoneis amphibola</i> (Cleve) E.J. Cox	3	Редок
<i>Placoneis opportuna</i> (Hustedt) Chudaev & Golobova	2	Редок
<i>Planothidium joursacense</i> (Héribaud) Lange-Bertalot	3	Редок
<i>Psammothidium rossii</i> (Hustedt) Bukhtiyarova & F.E. Round	2	Редок
<i>Skabitschewskia oestrupii</i> (A.Cleve) Kuliskovskiy & Lange-Bertalot	D	Редок
<i>Skabitschewskia pergalloi</i> (Brun & Héribaud-Joseph) Kuliskovskiy & Lange-Bertalot	3	Редок
<i>Staurone isacuta</i> W. Smith	V	Редок
<i>Stephanodiscus alpinus</i> Hustedt	V	Редок

3.4.1.2. Мовови

На Шар Планина се среќаваат поголем број видови џигерници и мовови што навистина се ретки во Северна Македонија.

На пример, 52 видови бриофити од Северна Македонија можат да се сретнат само на Шар Планина. Овие видови се главно студенољубиви видови што го карактеризираат аркто-алпскиот, субарктичко-алпскиот, субалпскиот, алпскиот и бореалниот биогеографски елемент (Martinčič 2009).

Други 37 видови во Северна Македонија се распространети само на неколку места освен Шар Планина – Кораб, Пелистер, Јакупица, Караџица, Дешат, Кајмакчалан или Јабланица (која од аспект на бриофитите е речиси целосно неистражена). Ова не е за изненадување, бидејќи најголемиот дел од овие арктички или бореални видови ја достигнуваат јужната граница на својот ареал по високите врвови на Шар Планина (или евентуално на Пелистер и Кајмакчалан).

Многу други бриофити од Шар Планина се исто така ретки: 31 вид се распространети само во три региони, а 22 видови само во четири региони.

Познато е дека џигерниците и мововите се космополитска група организми, така што во Северна Македонија нема ендемични бриофитски видови.

Во Европската црвена книга на бриофити (ECCB 1995) се излистани три видови кои ги има на Шар Планина и тоа во категоријата „ретки“:

- *Mannia triandra* (Scop.) Grolle,
- *Amblystegium radicale* (P. Beauv.) Grout;
- *Brachythecium geheebii* Milde (Martinčič 2009).

Покрај нив, во Европската црвена книга се наоѓаат и *Leskurea saviana* (De Not.) E. Lawton и *Buxbaumia viridis* (Moug. Ex Lam. & DC.) Brid. ex Moug. & Nestl. (Papp & Erzberger 2012).

На Шар Планина се сретнуваат и други видови кои се истовремено ретки во Северна Македонија. Така, *Leskurea savina* и *Brachythecium geheebii* се среќаваат само во три региони (Шар Планина, Пелистер и Кајмакчалан) додека *Amblystegium radicale* во само два региони (од кои едниот е Шар Планина). *Grimmia sessitana* De Notkoj која може да се најде на Шар Планина исто така се наоѓа во Европската црвена книга на бриофити.

Два вида се претставени во Анексот II од Директивата за живеалишта на ЕУ:

- *Mannia triandra* (Scop.) Grolle;
- *Buxbaumia viridis* (Moug. Ex Lam. & DC.) Brid. ex Moug. & Nestl.

И двата вида се многу ретки во Северна Македонија – покрај Шар Планина, распространети се само на Пелистер (*M. triandra*) и Кајмакчалан (*B. viridis*). Сите тресетни мовови (*Sphagnum* L. spp.) се излистани во Анексот V.

Вид	Листа на строго заштитени диви видови МК	Црвена листа на ИУЦН	Анекси на Директивата за живеалишта на ЕУ
<i>Amblystegium radicale</i> (<i>Pseudocampylium radicale</i>)		LC Европа	
<i>Brachythecium geheebii</i>		VU Европа	
<i>Buxbaumia viridis</i>	Заштитен	LC Европа	II

<i>Grimmia sessitana</i>		LC Европа	
<i>Lescurea savina</i>			
<i>Mannia triandra</i>		VU Европа	II

3.4.1.3. Габи

Во Листата на строго заштитени видови на РС Македонија има 13 видови габи. Во Црвената листа на габи за РС Македонија, 3 видови се критично загрозувани, 5 се загрозувани, а 4 се ранливи.

Легенда на категориите на засегнати видови: критично загрозуван (CR), загрозуван (EN), ранлив (VU), близу засегнат (NT), најмалку засегнат (LC), недоволно податоци (DD).

Вид	Листа на строго заштитени диви видови МК	Црвена листа на габи МК
<i>Agaricus macrosporus</i>	Заштитен	
<i>Amanita caesarea</i>	Заштитен	LC
<i>Auricularia auricula-judae</i>		
<i>Boletus pinophilus</i>		
<i>Boletus satanas</i>	Заштитен	
<i>Botryobasidium danicum</i>		
<i>Bovista paludosa</i>		CR
<i>Brevicellicium olivascens</i>		
<i>Butyriboletus fechtneri</i>		
<i>Clavulina coralloides</i>		
<i>Coprinus tergisversans</i>		
<i>Cortinarius odorifer</i>		
<i>Craterellus cornucopioides</i>	Заштитен	
<i>Cudonia circinans</i>		VU
<i>Dasyscyphus acuus</i>		
<i>Dentipellis fragilis</i>		VU
<i>Diatrypella favacea</i>		
<i>Discina parva</i>		
<i>Entoloma conferendum cf.</i>		
<i>Entoloma querquedula cf.</i>		
<i>Entoloma sericatum</i>		
<i>Entoloma venosum</i>		
<i>Exidia pithya</i>	Заштитен	
<i>Exobasidium myrtilli cf.</i>		
<i>Galerina clavata</i>		
<i>Galerina jaapii</i>		EN
<i>Galerina sphagnorum</i>		CR

План за управување со Националниот парк Шар Планина за период 2022-2031

Вид	Листа на строго заштитени диви видови МК	Црвена листа на габи МК
<i>Galerina tibiicystis</i>		CR
<i>Globulicium hiemale</i>		
<i>Gloeocystidiellum ochraceum</i>	Заштитен	
<i>Guepinia helvelloides</i>		EN
<i>Gyrodon lividus</i>		EN
<i>Helvella subglabra</i>		
<i>Hericium coralloides</i>		EN
<i>Hydnellum peckii</i>		EN
<i>Hymenogaster griseus</i>		
<i>Hyphodontia juniperi</i>		
<i>Inocybe flocculosa</i>		
<i>Inocybe nitidiuscula</i>		
<i>Inocybe petiginosa</i>		
<i>Inocybe queletii</i>		
<i>Inocybe subnudipes</i>		
<i>Inocybe umbrinofusca cf.</i>		
<i>Inocybe vaccina</i>		
<i>Lactarius deterrimus</i>		
<i>Lopharia spadicea</i>		
<i>Macrolepiota procera</i>	Заштитен	
<i>Macrotyphula fistulosa</i>		
<i>Marasmius epiphylloides</i>		
<i>Melanogaster broomeanus</i>		
<i>Melanoleuca brevipes</i>		
<i>Melanoleuca oreina</i>		
<i>Melastiza chateri</i>		
<i>Mutinus caninus</i>	Заштитен	
<i>Mycena capillaris</i>		
<i>Mycena pseudoalnicola</i>		
<i>Mycena pseudocorticola</i>		
<i>Mycena strobilicola</i>		
<i>Mухомphalia maura</i>		
<i>Omphalina grossula</i>		
<i>Otidea alutacea</i>		
<i>Pachyphloeus conglomeratus</i>		
<i>Peniophora junipericola</i>	Заштитен	
<i>Peniophora polygonia</i>		

План за управување со Националниот парк Шар Планина за период 2022-2031

Вид	Листа на строго заштитени диви видови МК	Црвена листа на габи МК
<i>Phlebia ochraceofulva</i>		
<i>Phyllotopsis nidulans</i>		
<i>Pleurotus dryinus</i>	Заштитен	
<i>Pluteus hispidulus</i>		
<i>Psathyrella sphagnicola</i>		
<i>Psilocybe merdaria</i>		
<i>Psilocybe serbica</i>		VU
<i>Rozites caperatus</i>		
<i>Rutstroemia echinophila</i>		
<i>Sarcodon imbricatus</i>	Заштитен	
<i>Sarcosphaera coronaria</i>	Строго заштитен	VU
<i>Sarcosphaera crassa</i>		
<i>Simocybe centunculus</i>		
<i>Suillellus rodoxanthus</i>		
<i>Thelephora anthocephala</i>		
<i>Tremella foliacea</i>	Заштитен	
<i>Tremiscus helvelloides</i>		
<i>Tuber bellonae</i>		
<i>Typhula erythropus</i>		
<i>Volvariella bombycina</i>	Заштитен	
<i>Vuilleminia macrospora</i>		

3.4.1.4. Васкуларни растенија

Најголемиот дел од видовите васкуларни растенија кои се наведени подолу се ендемични за Шар Планина. *Gentiana lutea* е наведена во Анексот V од Директивата за живеалишта на ЕУ, а 16 видови се наведени во Црвената листа на ИУЦН. Според Националната листа на заштитени диви видови, 5 видови се строго заштитени, а 9 се заштитени.

Вид	Листа на строго заштитени диви видови МК	Црвена листа на ИУЦН	Анекси на Директивата за живеалишта на ЕУ	Ендемичен
<i>Acer heldreichii subsp. macropterum</i>		LC Европа		да
<i>Alkanna scardica</i>				да
<i>Alyssum scardicum</i>				да
<i>Antennaria dioica</i>		LC Европа		
<i>Asperula doerfleri</i>				да
<i>Aster alpinus</i>				

План за управување со Националниот парк Шар Планина за период 2022-2031

Вид	Листа на строго заштитени диви видови МК	Црвена листа на ИУЦН	Анекси на Директивата за живеалишта на ЕУ	Ендемичен
<i>Aubrietia gracilis subsp. scardica</i>				да
<i>Campanula spathulata subsp. abietina</i>				
<i>Cirsium appendiculatum</i>				да
<i>Cirsium candelabrum</i>				да
<i>Cephalaria pastricensis</i>				да
<i>Crepis macedonica</i>				да
<i>Crocus scardicus</i>		NT Медитеран.		да
<i>Dactylorhiza sambucina</i>		LC Европа		
<i>Dactylorhiza viridis</i>		LC Европа		
<i>Dianthus scardicus</i>				да
<i>Draba doerfleri</i>				да
<i>Draba scardica</i>				
<i>Dryas octopetala</i>				
<i>Festuca horvatiana</i>				да
<i>Gentiana albanica</i>				да
<i>Gentianella ciliata</i>				
<i>Gentiana lutea</i>		LC Европа	Анекс V	
<i>Gentiana punctata</i>	Строго заштитен	LC Европа		
<i>Geranium sylvaticum</i>				
<i>Gymnadenia nigra</i>		LC Европа		
<i>Hieracium andrasovszky subsp. kobilicanum</i>				да
<i>Hieracium scardicum</i>				да
<i>Jacobaea abrotanifolia subsp. carpathica</i>				
<i>Kobresia myosuroides</i>				
<i>Lilium albanicum</i>		LC Медитеран.		да
<i>Linaria alpina</i>				
<i>Lycopodium alpinum</i>		LC Европа		
<i>Melampyrum scardicum</i>				да
<i>Minuartia juniperina subsp. kosaninii</i>				да
<i>Moneses uniflora</i>				
<i>Narthecium scardicum</i>	Заштитен			
<i>Neottia cordata</i>		LC Европа		
<i>Noccaea bellidifolia</i>				да
<i>Onobrychis montana subsp. scardica</i>				да
<i>Oxytropis halleri subsp. korabensis</i>				да
<i>Paronychia albanica subsp. albanica</i>				да

План за управување со Националниот парк Шар Планина за период 2022-2031

Вид	Листа на строго заштитени диви видови МК	Црвена листа на ИУЦН	Анекси на Директивата за живеалишта на ЕУ	Ендемичен
<i>Pedicularis brachyodonta subsp. grisebachii</i>				да
<i>Pedicularis leucodon</i>				да
<i>Pimpinella serbica</i>				да
<i>Pinguicula balcanica</i>				да
<i>Pinus heldreichii</i>	Заштитен	LC Европа		да
<i>Pinus peuce</i>	Заштитен	NT Европа		да
<i>Potentilla doerfleri</i>	Строго заштитен			да
<i>Primula minima</i>				
<i>Pulsatilla vernalis</i>		LC Европа		
<i>Ranunculus degenii</i>	Строго заштитен			да
<i>Ranunculus seguieri subsp. montenegrinus</i>				да
<i>Salix alpina</i>				
<i>Salix herbacea</i>				
<i>Salix reticulata</i>				
<i>Salix retusa</i>				
<i>Saxifraga aizoides</i>				
<i>Saxifraga scardica</i>				да
<i>Selaginella selaginoides</i>		LC Европа		
<i>Sempervivum kosaninonii</i>	Заштитен			да
<i>Sempervivum thompsonianum</i>	Строго заштитен			
<i>Sesleria wettsteinii</i>				да
<i>Sideritis scardica</i>	Заштитен	NT Европа		да
<i>Silene acaulis</i>				
<i>Silene schmuckeri</i>	Строго заштитен			да
<i>Silene walsteinii</i>				да
<i>Soldanella pindicola</i>	Заштитен			да
<i>Solenanthes scardicus</i>	Заштитен			да
<i>Stachys scardica</i>				да
<i>Thymus praecox subsp. zygiformis</i>				да
<i>Trollius europaeus</i>				
<i>Verbascum scardicola</i>				да
<i>Veronica bellidioides</i>				
<i>Veronica thessalica</i>				да
<i>Viola allcharensis subsp. gostivarensis</i>	Строго заштитен			да
<i>Viola ivonis</i>	Заштитен			да
<i>Viola latisejala</i>				да

План за управување со Националниот парк Шар Планина за период 2022-2031

Вид	Листа на строго заштитени диви видови МК	Црвена листа на ИУЦН	Анекси на Директивата за живеалишта на ЕУ	Ендемичен
<i>Viola schariensis</i>	Заштитен			да
<i>Willemetia stipitata subsp. albanica</i>				да
<i>Wulfenia carinthiaca</i>				

3.4.1.5. Цицачи

Повеќето од видовите цицачи се вклучени во бројни национални и меѓународни листи за заштита на природата, директиви и конвенции.

На Националната листа за заштитени диви видови има 3 вида кои се заштитени и 5 вида кои се строго заштитени.

Легенда на категориите на засегнати видови: критично загрозен (CR), загрозен (EN), ранлив (VU), близу засегнат (NT), најмалку засегнат (LC), недоволно податоци (DD).

Вид	Европска црвена листа на ИУЦН	Глобална црвена листа на ИУЦН	Црвена листа на Македонија	Анекси на Директивата за живеалишта на ЕУ	Емералд мрежа	Бернска Конвенција	Бонска Конвенција	Листа на (строго) заштитени диви видови МК
<i>Apodemus agrarius</i>	LC	LC						
<i>Apodemus epimelas</i>	LC	LC						
<i>Apodemus flavicollis</i>	LC	LC						
<i>Apodemus sylvaticus</i>	LC	LC						
<i>Arvicola amphibius</i>	LC	LC						
<i>Canis aureus</i>	LC	LC	DD	V				
<i>Canis lupus</i>	LC	LC	NT	II; IV; V	да	II		
<i>Capreolus capreolus</i>	LC	LC				III		
<i>Chionomys nivalis</i>	LC	LC				III		
<i>Crocidura leucodon</i>	LC	LC				III		
<i>Dinaromys bogdanovi</i>	VU	VU		II; IV				C3
<i>Erinaceus roumanicus</i>	LC	LC						
<i>Felis silvestris</i>	LC	LC		IV		II		C3
<i>Glis glis</i>	LC	LC				III		
<i>Lutra lutra</i>	NT	NT	VU	II; IV	да	II		C3
<i>Lynx lynx balcanicus</i>	CR	CR	CR	II; IV	да	II		C3

План за управување со Националниот парк Шар Планина за период 2022-2031

Вид	Европска црвена листа на ИУЦН	Глобална црвена листа на ИУЦН	Црвена листа на Македонија	Анекси на Директивата за живеалишта на ЕУ	Емералд мрежа	Бернска Конвенција	Бонска Конвенција	Листа на (строго) заштитени диви видови МК
<i>Martes foina</i>	LC	LC				III		
<i>Martes</i>	LC	LC		V		III		
<i>Meles meles</i>	LC	LC				III		Заштитен
<i>Micromys minutus</i>	LC	LC						
<i>Microtus subterraneus</i>	LC	LC						
<i>Miniopterus schreibersii</i>	NT	NT		II; IV		II	II	Заштитен
<i>Mus musculus</i>	LC	LC						
<i>Muscardinus avellanarius</i>	LC	LC		IV		III		
<i>Mustela nivalis</i>	LC	LC				III		
<i>Mustela putorius</i>	LC	LC		V		III		
<i>Mycrotus arvalis</i>	LC	LC						
<i>Mycrotus levis</i>	LC	LC						
<i>Myodes glareolus</i>	LC	LC						
<i>Myotis blythii</i>	LC	NT		II; IV	да	II	II	
<i>Myotis myotis</i>	LC	LC		II; IV	да	II	II	
<i>Myotis nattereri</i>	LC	LC		IV		II	II	
<i>Nannospalax leucodon</i>	LC	DD						
<i>Neomys anomalus</i>	LC	LC				III		
<i>Neomys fodiens</i>	LC	LC				III		
<i>Nyctalus noctula</i>	LC	LC		IV		II	II	
<i>Pipistrellus kuhlii</i>	LC	LC		IV		II	II	
<i>Pipistrellus nathusii</i>	LC	LC		IV		II	II	

План за управување со Националниот парк Шар Планина за период 2022-2031

Вид	Европска црвена листа на ИУЦН	Глобална црвена листа на ИУЦН	Црвена листа на Македонија	Анекси на Директивата за живеалишта на ЕУ	Емералд мрежа	Бернска Конвенција	Бонска Конвенција	Листа на (строго) заштитени диви видови МК
<i>Plecotus auritus</i>	LC	LC		IV		II	II	
<i>Rattus rattus</i>	LC	LC						
<i>Rupicapra rupicapra</i>	LC	LC		II; IV	да	III		
<i>Sciurus vulgaris</i>	LC	LC				III		Заштитен
<i>Sorex araneus</i>	LC	LC				III		
<i>Sorex minutus</i>	LC	LC				III		
<i>Sus scrofa</i>	LC	LC						
<i>Talpa caeca</i>	LC	LC						
<i>Talpa europaea</i>	LC	LC						
<i>Talpa stankovici</i>	DD	DD						
<i>Ursus arctos</i>	LC	LC	VU	II; IV	да	II		СЗ
<i>Vulpes vulpes</i>	LC	LC						

3.4.1.6. Птици

Од огромното изобилие на видови птици кои можат да се најдат на Шар Планина, на Листата на заштитени видови во РС Македонија има 22 вида кои се строго заштитени, а 9 се заштитени.

Легенда на категориите на засегнати видови: критично загрозен (CR), загрозен (EN), ранлив (VU), близу засегнат (NT), најмалку засегнат (LC), недоволно податоци (DD).

Вид	Глобална црвена листа на ИУЦН	Европска црвена листа на ИУЦН	Анекси на Директивата за птици на ЕУ	Бернска Конвенција	Емералд мрежа	Бонска Конвенција	CITES	Листа на (строго) заштитени диви видови МК
<i>Accipiter gentilis</i>	LC	LC		II		II	II	

План за управување со Националниот парк Шар Планина за период 2022-2031

Вид	Глобална црвена листа на ИУЦН	Европска црвена листа на ИУЦН	Анекси на Директивата за птици на ЕУ	Бернска Конвенција	Емералд мрежа	Бонска Конвенција	CITES	Листа на (строго) заштитени диви видови МК
<i>Accipiter nisus</i>	LC	LC		II		II	II	Строго заштитен
<i>Aegithalos caudatus</i>	LC	LC		III				
<i>Aegolius funereus</i>	LC	LC	I	II	+		II	
<i>Aegypius monachus</i>	LC	NT	I	II	+	II	II	Строго заштитен
<i>Alauda arvensis</i>	LC	LC	II B	III				
<i>Alectoris graeca</i>	NT	NT	I & II A	III	+			Заштитен
<i>Anas crecca</i>	LC	LC	II A & III B	III		II		Заштитен
<i>Anas platyrhynchos</i>	LC	LC	II A & III A	III		II		Заштитен
<i>Anthus campestris</i>	LC	LC	I	II	+			
<i>Anthus spinoletta</i>	LC	LC		II				
<i>Anthus trivialis</i>	LC	LC		II				
<i>Apus apus</i>	LC	LC		III				
<i>Apus pallidus</i>	LC	LC		II				
<i>Aquila chrysaetos</i>	LC	LC	I	II	+	II	II	Строго заштитен
<i>Bubo bubo</i>	LC	LC	I	II	+		II	Строго заштитен
<i>Buteo buteo</i>	LC	LC		II		II	II	Строго заштитен
<i>Caprimulgus europaeus</i>	LC	LC	I	II	+			
<i>Carduelis carduelis</i>	LC	LC		II				
<i>Cecropis daurica</i>	LC	LC		II				
<i>Certhia brachydactyla</i>	LC	LC		II				
<i>Certhia familiaris</i>	LC	LC		II				
<i>Chloris chloris</i>	LC	LC		II				
<i>Cinclus cinclus</i>	LC	LC		II				
<i>Circus gallicus</i>	LC	LC	I	II	+	II	II	Строго заштитен
<i>Circus cyaneus</i>	NT	LC	I	II	+	II	II	Строго заштитен
<i>Coccothraustes coccothraustes</i>	LC	LC		II				

План за управување со Националниот парк Шар Планина за период 2022-2031

Вид	Глобална црвена листа на ИУЦН	Европска црвена листа на ИУЦН	Анекси на Директивата за птици на ЕУ	Бернска Конвенција	Емералд мрежа	Бонска Конвенција	CITES	Листа на (строго) заштитени диви видови МК
<i>Columba livia</i>	LC	LC	IIA	III				Заштитен
<i>Columba oenas</i>	LC	LC	IIB	III				Заштитен
<i>Columba palumbus</i>	LC	LC	IIA & IIIA					Заштитен
<i>Corvus corax</i>	LC	LC		III				Строго заштитен
<i>Corvus corone</i>	LC	LC	IIB					
<i>Coturnix coturnix</i>	LC	LC	IIB	III		II		Заштитен
<i>Crex crex</i>	LC	LC	I	II	+	II		Строго заштитен
<i>Cuculus canorus</i>	LC	LC		III				
<i>Curruca communis</i>	LC	LC		II		II		
<i>Curruca curruca</i>	LC	LC		II		II		
<i>Cyanistes caeruleus</i>	LC	LC		II				
<i>Delichon urbicum</i>	LC	LC		II				
<i>Dendrocopos leucotos</i>	LC	LC	I	II	+			
<i>Dendrocopos major</i>	LC	LC		II				
<i>Dendrocopos minor</i>	LC	LC		II				
<i>Dendrocopos syriacus</i>	LC	LC	I	II	+			
<i>Dryocopus martius</i>	LC	LC	I	II	+			
<i>Emberiza calandra</i>	LC	LC		III				
<i>Emberiza cia</i>	LC	LC		II				
<i>Emberiza cirrus</i>	LC	LC		II				
<i>Emberiza citrinella</i>	LC	LC		II				
<i>Emberiza hortulana</i>	LC	LC	I	III	+			
<i>Eremophila alpestris</i>	LC	LC		II				
<i>Erithacus rubecula</i>	LC	LC		II		II		
<i>Falco peregrinus</i>	LC	LC	I	II	+	II	I	Строго заштитен
<i>Falco subbuteo</i>	LC	LC		II		II	II	Строго заштитен

План за управување со Националниот парк Шар Планина за период 2022-2031

Вид	Глобална црвена листа на ИУЦН	Европска црвена листа на ИУЦН	Анекси на Директивата за птици на ЕУ	Бернска Конвенција	Емералд мрежа	Бонска Конвенција	CITES	Листа на (строго) заштитени диви видови МК
<i>Falco tinnunculus</i>	LC	LC		II		II	II	Строго заштитен
<i>Ficedula albicollis</i>	LC	LC	I	II	+	II		
<i>Ficedula semitorquata</i>	LC	LC	I	II	+	II		
<i>Fringilla coelebs</i>	LC	LC		III				
<i>Fringilla montifringilla</i>	LC	LC		III				
<i>Gallinago gallinago</i>	LC	LC	IIA & IIIB	III		II		
<i>Garrulus glandarius</i>	LC	LC	IIIB					Строго заштитен
<i>Gypaetus barbatus</i>	VU	NT	I	II	+	II	II	Строго заштитен
<i>Gyps fulvus</i>	LC	LC	I	II	+	II	II	Строго заштитен
<i>Hippolais icterina</i>	LC	LC		II		II		
<i>Hirundo rustica</i>	LC	LC		II				
<i>Jynx torquilla</i>	LC	LC		II				
<i>Lanius collurio</i>	LC	LC	I	II	+			
<i>Lanius senator</i>	LC	LC		II				
<i>Linaria cannabina</i>	LC	LC		II				
<i>Loxia curvirostra</i>	LC	LC		II				
<i>Lullula arborea</i>	LC	LC	I	III	+			
<i>Luscinia megarhynchos</i>	LC	LC		II		II		
<i>Merops apiaster</i>	LC	LC		II		II		
<i>Monticola saxatilis</i>	LC	LC		II		II		
<i>Montifringilla nivalis</i>	LC	LC		II				
<i>Motacilla alba</i>	LC	LC		II				
<i>Motacilla cinerea</i>	LC	LC		II				
<i>Muscicapa striata</i>	LC	LC		II		II		
<i>Neophron percnopterus</i>	EN	EN	I	II	+	I & II	II	Строго заштитен
<i>Nucifraga caryocatactes</i>	LC	LC		II				

План за управување со Националниот парк Шар Планина за период 2022-2031

Вид	Глобална црвена листа на ИУЦН	Европска црвена листа на ИУЦН	Анекси на Директивата за птици на ЕУ	Бернска Конвенција	Емералд мрежа	Бонска Конвенција	CITES	Листа на (строго) заштитени диви видови МК
<i>Oenanthe hispanica</i>	LC	LC		II		II		
<i>Oenanthe oenanthe</i>	LC	LC		II		II		
<i>Oriolus oriolus</i>	LC	LC		II				Строго заштитен
<i>Otus scops</i>	LC	LC		II			II	Строго заштитен
<i>Parus major</i>	LC	LC		II				
<i>Passer domesticus</i>	LC	LC						
<i>Passer montanus</i>	LC	LC		III				
<i>Perdix perdix</i>	LC	LC	IIA & IIIA	III				Заштитен
<i>Periparus ater</i>	LC	LC		II				
<i>Pernis apivorus</i>	LC	LC	I	II	+	II	II	Строго заштитен
<i>Phoenicurus ochruros</i>	LC	LC		II		II		
<i>Phylloscopus collybita</i>	LC	LC		II		II		
<i>Phylloscopus trochilus</i>	LC	LC		II		II		
<i>Pica pica</i>	LC	LC	IIB					
<i>Picus viridis</i>	LC	LC		II				
<i>Poecile lugubris</i>	LC	LC		II				
<i>Poecile montanus</i>	LC	LC		II				
<i>Poecile palustris</i>	LC	LC		II				
<i>Prunella collaris</i>	LC	LC		II				
<i>Prunella modularis</i>	LC	LC		II				
<i>Ptyonoprogne rupestris</i>	LC	LC		II				
<i>Pyrrhcorax graculus</i>	LC	LC		II				Строго заштитен
<i>Pyrrhcorax pyrrhcorax</i>	LC	LC	I	II	+			Строго заштитен
<i>Pyrrhula pyrrhula</i>	LC	LC		III				
<i>Regulus ignicapilla</i>	LC	LC		II		II		
<i>Regulus regulus</i>	LC	LC		II		II		

План за управување со Националниот парк Шар Планина за период 2022-2031

Вид	Глобална црвена листа на ИУЦН	Европска црвена листа на ИУЦН	Анекси на Директивата за птици на ЕУ	Бернска Конвенција	Емералд мрежа	Бонска Конвенција	CITES	Листа на (строго) заштитени диви видови МК
<i>Rhadina orientalis</i>	LC	LC		II		II		
<i>Rhadina sibilatrix</i>	LC	LC		II		II		
<i>Saxicola rubetra</i>	LC	LC		II		II		
<i>Saxicola rubicola</i>	LC	LC		II		II		
<i>Serinus serinus</i>	LC	LC		II				
<i>Sitta europaea</i>	LC	LC		II				
<i>Spinus spinus</i>	LC	LC		II				
<i>Streptopelia turtur</i>	VU	VU	IIB	III		II		Заштитен
<i>Strix aluco</i>	LC	LC		II			II	Строго заштитен
<i>Sturnus vulgaris</i>	LC	LC	IIB					
<i>Sylvia atricapilla</i>	LC	LC		II		II		
<i>Tetrao urogallus</i>	LC	LC	I & IIB & IIIB	III	+			
<i>Tetrastes bonasia</i>	LC	LC	I & IIB	III	+			
<i>Tichodroma muraria</i>	LC	LC		II				
<i>Tringa ochropus</i>	LC	LC		II		II		
<i>Troglodytes troglodytes</i>	LC	LC		II				
<i>Turdus merula</i>	LC	LC	IIB	III		II		
<i>Turdus philomelos</i>	LC	LC	IIB	III		II		
<i>Turdus pilaris</i>	LC	LC	IIB	III		II		
<i>Turdus torquatus</i>	LC	LC		II		II		
<i>Turdus viscivorus</i>	LC	LC	IIB	III		II		
<i>Upupa epops</i>	LC	LC		II				

3.4.1.7. Риби

Во реките на Шар Планина, генерално се среќава *Salmo macedonicus*, кој е балкански ендемит со нативен ареал на распространување во Вардар, Нестос во Грција, сливното подрачје на Струма, како и во р. Марица, Бугарија (Stefanov 2007). Деградицијата на живеалиштата, прекумерното користење на водата, загадувањето, како и несоодветното порибување се главните закани за овој вид риба.

Вид	Анекси на Директивата за живеалишта на ЕУ	Црвена листа на ИУЦН	Листа на (строго) заштитени диви видови МК
<i>Salmo macedonicus</i>		DD Европа	Заштитен

3.4.1.8. Херпетофауна

Четиринаесет видови на херпетофауната се наведени како строго заштитени диви видови во РС Македонија, од кои три се ендемични. Присуството на *Testudo graeca* и *Vipera ursinii*, кои се категоризирани како ранливи (VU) според Црвената листа на ИУЦН и прелиминарната Национална црвена листа на водоземци и влечуги е од особено значење за Шар Планина.

Легенда на категориите на засегнати видови: критично загрозен (CR), загрозен (EN), ранлив (VU), близу засегнат (NT), најмалку засегнат (LC), недоволно податоци (DD).

Вид	Анекси на Директивата за живеалишта на ЕУ	Бернска Конвенција	CITES	Емералд мрежа	Светска црвена листа на ИУЦН	Европска црвена листа на ИУЦН	Национална црвена листа	Листа на (строго) заштитени диви видови МК	Ендемичен
<i>Anguis fragilis</i>		III			LC		LC		
<i>Bombina variegata</i>	II; IV	II		да	LC	LC	LC	Заштитен	Да
<i>Bufo bufo</i>		III			LC	LC	LC		
<i>Bufo viridis</i>	IV	II			LC	LC	LC	Заштитен	
<i>Coronella austriaca</i>	IV	II			LC	LC	LC	Заштитен	

План за управување со Националниот парк Шар Планина за период 2022-2031

Вид	Анекси на Директивата за живеалишта на ЕУ	Бернска Конвенција	CITES	Емералд мрежа	Светска црвена листа на ИУЦН	Европска црвена листа на ИУЦН	Национална црвена листа	Листа на (строго) заштитени диви видови МК	Ендемичен
<i>Dolichophis caspius</i>	IV	II			LC	LC	LC	Заштитен	
<i>Hyla arborea</i>	IV	II			LC	LC	NT	Заштитен	
<i>Ichthyosaura alpestris</i>		III			LC	LC	EN		
<i>Lacerta agilis</i>	IV	II			LC	LC	EN	Заштитен	
<i>Lacerta trilineata</i>	IV	II			LC	LC	LC	Заштитен	
<i>Lacerta viridis</i>	IV	II			LC	LC	LC	Заштитен	
<i>Natrix natrix</i>		III			LC	LC	LC		
<i>Natrix tessellata</i>	IV	II			LC	LC	NT	Заштитен	
<i>Pelophylax ridibundus</i>	V	III			LC	LC	LC		
<i>Podarcis erhardii</i>	IV	II			LC	LC	LC	Заштитен	Да
<i>Podarcis muralis</i>	IV	II			LC	LC	LC	Заштитен	
<i>Rana dalmatina</i>	IV	II			LC	LC	NT	Заштитен	
<i>Rana graeca</i>	IV	III			LC	LC	NT	Заштитен	Да
<i>Rana temporaria</i>		III			LC	LC	EN		
<i>Salamandra salamandra</i>		III			LC	LC	LC		
<i>Testudo graeca</i>	II; IV	II	II	да	VU	VU	VU	Заштитен	
<i>Testudo hermanni</i>	II; IV	II	II	да	NT	NT	VU	Заштитен	
<i>Triturus macedonicus</i>	II; IV	II					VU	Заштитен	
<i>Vipera ammodytes</i>	IV	II			LC	LC	LC	Заштитен	
<i>Vipera berus</i>		III					EN		

Вид	Анекси на Директивата за живеалишта на ЕУ	Бернска Конвенција	CITES	Емералд мрежа	Светска црвена листа на ИУЦН	Европска црвена листа на ИУЦН	Национална црвена листа	Листа на (строго) заштитени диви видови МК	Ендемичен
<i>Vipera ursinii</i>	II; IV	II	I	да	VU	VU	EN	Строго заштитен	
<i>Zamenis longissimus</i>	IV	II			LC	LC	LC	Заштитен	
<i>Zootoca vivipara</i>		III			LC	LC	EN		

3.4.1.9. Пеперутки (Lepidoptera)

Повеќето од видовите пеперутки кои можат да се најдат на Шар Планина се наведени во Глобалната црвена листа на ИУЦН. Во РС Македонија има три видови кои се наоѓаат на Листата на строго заштитени видови.

Легенда на категориите на засегнати видови: критично загрозен (CR), загрозен (EN), ранлив (VU), близу засегнат (NT), најмалку засегнат (LC), недоволно податоци (DD).

Вид	Фамилија	Бернска Конвенција	Бонска Конвенција	Анекси на Директивата за живеалишта на ЕУ	CITES	Ендемичен во Европа	Глобална црвена листа на ИУЦН	Европска црвена листа на ИУЦН	Листа на (строго) заштитени диви видови МК
<i>Araschnia levana</i>	Nymphalidae							LC	
<i>Aricia anteros</i>	Lycaenidae							NT	
<i>Boloria graeca</i>	Nymphalidae							LC	
<i>Boloria pales</i>	Nymphalidae							LC	
<i>Brenthis ino</i>	Nymphalidae							LC	
<i>Carcharodus floccifera</i>	Hesperiidae							NT	
<i>Carterocephalus palaemon</i>	Hesperiidae							LC	
<i>Coenonympha tullia</i>	Nymphalidae							VU	

План за управување со Националниот парк Шар Планина за период 2022-2031

Вид	Фамилија	Бернска Конвенција	Бонска Конвенција	Анекси на Директивата за живеалишта на ЕУ	CITES	Ендемичен во Европа	Глобална црвена листа на ИУЦН	Европска црвена листа на ИУЦН	Листа на (строго) заштитени диви видови МК
<i>Colias caucasica balcanica</i>	Pieridae							LC	
<i>Cupido decoloratus</i>	Lycaenidae							NT	
<i>Erebia (epiphron) roossi</i>	Nymphalidae							NT	
<i>Erebia pandrose</i>	Nymphalidae							LC	
<i>Erebia pronoe</i>	Nymphalidae					да		LC	
<i>Erebia rhodopensis</i>	Nymphalidae					да		LC	
<i>Erynnis marloyi</i>	Hesperiidae							LC	
<i>Euphydryas aurinia</i>	Nymphalidae	II	IV					LC	Строго заштитен
<i>Euphydryas maturna</i>	Nymphalidae	II						VU	
<i>Hipparchia statilinus</i>	Nymphalidae							NT	
<i>Iolana iolas</i>	Lycaenidae							NT	
<i>Limenitis populi</i>	Nymphalidae							LC	
<i>Lycaena dispar</i>	Lycaenidae	II	IV	Анекс II+IV			NT	LC	Строго заштитен
<i>Melitaea aurelia</i>	Nymphalidae							NT	
<i>Neptis rivularis</i>	Nymphalidae							LC	
<i>Parnassius apollo</i>	Papilionidae	II	IV	Анекс IV	+		VU	NT	Строго заштитен
<i>Parnassius mnemosyne</i>	Papilionidae	II	IV	Анекс IV				NT	
<i>Phengaris (Maculinea) alcon</i>	Lycaenidae							LC	
<i>Phengaris (Maculinea) arion</i>	Lycaenidae	II	IV	Анекс IV				EN	
<i>Plebejus pylaon</i>	Lycaenidae							NT	

План за управување со Националниот парк Шар Планина за период 2022-2031

Вид	Фамилија	Бернска Конвенција	Бонска Конвенција	Анекси на Директивата за живеалишта на ЕУ	CITES	Ендемичен во Европа	Глобална црвена листа на ИУЦН	Европска црвена листа на ИУЦН	Листа на (строго) заштитени диви видови МК
<i>Polyommatus damon</i>	Lycaenidae							NT	
<i>Polyommatus dorylas</i>	Lycaenidae							NT	
<i>Polyommatus eros eroides</i>	Lycaenidae							NT	
<i>Polyommatus ripartii</i>	Lycaenidae							LC	
<i>Pseudophilotes vicrama</i>	Lycaenidae							NT	
<i>Pyrgus andromedae</i>	Hesperiidae					да			
<i>Thecla betulae</i>	Lycaenidae							LC	
<i>Thymelicus acteon</i>	Hesperiidae							NT	
<i>Zerynthia cerisy</i>	Papilionidae							NT	
<i>Zerynthia polyxena</i>	Papilionidae	II	IV					LC	

3.4.1.10. Правокрилци (*Orthoptera*)

Meѓу 54-те видови правокрилци кои се регистрирани на македонската страна од Шар Планина, четири видови се заштитени или се сметаат за загрозени:

- *Odontopodisma albanica*, VU (ранлив) во Црвената листа на Република Северна Македонија (Lemonnier-Darcemont et al., 2015), главно се среќава во густа, неуништена вегетација со слаба антропогенизација;
- *Odontopodisma albanica*, VU (ранлив) во Црвената листа на ИУЦН е прилично добро распространет на подрачјето, вклучително и во зоната на интензивна испаша, каде сè уште има грмушки од *Vaccinium myrtillus* и *Juniperus nana*;
- *Psorodonotus macedonicus*, NT (близу засегнат) во Црвената листа на ИУЦН е прилично добро распространет на подрачјето, вклучително и во зоната на интензивна испаша, каде сè уште има грмушки од *Vaccinium myrtillus* и *Juniperus nana*;
- *Paracaloptenus caloptenoides* кој се споменува во Анекс IV од Директивата за живеалишта е пронајден во две мезофилни планински локации, но никогаш во голем број примероци.

Вид	Анекси на Директивата за живеалишта на ЕУ	Црвена листа на ИУЦН	Листа на (строго) заштитени диви видови МК
<i>Odontopodisma albanica</i>		VU	
<i>Odontopodisma albanica</i>		VU	
<i>Psorodonotus macedonicus</i>		NT	
<i>Paracaloptenus caloptenoides</i>	IV		

Истражувањето на популациите правокрилци покажува дека просечната надморска височина на регистрираните видови (споредено со нивното распоредување во целата држава) е сконцентриран во планинската зона. Богатство на видовите е поголемо во планинските делови (12) отколку во субалпските локалитети (8), што веројатно е одраз на соодветните климатски услови.

Човековите активности во подрачјето во најголем дел се традиционални и со слабо или умерено влијание. Ливадите и земјоделските посеви со мала или никаква употреба на хемиски средства и слабиот пасторализам се фаворизирани микро-хабитати, поволни за целата ентомофауна.

Во субалпската зона, а особено во областа околу Попова Шапка, притисокот на испашата на добиток, а на некои места и ефектот од интензивно собирање на боровинки има силно негативно влијание за опстанокот на овие инсекти.

Сезонските активности за собирање, во кои се вклучени голем број собирачи на шумски плодови е веројатно фактор на деградација и хомогенизација на овие крехки планински биотопи, што резултира со намалувањето на грмушките и уништување на лисјата на боровинките преку собирање со чешел, газење и интензивно користење на моторни возила.

Најчести видови на правокрилци се *Omocestus viridulus* и *Pseudochorthippus parallelus tenuis*.

3.4.1.11. Полжави (*Gastropoda*)

Валоризацијата на сувоземните полжави (*Mollusca, Gastropoda*) на Шар Планина покажа присуство на 29 значајни видови. Овде влегуваат шарпланинските локални ендемити (4 видови) - *Carinigera pellucida* (Dedov & Neubert, 2002), *Cattania trizona ljubetenensis* (A. J. Wagner, 1914), *Orcula wagneri ljubetenensis* (Sturany, 1915) и *Triloba thaumasia talevi* (Dedov & Neubert, 2002); македонски ендемит (1 вид) - *Gyalina mirabilis* (Pintér & Riedel, 1973), како и 20 балкански ендемити.

Според Европската црвена листа на загрозуени видови ИУЦН - *Carinigera pellucida* (Dedov & Neubert, 2002) е загрозуен вид (EN) со европско и меѓународно значење. Исто така, видот *Orcula wagneri* (Sturany, 1914) припаѓа на категоријата близу засега (NT).

Вид	Анекси на Директивата за живеалишта на ЕУ	Европска црвена листа на ИУЦН	Листа на строго заштитени диви видови МК
<i>Carinigera pellucida</i>		EN	Заштитен
<i>Cattania trizona ljubetenensis</i>		LC	
<i>Gyalina mirabilis</i>		LC	Заштитен
<i>Orcula wagneri ljubetenensis</i>		NT	Заштитен
<i>Triloba thaumasia talevi</i>		LC	Заштитен

3.4.1.12. Акватични мекотели, виши ракови и акватични инсекти

Валоризацијата на акватичните мекотели, вишите ракови и одредените групи акватични инсекти покажа присуство на 58 вида од меѓународно и национално значење за зачувување. Така, посебно внимание заслужуваат стеноендемитите *Nemoura zwicki* (Sivec, 1980) и *Isoperla breviptera* (Ikonov, 1980) чии популации живеат единствено во водите на изворот Улеверичи, изворите на Попова Шапка, потоците на Церипашина, реката Пена над Тетово и Лисечка Река.

Покрај нив, двете пролетници *Taeniopteryx fusca* (Ikonov, 1980) и *Taeniopteryx stankovitchi* (Ikonov, 1978) заедно со водниот молец *Drusus krpachi* (Kucinic, Graf & Vitecek, 2015) претставуваат македонски ендемити, а дополнително присутни се и 16 балкански, како и четири субендемити.

Многу видови со ограничен ареал на дистрибуција во РС Македонија ги има во изобилие во акватичните екосистеми на Шар Планина. Така, 7 вида претставуваат ретки видови во земјата, 12 можат да се сретнат само во два или три региони, додека ареалот на дистрибуција на 27 вида е ограничен исклучиво на територијата на планината. Седум видови се вклучени во Националната листа на заштитени диви видови во РС Македонија (Службен весник бр. 139/2011).

Според Црвената листа на ИУЦН на видови под закана на глобално ниво, Европската црвена листа на ИУЦН на вилински коњчиња под закана (Kalkman и сор., 2010) и Медитеранската Црвена листа на ИУЦН на видови под закана (Riservato и сор., 2009), вилинското коњче *Cordulegaster bidentata* (Selys, 1843) е евалуирано како близу засега (NT).

Во рамките на Националниот парк Шар Планина, локалитети од особено значење за зачувување на приоритетни видови за заштита се Изворот Улеверичи (9 вида), изворите на Попова Шапка (8 вида), реката Пена над Тетово (6 вида), во близина над малата хидроцентрала (8 вида), кај с. Бозовце и с. Бања (7 вида) и нејзината притока во Лешница (6 вида) како и изворот близу с. Лисец (6 вида).

Издвојувањето на овие значајни локалитети на видови за зачувување ги истакнува природните вредности и важноста на водните екосистеми на Шар Планина, но и потребата од нивно зачувување и заштита.

Вид	Таксономска група	Анекси на Директивата за живеалишта на ЕУ	Европска црвена листа на ИУЦН	Листа на (строго) заштитени диви видови МК
<i>Cordulegaster bidentata</i>	Odonata		NT	
<i>Drusus krpachi</i>	Trichoptera			
<i>Isoperla breviptera</i>	Plecoptera			Заштитен
<i>Nemoura zwicki</i>	Plecoptera			Заштитен
<i>Taeniopteryx fusca</i>	Plecoptera			Заштитен
<i>Taeniopteryx stankovitchi</i>	Plecoptera			Заштитен

3.4.2. Живеалишта

Во продолжение е наведен список на живеалишта според класификацијата од Анексот I на Директивата за живеалишта на Европската Унија кои се присутни на Шар Планина (извори: Strengthening the Capacities for implementation of Natura 2000 in Macedonia on central and local level (2016-2017). EU-IPA Project and UNEP Regional Office in Vienna (2020): Valorization Study on Sharr Mountain).

Код на живеалиште	Име на живеалиште
3130	Олиготрофни до мезотрофни стоечки води со вегетација од <i>Littorelletea uniflorae</i> и/или од <i>Isoeto-Nanojuncetea</i>
3160	Природни дистрофни езера и бари
3220	Алпски реки
3230	Алпски реки со <i>Myricaria germanica</i>
3240	Алпски реки со <i>Salix eleagnos</i>
3260	Водотеци со <i>Ranunculion fluitantis</i>
4060	Алпски и бореални врштини
6150	Силикатни алпски и бореални пасишта
6170	Алпски и субалпски варовнички пасишта
6210	Полуприродни суви пасишта и фации со грмушки на карбонатни подлоги (<i>Festuco Brometalia</i>) (*значајни локалитети за орхидеи)
6230	Пасишта богати со <i>Nardus stricta</i>
62D0	Оромезиски ацидофилни пасишта

Код на живеалиште	Име на живеалиште
6430	Хидрофилни рабни заедници на високи зелјести растенија од низинските и монтаните до алпските појаси
7140	Преодни тресетишта и подвижни тресетишта
7210 *	Мочуришта на варовнички подлоги со вегетација <i>Cladium mariscus</i> и <i>Caricion davallianae</i>
7220 *	Петрифицирани извори што формираат бигор (<i>Cratoneurion</i>)
7230	Алкални тресетишта
8140	Источно медитерански точила
8210	Варовнички карпести падини со хазмофитска вегетација
8220	Силикатни карпести падини со хазмофитска вегетација
9260	Шуми со <i>Castanea sativa</i>
9270	Букови шуми со <i>Abies borisii-regis</i>
9410	Шуми со <i>Acidophilous Picea</i>
95A0	Високи оро-медитерански борови шуми

3.4.3. Предел и геологија

Шар Планина се одликува со многу сложена тектонска структура и богата георазновидност, исто така, постојат и бројни периглацијални феномени како глацијални езера, водопади, пештери, глацијални циркови и други.

Некои од овие одлики се важни за следење на климатските промени (солифлукиони тераси, лизгачки блокови, карпести струи, карпести мориња, камени полигони итн.).

Главните закани за пејзажот се различни типови на инфраструктура како ски-лифтови, електрични водови или објекти.

3.5. Закани

Заради промената на традиционалниот начин на живеење во регионот, Шар Планина е под силен антропоген притисок. Тоа предизвикува појава на многубројни закани што можат да доведат до деградација и уништување на сите природни вредности. Главни закани и нивното влијание врз природните вредности се следниве:

Закана	Влијание врз природните вредности
Напуштање на традиционалните практики во намената на земјиштето (на пример, летна испаша);	Конверзија на живеалишта (трансформирање на едно живеалиште во друго) предизвикано од заканата на напуштање на традиционални практики во намената на земјиштето и искористувањето на природните ресурси. На пример, прекумерното зараснување на земјоделското земјиште со грмушки и папрати што доведува до намалување на биолошката разновидност. Се намалува бројот на растителни видови, што предизвикува намалување на видовите

Закана	Влијание врз природните вредности
	<p>безрбетници, што пак резултира со изобилство на видови птици. Главната причина за напуштање на традиционалните земјоделски практики се промените на трендовите во општеството, главно во процесот на иселување на жителите од планинските села во градовите.</p>
<p>Неодржливо користење на шуми, како и нелегална и неконтролирана сеча, лов и риболов;</p>	<p>Пренамена на живеалишта преку закана од илегална сеча - голем број на шумски заедници се веќе деградирани поради несоодветни практики на користење на дрво во минатото како и поради илегална сеча. Главната причина за илегалната сеча е потребата за огревно дрво во планинските села или за комерцијални цели.</p> <p>Вознемирување, намалување на популациите, па дури и исчезнување на видовите поради закана од неконтролиран лов на диви животни. Овие закани се предизвикани од општествено-економските состојби (зголемена сиромаштија, лов и риболов за снабдување со месо), економски состојби (национални и меѓународни пазари на ловечки туризам), социјални состојби (зголемена потреба за рекреација во услови на слаба свест за правилата на однесување во природа). Примери за видови кои се загрознети, па дури и исчезнати се: рисот, брадестиот мршојадец и белоглавиот мршојадец, малиот и големиот тетреб</p>
<p>Неодржлива употреба на одредени лековити, ароматични растенија и габи;</p>	<p>Промени во изобилието на растителни видови поради заканата од неконтролирано собирање на одредени лековити и ароматични билки; примери за ова се <i>Sideritis scardica</i>, <i>Primula veris</i> или <i>Gentiana lutea</i>. Иако собирањето билки е традиција стара со векови и таа се смета за одржлива, во последниве децении може да се забележи прекумерна употреба на одредени видови за комерцијални цели. Дополнителна закана е „собирачкиот туризам“ на лица од Косово кои преминуваат границата и собираат големи количини растенија.</p>
<p>Неодржлива употреба на водни ресурси (особено за производство на електрична енергија);</p>	<p>Нарушување на еколошките процеси во речните екосистеми, што е предизвикано од изградба на инфраструктура за производство на електрична енергија со хидроцентрали. Ова доведува до фрагментација на</p>

Закана	Влијание врз природните вредности
	живеалиштата, нарушување на постојаниот проток, промени во хемиските параметри на водата во реката, промени во длабочините на водата и брзините на проток. Сево ова има негативно влијание врз флората, а особено врз фауната која се наоѓа во и покрај реките. Уште еден аспект тука е и негативното влијание врз природниот предел.
Нерегулирана урбанизација и инфраструктура (отворање патишта, викенд куќи, угостителски објекти, туристичка инфраструктура итн.);	Вознемирување на дивниот свет и уништување на живеалишта преку градежни активности.
Недоволен третман на отпадни води и управување со отпад.	И двете директно водат кон загадување на живеалишта, екосистеми и предели.
Неодржлив развој на туристички активности;	Вознемирување на видовите преку туризмот. Негативно влијание врз дивниот свет се очекува во летниот и зимски период поради употребата на моторни возила (возила за сите терени - ATV, мото-крос мотори, моторни санки за снег или ратраци). Пешачењето и планинарењето во текот на целата година обично имаат мало влијание врз дивниот свет и природата. Сè додека туристите остануваат на обележани патеки, влијанието е сведено на минимум, бидејќи дивниот свет се навикнува на посетителите и ги избегнува. Туристичката инфраструктура може да има негативно влијание врз пределите.
Воведување на алохтони инвазивни видови;	Негативни ефекти врз живеалиштата и екосистемите може да бидат предизвикани од воведувањето на алохтони видови
Климатските промени предизвикуваат тешки временски и геолошки настани.	Почести бури и обилни врнежи, може да се појават шумски пожари и да предизвикаат ерозија и лизгање на земјиштето.

Следната табела дава преглед на притисоците и заканите за природните вредности во подрачјето на Националниот парк, по направената МЕТТ класификација (2018). Проценка на заканите беше направена и за време на МЕТТ4 Проценката, на работилница со клучните засегнати страни на 17.11.2021 година, а резултатите се презентирани во Анекс 4.

Легенда за вредностите: 0-н/п (неприменливо); 1-мала; 2-средна; 3-голема.

План за управување со Националниот парк Шар Планина за период 2022-2031

Закани	Вредност	Забелешки
1. Изградба на станбени и резиденцијални објекти во рамките на заштитено подрачје: Закани од населби во кои живеат луѓе или друга, неземјоделска употреба на земјиштето кое остава значителен траг		
1.1 Домување и населување	1	Урбанизацијата треба да се контролира според зоните и планските документи
1.2 Комерцијални и индустриски подрачја	1	Не претставува голема закана
1.3 Инфраструктура за туризам и рекреација	3	Ратраците, моторните санки за снег и теренските возила се главните закани што треба да се контролираат според зонирањето
2. Земјоделство и аквакултура во заштитено подрачје: Закани од земјоделство и испаша на добиток како резултат на проширување и интензивирање на земјоделството, вклучително и силвикултура, марикултура и аквакултура		
2.1 Одгледување на годишни и повеќегодишни дрвени култури	0	н/п
2.2 Насади за дрво и пулпа	0	н/п
2.3 Сточарство и пасење	2	Не претставува голема закана бидејќи сточарството и испашата бележат тенденција на намалување; она што е поважно се влијанијата предизвикани од напуштањето на земјоделските активности
2.4 Морска и слатководна аквакултура	0	н/п
2.5 Култивирање лекови	0	н/п
3. Производство на енергија и рударство во заштитено подрачје: Закани од производство на небиолошки ресурси		
3.1 Дупчење за гас и нафта	0	н/п
3.2 Рударство и вадење камен	1	Речиси непостоечко, треба да се ограничи во зоната на одржливо користење
3.3 Производство на енергија, вклучително од хидроелектричните брани	3	Во Националниот парк има мали хидроцентрали и важно е да се следи минималниот еколошки проток и да постои механизам да се реагира кога минималниот проток не е доволен; малите хидроцентрали влијаат и врз долините, клисурите, речните корита итн.
4. Транспортни и сервисни коридори во заштитено подрачје: Закани од долги тесни транспортни коридори и од возилата што ги користат, вклучително и поврзаниот број на смртни случаи кај диви животни		
4.1 Патишта и железнички пруги (вклучително и како директна закана за животните)	2	

План за управување со Националниот парк Шар Планина за период 2022-2031

Закани	Вредност	Забелешки
4.2 Комунални и сервисни линии (на пр. електрични кабли, телефонски линии)	1	Ова треба внимателно да се планира и да се следи во зоната на активно управување, особено за развој на подрачја за кои е утврден развој на туризам
4.3 Бродски патишта и канали	0	н/п
4.4 Авионски патишта	0	н/п
5. Користење и оштетување на биолошките ресурси во заштитено подрачје: Закани од потрошувачка употреба на „диви“ биолошки ресурси, вклучително и намерни и ненамерни влијанија при собирање; прогон или контрола на конкретни видови (да се има предвид дека ова вклучува лов и убивање животни)		
5.1 Лов, убивање и собирање копнени животни (вклучително и убивање животни како резултат на конфликт меѓу луѓе/диви животни)	3	Ќе биде важно да се одржи ефективна контрола на нелегалниот лов во соработка со полицијата и релевантните инспекторати (спроведување на законот)
5.2 Собирање копнени растенија или растителни производи (други недрвни)	2	За видовите од комерцијален интерес, треба да се воспостават проценки за ресурсите, редовен мониторинг и контрола на собирањето, вклучително и регулиран однос помеѓу Националниот парк и собирачите врз основа на дозволи
5.3 Сеча на дрва	3	Редовно следење и контрола на имплементацијата на плановите за управување со шумските живеалишта во соработка со полицијата и релевантните инспекторати
5.4 Риболов, убивање и собирање водни ресурси	1	Во некои од глацијалните езера, забележан беше риболов.
6. Упади од луѓето и нарушувања во заштитено подрачје: Закани од човечки активности кои ги менуваат, уништуваат или нарушуваат живеалиштата и видовите поврзани со непотрошувачка употреба на биолошките ресурси		
6.1 Рекреативни активности и туризам	3	Ренџерските служби се одговорни за следење, менаџирање и едукација на посетителите
6.2 Војна, граѓански немири и воени вежби	0	н/п
6.3 Истражување, образование и други работни активности во заштитени подрачја	0	н/п
6.4 Активности на управителите на заштитеното подрачје (како што се градежни активности или користење возила, точки за наводнување и брани)	0	н/п
6.5 Намерен вандализам, деструктивни	1	Треба да бидат присутни ренџерски

План за управување со Националниот парк Шар Планина за период 2022-2031

Закани	Вредност	Забелешки
активности или закани за вработените и посетителите на заштитените подрачја		служби и тие треба да управуваат со сите подрачја од паркот
7. Измени во природниот систем: Закани од други активности со кои се конвертираат или деградираат живеалиштата или го менуваат начинот на функционирање на екосистемот		
7.1 Пожар и гаснење пожар (вклучително и подметнување пожар)	3	Треба да се воспостави ефикасен систем за справување со пожар, за рано откривање и интервенција во сите делови на паркот
7.2 Брани, хидролошка модификација и управување/употреба на вода	3	Минималниот биолошки проток на водата, физичките услови и ерозијата треба да се следат во реките на кои има мали хидроцентрали
7.3a Зголемена фрагментација во заштитеното подрачје	1	Треба да се следи фрагментацијата на живеалиштата
7.3b Изолација од други природни живеалишта (на пример пошумување, брани кои немаат премини наменети за водните животни)	0	н/п
7.3c Други споредни влијанија врз вредностите на паркот	0	н/п
7.3d Губење на основните видови (на пр. најголеми грабливци, опрашувачи итн.)	1	Популациите на клучните видови ќе бидат дел од редовниот мониторинг
8. Инвазивни и други проблематични видови и гени: Закани од алохтони и автохтони копнени и водни растенија, животни, патогени/микроби или генетски материјали за кои има или се предвидува дека ќе има штетни влијанија врз биолошката разновидност по нивното воведување, ширење и/или зголемување		
8.1 Инвазивни неавтохтони/алохтони растенија (плевели)	1	Популациите на инвазивни видови ќе бидат дел од редовниот мониторинг
8.1a Инвазивни неавтохтони/алохтони животни	1	Популациите на инвазивни видови ќе бидат дел од редовниот мониторинг
8.1b Патогени (неавтохтони или автохтони но кои создаваат нови/зголемуваат проблеми)	0	н/п
8.2 Воведен генетски материјал (на пример, генетски модифицирани организми)	0	н/п
9. Загадување што навлегува, или се создава, во заштитено подрачје: Закани од воведување егзотични и/или вишок материјали или енергија од точкести и неточкести извори		
9.1 Канализација од домаќинства и урбани отпадни води	2	Потребно е подобрување на управувањето со отпадните води од страна на општините, особено туристичките дестинации кои се во развој

План за управување со Националниот парк Шар Планина за период 2022-2031

Закани	Вредност	Забелешки
9.2 Индустриски, рударски и воени отпадни води и испуштања (на пример, испуштање на вода со слаб квалитет од брани, нивна неприродна температура, без кислород, друго загадување)	0	н/п
9.3 Земјоделски и шумски ефлуенти (на пример, вишок вештачки ѓубрива или пестициди)	1	Не претставува голема закана, потребно е следење од страна на ренџерските служби
9.4 Отпад и цврст отпад	3	Многу голема закана; постои итна потреба од итна интервенција од страна на релевантните општини за расчистување на дивите депонии на кои се фрла отпад, во соработка со фирмите за управување со отпадот и ренџерските служби
9.5 Загадувачи што се пренесуваат преку воздух	0	н/п
9.6 Вишок енергија (на пример, загадување со топлина, светлина, итн.)	0	н/п
<p>10. Геолошки настани:</p> <p>Геолошките настани можат да бидат дел од природните режими на нарушувања кај многу екосистеми. Но, тие можат да бидат и закана ако е оштетен видот или живеалиштето или ако ја загубиле својата отпорност и се ранливи на нарушување. Менаџерскиот капацитет да се реагира на некои од овие промени можеби ќе биде ограничен.</p>		
10.1 Вулкани	0	н/п
10.2 Земјотреси/цунами	1	н/п
10.3 Лавини/свлечишта	2	Свлечиштата се критични кај стрмни падини; треба да се воспостави систем за ублажување и контрола на лавините врз основа на временските услови, проценка на веројатноста од лавина и објавување предупредувања
10.4 Ерозија и силтација/таложеење (на пример, промени на крајбрежјето или на речното корито)	2	Треба да се прави редовно следење на ерозијата, заедно со план за управување со ерозијата во кој се содржани предлози за природни решенија со кои би се контролирале пороите
<p>11. Климатски промени и тешки временски услови:</p> <p>Закани од долгорочните климатски промени кои би можеле да бидат доведени во врска со глобалното затоплување и со други тешки климатски/временски настани кои излегуваат надвор од природниот опсег на варијации</p>		
11.1 Промена и менување на живеалиштата	1	Треба да се воспостави редовно следење на влијанијата на

Закани	Вредност	Забелешки
		климатските промени врз живеалиштата
11.2 Суши	0	н/п
11.3 Екстремни температури	0	н/п
11.4 Бури и поплави	2	Треба да се спроведува редовно следење на бури и на поплави, со посебен акцент на стрмни падини и на одводнување на вишокот вода
12. Конкретни културолошки и општествени закани		
12.1 Губење на културни врски, традиционално знаење и/или практики за управување	3	Постои тренд на напуштање на традиционалните практики за користење на земјиштето и за користење на природните ресурси, со што се менува и намалува разновидноста на подрачјето
12.2 Природно влошување на важните вредности присутни на културните локалитети	1	Важните културни вредности се губат поради тоа што луѓето си заминуваат од руралните области
12.3 Уништување на објекти кои претставуваат културно наследство, градини, локалитети, итн.	0	н/п

3.6. Управување и ефективност и ефикасност на капацитетите за управување

Ефективноста и ефикасноста на управувањето со заштитено подрачје најчесто се оценуваат со помош на алатката за следење на ефективноста на управувањето (METT), со следење на методологијата на: Stolton, S. and N. Dudley. 2016. METT Handbook: A guide to using the Management Effectiveness Tracking Tool (METT), WWF-UK.

Во неа се содржани повеќе прашања поврзани со управувањето со заштитено подрачје и може да се примени на секаков вид заштитено подрачје. Со оглед на тоа дека заштитеното подрачје е формирано неодамна, сè уште не постои активно управување, така што во овој момент не може да се направи проценка на METT.

4. Стратегија

4.1. Визија

Националниот парк Шар Планина, со своите исклучителни природни вредности, е жариште на биолошка разновидност. Тоа е подрачје со многу природни процеси во кое природните живеалишта и популации на заштитени видови се стабилни или се зголемуваат, што е потврдено со систематско следење. Живеалиштата и екосистемите се управувани според целите за зачувување и неговите предели се зачувуваат за идните генерации.

Локалното население е активно вклучено во зачувувањето на биолошката разновидност. Природните ресурси, вклучувајќи ги шумите, пасиштата, земјоделското земјиште и нивната фауна и флора се користат на одржлив начин. Лековитите билки, бобинки и печурки кои растат во дивата природа се користат на традиционален начин кој не ги загрозува нивните популации.

Пределот на подрачјето го поддржува еко-туризмот, кој, пак, го поттикнува развојот на локалните заедници преку почитување на нивните економски, социјални и културни потреби. Карактеристичните културни вредности кои се манифестирани во руралниот пејзаж и се развивани низ вековите, се заштитени и се одржуваат.

Посетителите уживаат во можностите за еко-туризам во здрава животна средина, а туристичките активности се во хармонија со целите за зачувување на природните вредности.

Националниот парк Шар Планина е воспоставен и рекламиран како туристички бренд на национално и меѓународно ниво. Брендот се базира на автентичноста на природата и на мерките за нејзина заштита.

Посетителите значително придонесуваат во финансирањето на Националниот парк притоа овозможувајќи приход за локалното население во секторот туризам. Органот задолжен за управување со Националниот парк ја одржува јавната инфраструктура за туризам и соработува со засегнатите страни во секторот туризам.

Заштитеното подрачје овозможува економски придобивки за локалното население и придонесува за отворање на зелени работни места. Органот задолжен за управување со Националниот парк дава поддршка на развојот на комуналната инфраструктура и ја зајакнува улогата на жените во локалниот развој.

Националниот парк активно придонесува кон подигнувањето на свеста и дава информации за вредностите на подрачјето на локалното население и посетителите. Преку едукативни програми и настани, тие имаат можност да се информираат за потребата од заштита на живеалиштата, видовите, екосистемите и пределите, како и за бенефитите од здравата животна средина.

Органот задолжен за управување со Националниот парк го спроведува управувањето со заштитеното подрачје врз основа на стратешко планирање, обезбедува разни извори на финансирање, води и управува со човечките ресурси во организацијата, нуди најсовремена обука за персоналот, соработува со соседните и прекуграничните заштитени области и гради добри односи со засегнатите страни во и надвор од заштитеното подрачје.

4.2. Цели

Целите на Националниот парк се следниве:

- Да се одржуваат, зајакнуваат и следат биодиверзитетот и природните вредности, вклучително и дивите видови, живеалиштата и екосистемите, физичките (геолошки, геоморфолошки, педолошки и хидролошки) карактеристики и пределите;
- Да се обезбеди одржлив начин на користење на природните богатства во Националниот парк „Шар Планина“ (НПШП). Нивното користење обезбедува приход за локалните заедници и придонесува за финансирање на јавната установа Националниот парк „Шар Планина“ (НПШП);
- Да се обезбеди дека управувањето со живеалиштата и екосистемите е во согласност со целите за заштита утврдени на национално и меѓународно ниво;
- Да се заштитат и промовираат разновидноста на пределите и културното наследство на паркот, вклучително и различни видови предели и видови на традиционални предели кои се развивале низ вековите преку интеракција на луѓето со природата;
- Шар Планина ќе пречекува туристи од целиот свет кои ги препознаваат и ќе уживаат во нејзините убавини и разновидноста на подрачјето. Посетителите придонесуваат во финансирањето на Националниот парк преку плаќање туристички такси, а еко-туризмот создава приходи за локалното население кое е активно вклучено во нивното водење, сместување и подготовка на традиционална храна;
- Националниот парк активно ќе го поддржува одржливиот развој на планинските села;
- Да се обезбедат информации и да се подигне свеста за природните и културните вредности, целите на зонирањето на заштитените подрачја, ограничувањата и мерките за заштита, како и за придобивките кои Националниот парк ги овозможува за локалното население. Понатаму, да се понудат едукативни активности за сите посетители и целни групи со цел да можат да ги доживеат вредностите на Националниот парк;
- Да се имплементира ефикасно управување, планирање, стратешки развој и силни капацитети кои ќе обезбедат постојани и одржливи финансиски ресурси.

4.3. Граници и зонирање

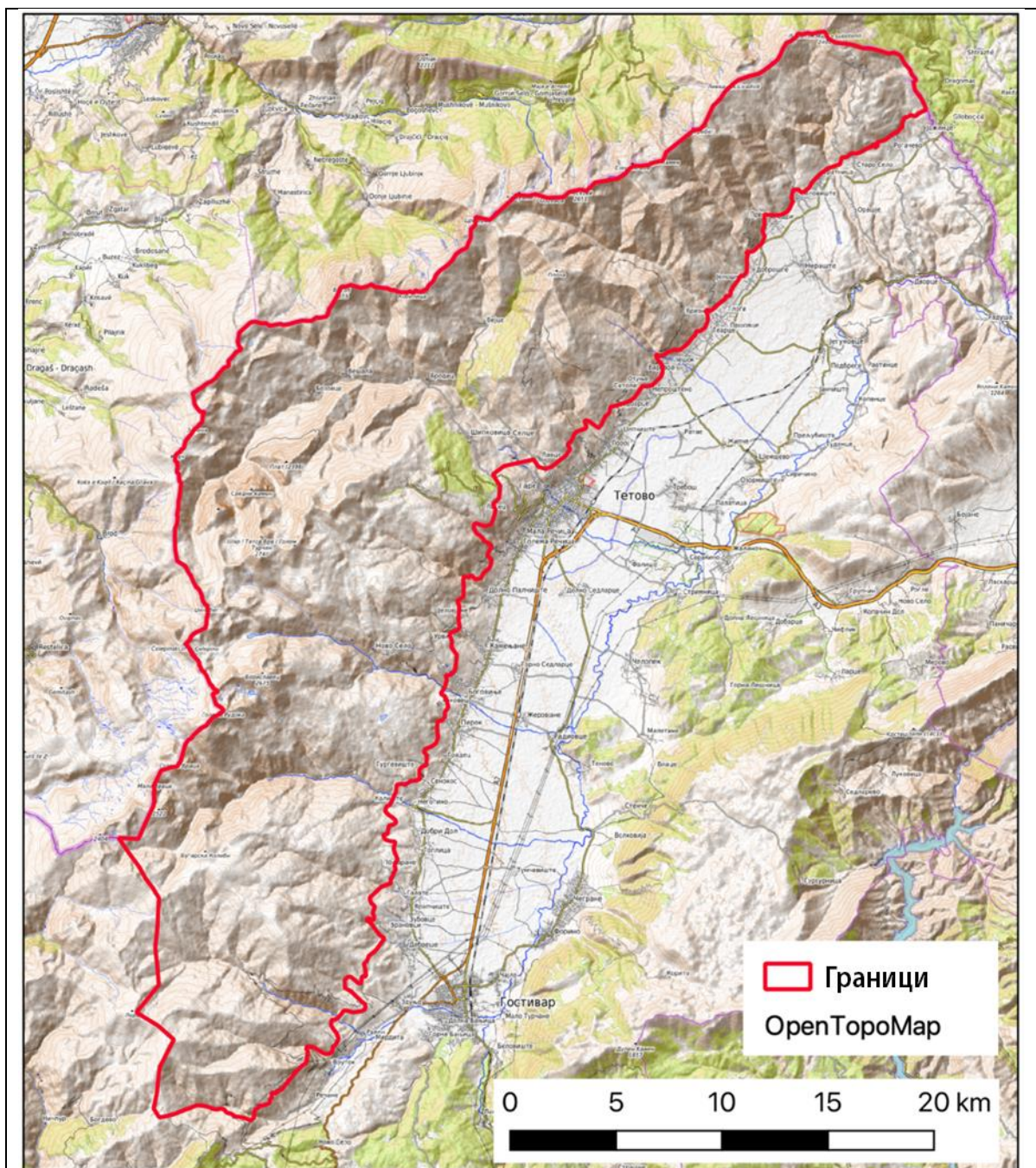
4.3.1. Предложени надворешни граници на заштитеното подрачје

Вкупната површина на Националниот парк Шар Планина изнесува 62 705 хектари.

Границата на Националниот парк Шар Планина на југозападниот дел, започнува од врвот Мала Планина од 1 798 метри н.в. и ја следи границата на Националниот парк Маврово во северозападен правец, а потоа на западниот, северозападниот, северниот и североисточниот дел ги следи државните граници, сè до локацијата североисточно од врвот Богљац, каде непостојан поток ја минува државната граница, во близина на селата Кодраљи и Глобочица, во Косово. Оттука, сè до селото Џепчиште, границата има генерален југозападен правец, прво минувајќи низ суводолицата северно од врвот Богљац, се симнува до потокот Прои и Шпатит, го сече и по сртот се качува на 1 000

метри н.в. Потоа ја следи изохипсата, сè до шумскиот пат, над котата Попов Дуб, сè до Калугер, над Рогачево. Потоа се искачува на 1 000 метри н.в. и ја следи изохипсата сè до шумскиот пат западно од Рогачево, по кој се искачува до 1 040 метри н.в., а потоа по суводолицата се спушта до патот над Старо Село, на 920 метри н.в. во близина на Црквата „Св. Ѓорѓи“. Оттаму, продолжува кратко по шумски пат и пред локалитетот Церје се спушта јужно по гребенот кон село Вратница, на 800 метри н.в. Ја пресекува Вратничка Река, минува непосредно над црквата „Света Петка“ и се движи по изохипса на 780 метри н.в. На истата височина, границата го заобиколува и селото Беловиште од североисточната страна, а на западната границата се спушта до главниот пат и го следи сè до 650 метри н.в., па кај селото Одри, повторно се издига над селото, на места и до 750 метри н.в. На западната страна на Одри, границата се спушта до главниот пат и го следи сè до 600 метри н.в., а потоа ја следи изохипсата сè до река Габровица, по која се искачува на 650 метри н.в., кратко ја следи изохипсата, потоа се спушта до селото Доброште и ги следи неговите горни граници, по изохипсата од 600 метри н.в. По истата изохипса, границата минува над селата Глоги, Теарце и Слатино, сè до селото Лешок, каде границата се крева на 650 метри н.в. и минува над манастирот „Св. Атанасија“ и „Стари Манастир“. Тука границата ја минува Лешочка Река и се симнува по суводолица западно од Лешок до 550 метри н.в., по што ја следи оваа изохипса над селото Непроштено, по кое се искачува на 700 метри н.в. и ја следи оваа изохипса меѓу Једоарце и Џепчиште. На локалитетот Падина границата се спушта до реката Брза Вода, кратко се искачува на југ до 900 метри н.в. и потоа по југозападен правец се искачува до локалитетот Втосина, пресекувајќи го патот кој води до село Гермо. Продолжува во југозападен правец следејќи го патот и го пресекува непостојаниот поток Лавчански Дол. Потоа продолжува да го следи земјениот пат под Стрмол, кон село Лавце и се спушта кон Тетовско Кале заобиколувајќи го село Лавце од неговата јужна страна до најзападната точка на селото покрај патот и потоа се движи во западен правец под село Бањиче и ја пресекува реката Пена. Од оваа точка помеѓу локалитетите Шипково Теќе и Дупник, границата се искачува сè до 1 020 метри н.в. и во продолжение го следи главниот асфалтен пат за Попова Шапка до локалитетот Бел Камен (западно од село Гајре). Го напушта асфалтниот пат и потоа границата се движи по изохипса од 1 100 метри н.в. заобиколувајќи го селото Лисец од источна и јужна страна пресекувајќи го непостојаниот водотек кој доаѓа од Попова Шапка сè до локалитетот Пив. Од тука границата се движи во југоисточен правец до 900 метри н.в. каде доаѓа до патот кој води од Тетово кон село Горно Палчиште и го следи кратко до локалитетот Јурговица. Границата потоа се спушта до 750 метри н.в. и потоа ја следи изохипсата сè до Палчишка Река, се искачува во јужен правец до 900 метри н.в. кај локалитетот Туповица. Потоа по истата изохипса ги поминува локалитетот Кутлица и локалитетот Гумниште се спушта на 850 метри н.в. пресекувајќи го патот кој води за село Јеловјане. Од оваа точка границата продолжува по изохипса од 850 метри н.в. и кај локалитетот Голема Лиска доаѓа до патот кој води кон селата Урвич и Ново Село, го следи на кратко во западен правец и потоа на југ се спушта до Боговинска Река каде ја пресекува и од тука во југозападен правец се искачува до 700 метри н.в. до локалитетот Лисаја. Движејќи се по изохипса од 700 метри н.в. го заобиколува селото Раковец од неговата источна страна и по пресекување на патот кон селото оди кратко во западен правец до локалитетот Стрмец. Од тука се искачува на 750 метри н.в. и ја следи изохипсата преку локалитетот Стари Жабел до врвот Внешт на 756 метри н.в., го пресекува патот кон селото Горјане и покрај патот на југ се спушта до реката Свињска Бара, ја пресекува и се искачува до 800 метри

н.в., го пресекува патот кон селото Ѓурѓевиште следејќи ја изохипсата до локалитетот Бреница. Границата се спушта јужно до реката Маздрача ја пресекува и продолжува во правец на локалитетот Калиште до 750 метри н.в., претходно пресекувајќи ја реката Маврица. Потоа, накратко ја следи изохипсата од 750 метри н.в. и се искачува на 800 метри н.в. во пределот помеѓу локалитетите Полоштина и Гури и Ајрес, од каде продолжува по изохипса од 800 метри н.в. сè до патот кој води кон селото Пожаране кај локалитетот Забел. Потоа продолжува во југозападен правец, се спушта до Прошовска Река, ја пресекува и продолжува да се искачува до 950 метри н.в. западно од манастирот „Св. Никола“. Продолжува по изохипса од 950 метри н.в. и поминува западно од Ново Село и на северна страна од локалитетот Дебоња продолжува по долот западно од село Врановци сè до последната куќа на крајот од патот на локалитетот Дебреше (над селото Дебреше) до 700 метри н.в. Од оваа точка границата се искачува по сртот преку локалитетот Чука до 1 000 метри н.в. и локалитетот Велјо Стрниште, за потоа во јужен правец да се спушти од 800 метри н.в. и да продолжи да ја следи изохипсата преку локалитетот Османова Ливада, помеѓу селата Долно Јеловце и Лешница, го пресекува патот кој води кон селото Долно Јеловце и минува низ локалитетот Душк. Границата кратко продолжува во западен правец и потоа југозападно кон село Печково, се спушта до Јеловјанска Река (Равенска Река), ја пресекува и повторно се качува на 800 метри н.в., го пресекува патот кон село Печково и продолжува по изохипса од 850 метри н.в. до северната страна на село Вруток, поминува над ХЕЦ Вруток и се искачува по течението на Вруточка Река сè до 850 метри н.в. Од таа точка границата се искачува во северен правец, го пресекува патот кој води од Шарски Води кон Вруток и продолжува до 1 300 метри н.в., а потоа по изохипса продолжува во југозападен правец и се движи паралелно со патот кој води кон село Дуф и кај локалитетот Шула се спушта кон југ, ја пресекува Дуфска Река и потоа северозападно се искачува до главниот пат кој води од Маврово кон село Дуф. Границата оди паралелно со патот низ селата Дуф и Чајане и потоа по долот се искачува кон врвот Мала Планина.

Слика 1: Граници на заштитеното подрачје

4.3.2. Предложени граници за зонирање на заштитеното подрачје

Зона	Површина (ha)	Површина (km ²)	(%)
Зона на строга заштита (ЗСЗ)	16 651	166,51	26,56
Зона на активно управување (ЗАУ)	30 763	307,63	49,06
Зона на одржливо користење (ЗОК)	13 805	138,05	22,02

План за управување со Националниот парк Шар Планина за период 2022-2031

Заштитен појас (ЗП)	1 484	14,84	2,37
Вкупно	62 705	627,05	100

Име	Површина (ha)	Опис/значење
ЗСЗ - 01 Љуботен	1 057	Претставува дел со највисок интерес за заштита, што се карактеризира со изворни, неизменети карактеристики на екосистемите или има сосема мали промени како резултат на традиционални управувачки практики. Зоната за строга заштита е составена од 5 посебни единици, ги опфаќа највисоките делови на Шар Планина кои се граничат со Република Косово т.е. Националниот парк Шара во Косово. Во оваа зона се наоѓаат најзначајните екосистеми и живеалишта: глацијални езера, тресетишта, високопланински пасишта, алпски камењари, врштини со боровинки, смреки и Empetrum, најзначајните шумски екосистеми; како и значајните предели и најголем дел од значајните видови, особено од васкуларните растенија, дијатомеите, дневните пеперутки итн.
ЗСЗ - 02 Бистрица	3 756	
ЗСЗ - 03 Кобилица	558	
ЗСЗ - 04 Лешница	4 559	
ЗСЗ - 05 Маздрача	6 722	
ЗАУ	30 763	Претставува зона од висок интерес за заштита, во која се потребни управувачки интервенции со цел реставрација и одржување, ревитализација или рехабилитација на живеалиштата, екосистемите и другите елементи од пределот. Во зоната за активно управување се опфатени природни и полуприродни пасишта на кои се одвива традиционална испаша, и значајни шумски екосистеми на Шар Планина, во прв ред зачувани букови шуми, шуми со смрча и ела или мешани шуми од зимзелени и листопадни видови, како и костенови шуми и некои рефугијални шумски состоини.
ЗОК	13 805	Претставува значителен дел од заштитеното подрачје која не поседува високи вредности за заштитата, во која се наоѓаат инфраструктурни објекти, објекти на културното наследство, типови на шуми кои се под влијание на човекови активности како и планинските населени места со околното земјоделско земјиште. Оваа зона се одликува со висок потенцијал за ревитализација на хабитатите.
ЗП	1 484	Заштитниот појас се наоѓа околу Ски центарот „Попова Шапка“. Има за цел да овозможи контролиран развој на Ски центарот во иднина и истовремено да го ублажи влијанието на инфраструктурните објекти врз Националниот парк.

4.3.2.1. Зона на строга заштита

Зоната на строга заштита (ЗСЗ) е поделена на 5 одделни единици и тоа: Љуботен, Бистрица, Кобилица, Лешница и Маздрача.

Вкупната површина на зоната за строга заштита на Националниот парк Шар Планина изнесува 16 651 хектари или 26,56 % од вкупната површина на паркот.

ЗСЗ - 01 Љуботен

Површината на ЗСЗ Љуботен изнесува 1 057 хектари.

Границата на првата зона околу Љуботен започнува на надморска височина од 2 200 метри од почетната точка која се наоѓа на самата граница со Косово помеѓу врвовите Куле и Љуботен. На северозападната, северната и североисточната страна, зоната е дефинирана со државната граница, комплетно го опфаќа локалитетот Љуботен и се протега по границата сè до надморска височина од 1 750 метри на локалитетот Љак и Занетес, од каде ја напушта границата и продолжува да се движи по изохипса во непосредна близина на горната граница на шумата, преку локалитетот Шпат и Мед. Границата продолжува по изохипсата, пресекувајќи го патот кој води кон локалитетот Кафа е Кејлит, сè до локалитетот Жандарска Бука каде таа продолжува надолу кон југозапад по еден од потоците на Љуботенска Река до надморска височина од 1 600 метри. Од оваа точка, границата се движи низ шумски појас и се спушта кон југ до 1 550 метри н.в., заобиколувајќи ги планинарскиот дом и вилата Љуботен од западна и јужна страна, за потоа да продолжи по изохипса до локалитетот Староселски Бачила каде повторно пресекува еден од потоците на Љуботенска Река и се искачува североисточно до патот кој води кон планинарскиот дом. Во продолжение границата се движи кон југ, паралелно на патот кон Старо Село сè до бачилото на западната страна на локалитетот Елезова Рупа од каде скршнува од патот кон запад сè до 1 300 метри и повторно продолжува да го следи патот до надморска височина од 1 000 метри во близина на локалитетот Ланишта. Од оваа точка, границата се спушта во правец југозапад до Вратничка Река на 900 метри н.в. каде ја пресекува реката и продолжува да се искачува по течението на еден од потоците на Вратничка Река сè до надморска височина од 1 000 метри, за потоа да продолжи со искачувањето низ локалитетот Присој до 1 400 метри н.в. Границата тука излегува од шумскиот појас и продолжува да се искачува по сртот кон запад и северозапад следејќи ја границата на шумата преку локалитетот Шопко сè до надморска височина од 1 600 метри, во непосредна близина на бачилата лоцирани на локалитетот Камче. Оттука, границата кратко ја следи изохипсата на 1 600 метри н.в. и потоа продолжува кон североисток, се спушта до Ливадичка Река, ја пресекува и продолжува да се искачува повторно до 1 600 метри н.в. и се движи кон север преку пасишта низ локалитетот Вратнички Бачила, минувајќи крај бачилото во локалитетот Вратничка Ливадица. По бачилото, границата продолжува кон североисток, повторно пресекувајќи ја Вратничка Река сè до 1 780 метри н.в. од каде почнува да се спушта југоисточно преку пасиштата до надморска височина од 1 500 метри и потоа продолжува да се искачува кон север следејќи ја горната граница на шумата сè до Љуботенска Река и крајот на шумскиот појас во близина на локалитетот Градска Ливадица. Потоа границата се движи повторно кон север по еден од потоците кои ја формираат реката до надморска височина од 1 700 метри каде истата го менува правецот кон северозапад и се искачува до почетната точка на Љуботен на надморска височина од 2 200 метри.

ЗСЗ - 02 Бистрица

Површината на ЗСЗ Бистрица изнесува 3 756 хектари.

Границата на втората зона во општина Теарце започнува на границата со Косово, на локалитетот Јовин Камен кој се наоѓа југозападно од врвот Јовин Камен (2 312 метри н.в.), на надморска височина од 2 220 метри. На дел од западната страна, како и на северозападната и северната страна, зоната е дефинирана од државната граница со Косово, сè до врвот Црни Камен кој се наоѓа на надморска височина од 2 536 метри. Од оваа точка, границата се движи кон југ по сртот сè до 2 350 метри н.в. и потоа се спушта кон југозапад до 2 100 метри н.в., ја пресекува Езерска Река, повторно се искачува кон локалитетот Чаушички Срт до надморска височина од 2 300 метри и потоа се спушта по долината на локалитетот Чаушица до Чаушичка Река на надморска височина од 1 650 метри. Во продолжение границата го следи текот на Чаушичка Река, на 1 500 метри н.в., навлегува во шумскиот појас и продолжува се до вливот на реката Бистрица на надморска височина од 1 220 метри од каде се искачува кон југозапад по долината покрај локалитетот Три Воде до 1 450 метри н.в. и потоа ја следи изохипсата кон исток и североисток до локалитетот Голема Дупка. Од оваа точка границата се движи кон северозапад до надморска височина од 1 700 метри во близина на локалитетот Брезанске Ливаде од каде се спушта кон локалитетот Вртиште, заобиколувајќи го во правец запад-северозапад-североисток со следење на границата на шумата до 1 100 метри н.в. Границата кратко ја следи изохипсата во правец североисток и се спушта до точка на 950 метри н.в. од каде го менува правецот кон северозапад, се спушта до Лешочка Река на 860 метри н.в. и повторно се искачува во правец северозапад-запад-југозапад низ локалитетот Осој до надморска височина од 1 600 метри. Од ова место, границата на зоната на кратко ја следи границата на шумата кон југозапад, за во продолжение да излезе надвор од горната граница на шумскиот појас и покрај пасиштата кон запад да се искачи до врвот Врчик на 2 094 метри н.в. По врвот границата продолжува во правец северозапад по сртот низ локалитетот Плоча до врвот со надморска височина од 2 375 метри од каде во правец кон запад и северозапад по сртот се спушта кон реката Купиница на 1 600 метри н.в. над селото Вејце. Од овде границата се искачува кон север и северозапад по долината на реката Купиница низ локалитетот Рокочеч до надморска височина од 2 000 метри и потоа ја следи изохипсата кон запад движејќи се низ пасишта се до локалитетот Хоџина Ливада каде по сртот се спушта надолу до Дојранска Река и горната граница на шумата над село Вејце на надморска височина од 1 700 метри. Од овде границата ја преминува реката и се движи нагоре кон северозапад по течението на еден од потоците на Дојранска Река сè до почетната точка на зоната.

ЗСЗ - 03 Кобилица

Површината на ЗСЗ Кобилица изнесува 558 хектари.

Границата на третата зона започнува на границата со Косово, на планинскиот врв кој се наоѓа на надморска височина од 2 473 метри, помеѓу седлото Царево Гумно и преминот Љубински Уши. На северната страна, зоната е дефинирана со државната граница која се движи од почетната точка, преку гребенот Трескавец и врвот Кобилица, сè до долината помеѓу локалитетите Кучибег и Сердарица на надморска височина од 2 179 метри. Од оваа точка, границата се спушта кон југоисток во правец на селото Вејце, по долината на еден од непостојаните извори кои се влеваат во Дојранска Река се до 1 850 метри н.в. и

потоа продолжува по изохипса во југозападен правец низ локалитетот Голем Камен, кон врвот Гури и Епр и се движи низ пасишта. На превојот пред самиот врв, границата се искачува на 1 900 метри н.в. и скршнува кон запад спуштајќи се до надморска височина од 1 550 метри, при тоа на кратко навлегувајќи во горниот шумски појас во близина на локалитетот Шеличе. Од оваа точка, границата се движи нагоре во југозападен правец низ локалитетот Шеличе, а по течението на Река Шеличе до 1 900 метри н.в., за потоа да скршне по долината во југоисточен правец и се искачи до почетната точка на оваа зона.

ЗСЗ - 04 Лешница

Површината на ЗСЗ Лешница изнесува 4 559 хектари.

Границата на четвртата зона започнува на границата со Косово, на планинскиот врв Брдалево кој се наоѓа на надморска височина од 2 369 метри на западниот дел од предложената граница на Националниот Парк Шар Планина. Зоната на својата западна, северозападна и северна страна е дефинирана со државната граница со Косово, од врвот Брдалево, преку врвовите Клеч, Маја и превојот Кара Никола од каде земјен пат води до селото Вешала. Границата во првиот дел се спушта и се движи кон југ, следејќи го патот кон Вешала до надморска височина од 1 900 метри каде доаѓа до Караниколос Река и ја следи сè до 1 770 метри н.в. од каде скршнува кон југозапад кон врвот Шереметица низ локалитетот Караниколица и се искачува до надморска височина од 2000 метри. Од оваа точка, границата се движи кон југозапад следејќи ја изохипсата на 2000 метри н.в. сè до локалитетот Стрга каде се спушта кон југ по течението на еден од потоците кој се влева во Скакаличка Река до надморска височина од 1 700 метри, каде границата ја поминува Скакаличка Река и потоа се искачува по сртот кон запад до 1 800 метри н.в. и локалитетот Гајрина. Во продолжение границата ја следи изохипсата на 1 800 метри и се движи низ пасишта, покрај неколку бачила до локалитетот Бабасаница, на повеќе од стотина метри над патот кој води од селото Бозовце до локалитетот Долна Лешница. На локалитетот Бабасаница, границата се движи кратко кон југ преку еден од потоците кои се влеваат во реката Пена и потоа во југозападен правец се искачува по сртот кон највисоката точка на локалитетот Кепеново со надморска височина од 2 208 метри, од каде се спушта на југ кон локалитетот Садере на 1 800 метри н.в. Од оваа точка, границата навлегува во шумскиот појас и во правец југоисток се спушта кон реката Пена на 1 500 метри н.в., потоа ја следи до локалитетот Долна Лешница каде ја преминува реката во североисточен правец, кратко се искачува и долж изохипсата на надморска височина од 1 550 метри се движи се до Лешничка Река. Во продолжение границата кратко се движи кон северозапад до патот кој води од Долна Лешница до Попова Шапка и го следи патот заобиколувајќи го врвот Плат се до бачилото Први Мај на надморска височина од 1 850 метри каде границата излегува од шумскиот појас. Оттука границата го напушта патот и се движи нагоре по течението на непостојан поток кон локалитетот Горна Лешница сè до надморска височина од 2 100 метри од каде во правец кон југ се движи по сртот помеѓу локалитетите Горна Лешница и Казани се до врвот на 2 589 метри н.в. Од овој врв, границата се движи на запад по сртот кон Син Врв (2 554 метри н.в.) во близина на локалитетот Орлова Стена и потоа се спушта кон југ кон долината на Вакуф, ја преминува реката, на југозапад кратко ја следи летната пешачка патека кон врвот Бакардан и потоа по сртот кон запад стигнува до самиот врв на надморска височина од 2 704 метри. Границата продолжува по сртот во правец југозапад-запад следејќи ја зимската пешачка патека од врвот Бакардан кон Титов Врв, сè до седлото на надморска

височина од 2 490 метри од каде во југозападен правец се движи кон врвот Турчин до 2 450 метри н.в. Границата потоа продолжува по изохипса на 2 450 метри н.в. заобиколувајќи го врвот Турчин од неговата јужна страна сè до западната страна на врвот од каде границата се движи кон запад по сртот и потоа се спушта кон локалитетот Џинибег на надморска височина од 2 200 метри. Од оваа точка границата ја следи изохипсата на 2 200 метри н.в. во југозападен правец и во непосредна близина на изворите на реката Пена го менува правецот кон северозапад и продолжува по стариот земјен пат до подножјето на врвот Брдалево каде во правец запад повторно се искачува до врвот кој е почетната точка на оваа зона.

ЗСЗ - 05 Маздрача

Површината на ЗСЗ Маздрача изнесува 6 722 хектари.

Границата на петтата зона започнува на врвот Мал Црн Камен (2 230 метри н.в.) кој се наоѓа на границата со Националниот парк Маврово и се движи по сртот во правец северозапад следејќи ја границата на Националниот парк Маврово сè до државната граница со Косово низ локалитетот Маздрача. Во продолжение границата во западниот дел на зоната е дефинирана од државната граница со Косово сè до локалитетот Трпезница, во непосредна близина на врвот Џинибег (2 610 метри), на неговата северозападна страна. Од оваа точка границата се движи на исток-североисток-исток кон локалитетот Велика Смрека на надморска височина од 2 020 метри каде доаѓа до Слапска Река и во продолжение го следи текот на реката кон југоисток се до локалитетот Слап на 1 420 метри н.в. каде Слапска Река се влева во Боговињска Река. Границата потоа продолжува кон југозапад до локалитетот Војводина на надморска височина од 2 000 метри од каде кратко се движи по изохипса во правец југозапад, а потоа кон запад се искачува и стигнува до локалитетот Црн Камен на надморска височина од 2 300 метри. Оттука границата се спушта кон југ до 2 200 метри н.в. и потоа кон југоисток кон локалитетот Матене, а притоа на надморска височина од 1 500 метри навлегува во горниот шумски појас и во продолжение кон југ го следи земјениот пат Шарски Води кон локалитетот Трла каде се движи по горната граница на шумата во правец југозапад-југ-југоисток сè до надморска височина од 800 метри. На оваа точка границата ја минува реката Маздрача и се движи угоре кон југ по долината на непостојан поток, низ локалитетот Црна Вода, потоа помеѓу локалитетите Црн Камен и Кодра е Маде каде на надморска височина од 1 300 метри повторно го пресекува патот Шарски Води и продолжува до горната граница на шумата на 1 550 метри н.в. Потоа границата ја следи горната граница на шумата во правец северозапад до надморска височина од 1 650 метри во близина на локалитетот Зеңделова Чешма, за потоа да го смени правецот кон југозапад и потоа на запад повторно по горната граница на шумата сè до врвот Чука (1 715 метри н.в.). Од оваа точка се напушта горната граница на шумскиот појас и границата на зоната продолжува кон југ, се искачува на следниот врв на надморска височина од 2 000 метри и низ локалитетот Кучи Баба во правец југозапад-запад стигнува под врвот Бугарски Колиби на 2 180 метри н.в. Оттука, границата продолжува со искачување во правец југозапад сè до почетната точка на зоната, врвот Мал Црн Камен.

4.3.2.2. Зона на активно управување

Зоната за активно управување (ЗАУ) зафаќа вкупна површина од 30 763 хектари или 49,06 % од вкупната површина на паркот.

Границата на зоната за активно управување започнува во долината која се наоѓа помеѓу врвот Мала Планина и локалитетот Дингова Црква на надморска височина од 1 670 метри. Западната, северозападната и дел од северната граница на зоната е дефинирана со границата на целиот Национален парк Шар Планина и петте зони на строга заштита. Од точката на која завршува зоната на строга заштита на Љуботен границата на зоната за активно управување продолжува по државната граница со Косово во правец исток-североисток до долната граница на шумскиот појас на 1 170 метри н.в. кај локалитетот Кодра е Бунари. Од таа точка, во правец југо-запад-југ, накратко ја следи границата на шумата и се искачува до 1 200 метри н.в. каде навлегува во шумскиот појас и продолжува да се движи по изохипса преку локалитетот Бели Камен и продолжува на југозапад по истата изохипса од 1 200 метри н.в. се до локалитетот Ланишта под врвот Косматица. Од таа точка се спушта во правец југозапад, го сече патот кој води кон планинарскиот дом Љуботен, низ локалитетот Церје сè до Вратничка Река на надморска височина од 750 метри. Потоа границата кратко се искачува во западен правец до 900 метри н.в. и по изохипса продолжува на југозапад низ локалитетите Ѓелев Нива и Клаѓе, се спушта до Беловишка Река, ја минува и се искачува до надморска височина од 800 метри. Границата продолжува по изохипсата од 800 метри н.в. над селото Беловиште и локалитетот Папрадица, ја пресекува реката Валаец и продолжува по истата изохипса до Одранска Река. Од таа точка границата ја пресекува Одранска Река и во правец југозапад се искачува до надморска височина од 1 200 метри н.в. и потоа се спушта до 900 метри н.в. и на кратко ја следи реката Габровница во правец југ сè до еден од непостојаните потоци кај локалитетот Падина и потоа кон запад се искачува по еден од непостојаните потоци до надморска височина од 1 200 метри. Потоа, границата ја следи изохипсата до реката Поника, ја минува и продолжува по изохипса кон југ до локалитетот Решетка од каде по истата изохипса продолжува до локалитетот Пеќ и се спушта во југозападен правец до реката Бистрица на надморска височина од 850 метри. Од оваа точка границата продолжува преку реката Бистрица на југозапад и се искачува до надморска височина од 1 100 метри и потоа продолжува паралелно на патот кој води од Три Воде до село Лешок, при тоа движејќи се во правец југоисток-југ-југозапад, минувајќи го селото Брезно сè до надморска височина од 800 метри во близина на црквата Стари Манастир во село Лешок. Од оваа точка границата го напушта патот и се спушта кон Лешочка Река во правец северозапад, ја минува реката на надморска височина од 750 метри и продолжува да се искачува во југозападен правец до 1 000 метри н.в. и потоа по изохипса кон локалитетот Папрадник од каде, во правец југозапад, се движи по истата изохипса од 1 000 метри н.в. потоа ја пресекува реката Луди Поток, минува крај село Сетоле до земјениот пат и го следи накратко во правец југозапад, а потоа се искачува кон север до надморска височина од 1 400 метри. Од оваа точка, во северозападен правец, во континуитет го следи патот кој се искачува до 1 700 метри н.в., а потоа се спушта кон југ по патот до локалитетот Исти Камен на надморска височина од 1 400 метри, тука границата скршнува кон запад до локалитетот Орлица и се искачува по друг земјен пат во правец северозапад-север сè до надморска височина од 1 600 метри и кон запад се спушта до реката Купиница на надморска височина од 1 400 метри. Од оваа точка, границата кратко се движи по изохипса од 1 400 метри н.в. кон село Вејце и потоа по сртот во северен правец и по горна граница на шумата се искачува до надморска височина од 1 700 метри и од таа точка на запад низ шумскиот појас се спушта до Дојранска Река на 1 300 метри н.в., ја минува и продолжува да се качува до надморска височина од 1 550 метри. Границата потоа кратко се движи по

изохипса во југозападен правец до локалитетот Каракол од каде на запад се искачува до надморска височина од 1 650 метри и потоа кон југ се спушта низ локалитетот Горновица каде накратко излегува од шумскиот појас и се спушта до реката Прои и Бродецит на 1 400 метри н.в. Од оваа точка ја минува реката и се движи по изохипса во правец југ-запад низ локалитетот Кобиличка Шума, потоа ја минува реката Шеличе и продолжува по истата изохипса од 1 400 метри н.в. низ локалитетот Кошица до локалитетот Маљи и Бачелес од каде се спушта до Река е Кепит на надморска височина од 1 350 метри кратко ја следи реката во јужен правец и над локалитетот Ворес над село Вешала во западен правец се искачува до надморска височина од 1 400 метри, во продолжение кратко ја следи Реката Караниколос до 1 500 метри н.в. од каде на југ се спушта кон локалитетот Пробозовце е Епр. Од ова место, кратко продолжува во југозападен правец по изохипса над село Бозовце каде се искачува до 1 500 метри н.в. и по истата изохипса продолжува до локалитетот Рафша каде го сече патот кој води од Долна Лешница до село Бозовце и се спушта во југоисточен правец до Река Пена на надморска височина од 1 300 метри. Потоа ја следи реката Пена до надморска височина од 1 050 метри каде границата се движи по граница на шумата кон југ кон локалитетот Црни Врв до надморска височина од 1 200 метри од каде кратко ја следи изохипсата кон исток до патот кој води до село Бродец, понатаму кратко го следи и патот со село Бродец до 1 100 метри н.в., ја минува Студена Река и кратко продолжува во североисточен правец од каде во јужен правец се искачува до локалитетот Дрвен и продолжува да се искачува до локалитетот Стана Бара на надморска височина од 1 700 метри. Од оваа точка по границата на шумата се движи во правец југ-запад и минува над планинарскиот дом Јелак кон локалитетот Гури и Брезит каде се искачува на надморска височина од 2 000 метри. Од оваа точка, во југозападен и јужен правец, границата го пресекува патот кој води од Попова Шапка до Долна Лешница и се искачува до врвот Антени на 2 531 метри. Од оваа точка се движи во правец југоисток преку локалитетот Баре до врвот на надморска височина од 1 690 метри кој се наоѓа помеѓу местата Аеродром и Кепато е Ѓолит и потоа по сртот се спушта во правец југоисток-југ преку локалитетот Гуранова Карпа сè до Палчишка Река на 800 метри н.в. Од оваа точка кратко навлегува во шума и во западен правец се искачува по течението на непостојан поток низ локалитетот Уицадо 1 350 метри н.в. каде го пресекува патот и во јужен правец кратко го следи кон Јеловјане, потоа продолжува по патот кон локалитетот Орловец од каде на кратко продолжува по патот кон Ново Село и во правец северозапад се искачува до надморска височина од 1 550 метри од каде по изохипса кратко се движи кон локалитетот Фисник и на југ се спушта над Ново Село на 1 400 метри н.в. и продолжува да се движи паралелно со патот на системот Шарски Води во западен правец до 1 360 метри н.в. Од оваа точка границата продолжува во северозападен правец, до надморска височина од 1 440 метри каде во правец на локалитетот Штурница ја пресекува Боговинска Река и се искачува до 1 450 метри н.в., кратко се движи по изохипсата заобиколувајќи ја каптажата над Ново Село и продолжува да се спушта во југоисточен правец повторно до патот на Шарски Води на 1 340 метри н.в. Од патот се спушта во североисточен правец до Боговинска Река на 1 230 метри н.в. и ја следи реката сè до надморска височина од 650 метри од каде во југозападен правец се искачува кон врвот Шавар 1 050 метри н.в., потоа се движи по изохипса на југ до локалитетот Шевар и потоа на запад влегува во шумскиот појас каде се искачува на 1 100 метри н.в. и продолжува да се движи на запад кон село Ломница, сè до реката Матене. Од тука границата се спушта по течението на реката Матене до нејзиното влевање во Маздрача и потоа продолжува да се спушта по

течението на реката Маздрача до 700 метри н.в. од каде во југозападен правец се качува до 1 050 метри н.в., го заобиколува селото Калиште и продолжува по изохипса на југ, пресекувајќи го патот кој го поврзува селото Пожаране со Шарски Води кај локалитетот Раковец. Потоа границата повторно продолжува по изохипса од 1 050 метри н.в. во југозападен правец преку Прошовска Река и продолжува преку локалитетите Баштенци и Глауч од каде потоа во правец југозапад се искачува до надморска височина од 1 300 метри каде повторно го пресекува патот Шарски Води и го следи сè до планинарскиот дом Шарски Води, минува над него и се качува кон Петкови Млаки на 1 500 метри н.в. и потоа се спушта по непостојан поток над селото Горно Јеловце до надморска височина од 1 300 метри и потоа го следи земјениот пат во правец северозапад до надморска височина од 1 350 метри од каде продолжува во западен правец кон локалитетот Шкалски Рид до надморска височина од 1 570 метри од каде кратко се движи по изохипса кон локалитетот Дедел-Бег, ја пресекува Јеловјанска Река и повторно кратко се движи по изохипсата на 1 500 метри во источен правец. Од оваа точка, границата продолжува да се спушта во правец исток-североисток до каптажата над село Горно Јеловце на надморска височина од 1 300 метри и продолжува да се движи паралелно со патот Шарски Води. Границата понатаму го следи патот до локалитетот Пивој каде се одвојува од патот во правец југозапад, ја пресекува Вруточка Река на надморска височина од 1 250 метри, движејќи се во јужен правец и од таа точка се движи во правец југоисток минувајќи низ локалитетот Стог и кај локалитетот Орлов Камен го менува правецот и продолжува кон југозапад до село Тољане. Од тука продолжува по изохипсата на 1 350 метри, минува над село Брезовец и продолжува во западен правец кон локалитетот Лениште и по истата изохипса накратко оди во јужен правец кон село Чајане од каде продолжува паралелно со надворешната граница на Националниот Парк во правец југозапад-запад при што се спушта до реката Мелца на 1 300 метри н.в. од каде преку локалитетот Сотка се искачува до почетната точка од зоната.

4.3.2.3. Зона на одржливо користење

Зоната за одржливо користење (ЗОК) опфаќа површина од 13 805 хектари или 22,02 % од вкупната површина на паркот.

Границата на зоната за одржливо користење започнува на најјужната точка на Националниот парк и непрекинато ја следи границата на зоната за активно управување сè до заштитниот појас на ски центарот „Попова Шапка“. Од оваа точка продолжува по источната граница на заштитниот појас сè до местото Стана Бара каде повторно продолжува во континуитет сè до државната граница на северозападниот дел од каде продолжува да ја следи границата на Националниот парк до најјужната почетна точка.

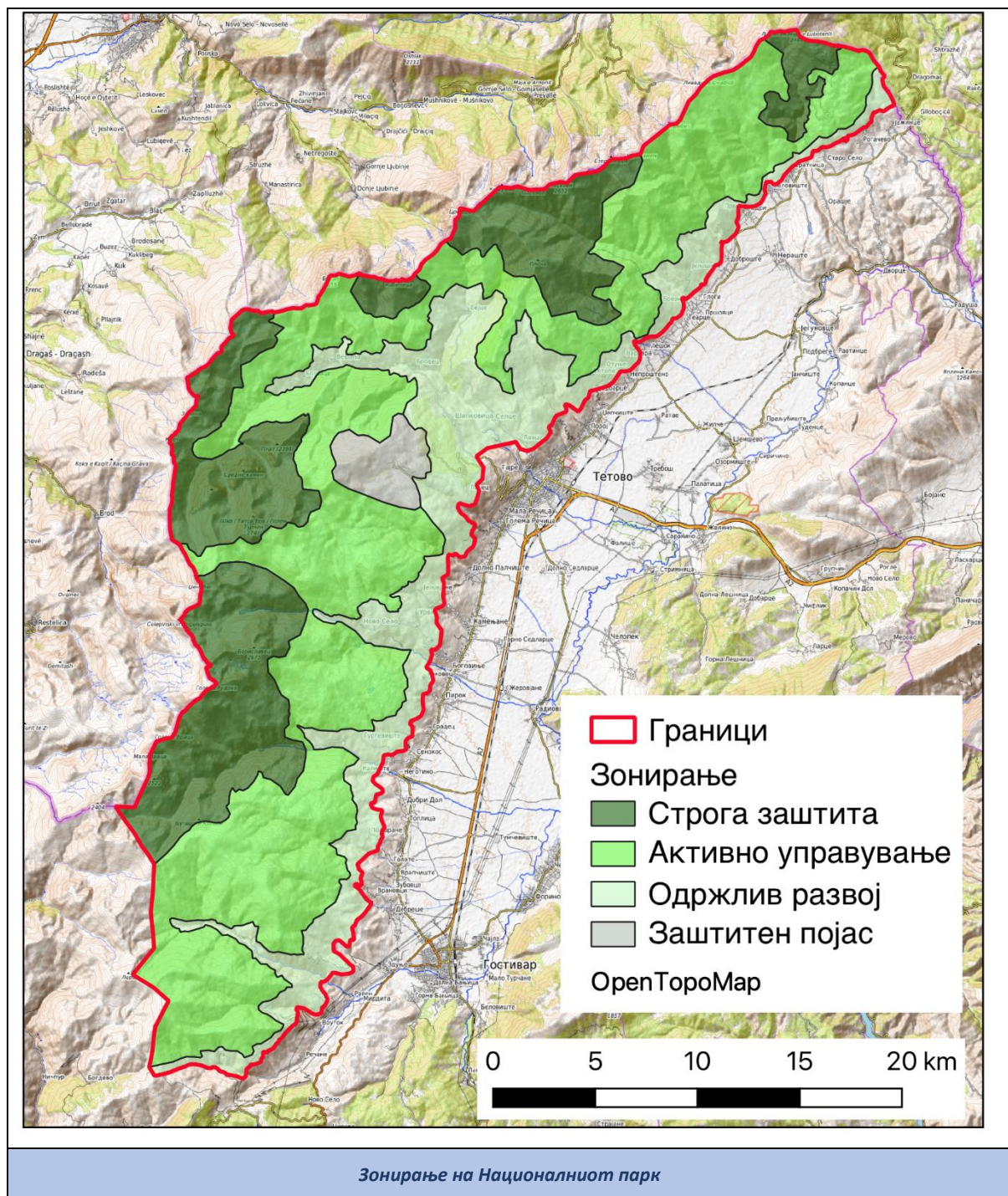
4.3.2.4. Заштитен појас околу Ски Центар „Попова Шапка“

Заштитниот појас (ЗП) опфаќа површина од 1 484 хектари или 2,37 % од вкупната површина на паркот.

Заштитниот појас околу ски центарот „Попова Шапка“ започнува од врвот Антени на 2 531 метри н.в. кратко се движи по сртот кон Церипашина и во јужен правец и од 2 450 метри н.в. во северен правец се спушта сè до патот кој води од Попова Шапка до Долна Лешница и потоа врти во правец североисток кон највисокиот врв во локалитетот Гури и Брезит на 2 002 метри н.в. Од оваа точка продолжува да се спушта кон исток до надморска височина од 1 850 метри н.в. и ја следи изохипсата над планинарскиот дом Јелак од каде се искачува на 1 950 метри н.в. до местото каде се приклучува повторно

на патот кон Попова Шапка и од тоа место по сртот ја следи горната граница на шумата и се спушта до 1 650 метри н.в. Од ова место границата се движи во правец југоисток кон локалитетот Пржаљ, го следи шумскиот пат кој на југ се приклучува на главниот асфалтен пат Тетово-Попова Шапка на 1 550 метри н.в. и потоа го следи патот кон Попова Шапка до 1 700 метри н.в. каде го пресекува и продолжува по изохипсата од 1 650 метри н.в. сè до врвот на 1 690 метри н.в. Од врвот, заштитниот појас ја следи границата на зоната за одржливо управување во правец северозапад преку местото Баре кон почетната точка на врвот Антени.

4.3.3. Дефинирање на зони, дозволени и ограничени активности

Целта на зонирањето и интегрираното управување со заштитените подрачја е да се обезбедат услови неопходни за одржување на еколошките процеси и биолошката разновидност, преку трајно зачувување на репрезентативни физичко-географски региони, еколошки заедници, генетски ресурси и видови во природни услови; создавање услови за развој на туризмот во согласност со принципот на одржлив развој и остварување културни, научни, образовни и рекреативни цели, што истовремено ја одржува и природната состојба на подрачјето.

Во таа смисла, забранети се активности што ги загрозуваат природните вредности на Националниот парк. Дозволени се туристички и рекреативни активности и одржлива употреба на природните ресурси, на начин кој не ги загрозува живеалиштата, видовите и нивната природна рамнотежа.

Во табела во продолжение се наведени активностите кои можат/не можат да се спроведуваат во воспоставените зони на Националниот парк.

Категорија	Активности	Зони			
		Строга заштита	Активно управување	Одржливо користење	Заштитен појас
Земјоделство Шумарство	Традиционална испаша на добиток со овчари на посебно определени места дефинирани од органот за управување	ДА	ДА	ДА	ДА
Земјоделство Шумарство	Одржување на постоечките засолништа (изработени од природни материјали) во алпските делови наменети за традиционална испаша на добиток, на подрачја определени од органот за управување	ДА	ДА	ДА	ДА
Земјоделство Шумарство	Собирање габи, растенија или нивни делови (боровинки, печурки, чај итн.) за комерцијална употреба, со лиценца или претходно добиена дозвола од МЖСПП, во соработка со органот за управување со заштитеното подрачје, а врз основа на проценка на природните ресурси	НЕ	ДА	ДА	ДА
Земјоделство Шумарство	Воспоставување нови засолништа (изработени од природни материјали) за традиционално пасење на добиток	НЕ	ДА	ДА	ДА
Земјоделство Шумарство	Традиционално екстензивно земјоделство (немеханизирана обработка)	НЕ	ДА	ДА	ДА
Земјоделство Шумарство	Пчеларство	НЕ	ДА	ДА	ДА
Земјоделство Шумарство	Одржливо управување со шумските живеалишта (во зоната на активно управување - само мерки и активности насочени кон одржување на живеалиштата и видовите, со	НЕ	ДА	ДА	ДА

План за управување со Националниот парк Шар Планина за период 2022-2031

Категорија	Активности	Зони			
		Строга заштита	Активно управување	Одржливо користење	Заштитен појас
	претходна согласност од МЖСПП)				
Земјоделство шумарство	Нови земјоделски објекти (штали, коњушници итн.)	НЕ	НЕ	ДА	ДА
Земјоделство шумарство	Одгледување на алохтони (вклучувајќи генетски модифицирани) или инвазивни видови растенија и животни	НЕ	НЕ	НЕ	НЕ
Едукација	Снимање видеа или фотографии кои не се за лични цели (комерцијални, новинарски, едукативни итн.) во зоната на строга заштита, само со претходна дозвола од МЖСПП и органот на управување и во придружба на ренџери од паркот	ДА	ДА	ДА	ДА
Едукација	Организирање настани поврзани со заштита на природата со претходна дозвола од органот на управување	НЕ	ДА	ДА	ДА
Риболов	Отворање на нови рибници	НЕ	НЕ	ДА	ДА
Риболов	Рекреативен спортски риболов	НЕ	НЕ	ДА	ДА
Лов	Лов на дивеч	НЕ	НЕ	НЕ	НЕ
Инфраструктура	Нова инфраструктура за контрола на ерозија (природни решенија)	НЕ	ДА	ДА	ДА
Инфраструктура	Одржување на постојните водоводи/зафати за водоснабдување од извори и водотеци	НЕ	ДА	ДА	ДА
Инфраструктура	Нови хидроелектрични центри	НЕ	НЕ	НЕ	НЕ
Инфраструктура	Нова телекомуникациска инфраструктура (базни станици за мобилна телефонија, ТВ – предаватели и рипитери, надземни и подземни телефонски линии) од безбедносни причини и активности за управување, со мислења добиени од органот на управување и од МЖСПП	НЕ	ДА	ДА	ДА
Инфраструктура	Одржување на постоечки објекти и патишта, со мислења од органот за управување и МЖСПП (бачилата и засолништата се дефинираат посебно)	НЕ	ДА	ДА	ДА
Инфраструктура	Нова патна инфраструктура *исклучок се неасфалтирани патишта до бачилата, со проценка и одобрување од МЖСПП и од органот за управување	НЕ	НЕ *	ДА	ДА
Инфраструктура	Нова инфраструктура за пренос на енергија (со приоритет на подземни кабли)	НЕ	НЕ	ДА	ДА
Инфраструктура	Нова инфраструктура за производство на електрична	НЕ	НЕ	НЕ	ДА

План за управување со Националниот парк Шар Планина за период 2022-2031

Категорија	Активности	Зони			
		Строга заштита	Активно управување	Одржливо користење	Заштитен појас
	енергија (цевководи, фотоволтаични централи, воздушни турбини) во пределот				
Инфраструктура	Нова канализациона мрежа и инфраструктура за третман на отпадни води *исклучок се туристички капацитети, со одобрување од МЖСПП и од управувачкото орган	НЕ	НЕ*	ДА	ДА
Инфраструктура	Поставување на билборди	НЕ	НЕ	ДА	ДА
Инфраструктура	Воспоставување паркинзи за моторни возила * исклучок се областите дефинирани за развој на туризмот, со одобрување од МЖСПП и од органот на управување	НЕ	НЕ*	ДА	ДА
Инфраструктура	Нови туристички населби/викендички	НЕ	НЕ	ДА	ДА
Инфраструктура	Ски лифтови и паркови за велосипеди	НЕ	НЕ	НЕ	ДА
Инфраструктура / Менаџмент	Инсталација и одржување инфо табли и знаци (изработени од природни материјали) од страна на органот на управување (на пр. маркери за пешачки патеки)	ДА	ДА	ДА	ДА
Инфраструктура / Менаџмент	Набљудувачници и видиковци (изработени од природни материјали), одржувани од органот на управување	ДА	ДА	ДА	ДА
Инфраструктура / Менаџмент	Места за одмор (со маси, клупи, канти за ѓубре) изработени од природни материјали	НЕ	ДА	ДА	ДА
Инфраструктура / Менаџмент	Изградба и одржување на информативни центри	НЕ	НЕ	ДА	ДА
Менаџмент	Научно истражување/мониторинг во согласност со Законот за заштита на природата, само со претходна дозвола од МЖСПП и придружено со ренџери	ДА	ДА	ДА	ДА
Менаџмент	Санитарен отстрел на дивеч, со претходна дозвола од МЖСПП и МЗШВ	НЕ	ДА	ДА	ДА
Менаџмент	Движење на моторни возила од субјектот за управување по постоечки/дефинирани патишта за теренски возила *Исклучок се дел од патиштата за одржување на системот Шарски Води или при спасувачки операции	НЕ*	ДА	ДА	ДА
Менаџмент	Воспоставување на репро центри за диви животни	НЕ	НЕ	ДА	ДА
Менаџмент	Воспоставување на арборетуми за ендемични и ретки видови	НЕ	НЕ	ДА	ДА
Рударство	Спроведување на нови детални геолошки истражувања и експлоатација на минерални	НЕ	НЕ	НЕ	НЕ

План за управување со Националниот парк Шар Планина за период 2022-2031

Категорија	Активности	Зони			
		Строга заштита	Активно управување	Одржливо користење	Заштитен појас
	суровини				
Туризам	Пешачење, планинарење и планински велосипедизам (во зона на строга заштита, само на обележани патеки и водени од ренџери или од водичи регистрирани кај органот на управување)	ДА	ДА	ДА	ДА
Туризам	Јавање коњи (во зона на строга заштита, само на обележани патеки и водени од ренџери, или од водичи регистрирани во органот за управување)	ДА	ДА	ДА	ДА
Туризам	Фрирајд скијање со ратраци (според правилата предвидени во планот за движење на моторизирани возила)	НЕ	ДА	ДА	ДА
Туризам	Природни полетувалишта за параглајдери (во зоната на активно управување, само на одредени локации кои се дозволени од субјектот за управување)	НЕ	ДА	ДА	ДА
Туризам	Реконструкција на постоечки сместувачки капацитети, според Планот за управување и почитување на ограничувањата за висина, проектирање и материјали, со мислења од органот на управување и од МЖСПП	НЕ	ДА	ДА	ДА
Туризам	Нови туристички капацитети (хотели, ресторани, мотели, кафулиња, кампови итн.)	НЕ	НЕ	ДА	ДА
Туризам	Движење на моторни возила по постоечките патишта *исклучок се ограничен број возила врз основа на проценка и со надомест	НЕ	НЕ*	ДА	ДА
Туризам	Кампување на одредени локации *исклучок се кампови управувани од раководниот орган	НЕ	НЕ*	ДА	ДА
Туризам	Палење оган на локации за пикник, дефинирани од органот на управување, со надзор од ренџери	НЕ	НЕ	ДА	ДА
Туризам	Организирани спортски настани (трчање по патеки, планински велосипедизам, скијачки тури), со одобрување од органот за управување	ДА	ДА	ДА	ДА
Туризам	Скијање во скијачки центри	НЕ	НЕ	НЕ	ДА

Исклучоци:

- Моторните возила и ратраците може да се движат во било кое подрачје во случај на вонредна состојба, кога постои опасност по човечки животи;
- Моторни возила може да се движат во било кое подрачје во случај на вонредна состојба за целите на контрола на пожари.

4.3.4. Категоризација на подрачјата со образложение

Подрачјето на Шар Планина е предложено за заштита во категоријата Национален парк. Во Законот за заштита на природата, член 72, дадена е дефиниција за Национален парк, како пространо претежно неизменето подрачје на копно или вода со особени повеќекратни природни вредности, кое опфаќа еден или повеќе сочувани или незначително изменети екосистеми, а првенствено е наменето за зачувување на изворното природно, културно и духовно богатство.

Во следната табела се дадени критериумите според IUCN кои се карактеристични за заштитените подрачја кои припаѓаат во категоријата II - Национален парк со забелешки колку овие критериуми одговараат на состојбата на Шар Планина.

Критериуми	Коментар
Примарна цел	
<ul style="list-style-type: none"> • Да ја заштити природната биолошка разновидност заедно со нејзината основна еколошка структура, да се поддржат еколошките процеси и да се промовираат образованието и рекреацијата. 	Добро совпаѓање
Други цели	
<ul style="list-style-type: none"> • Да управува со подрачјето со цел да се зачуваат во што е можно поприродна состојба репрезентативни примери на физиографски региони, биотички заедници, генетски ресурси и непопречени природни процеси. 	Добро совпаѓање
<ul style="list-style-type: none"> • Да одржува стабилни и еколошки функционални популации и заедници на автохтони видови со густина која е доволна да се зачуваат интегритетот и отпорноста на екосистемот на долг временски период. 	Добро совпаѓање
<ul style="list-style-type: none"> • Да придонесе особено за зачувување на видови кои имаат широки ареали на распространетост, регионални еколошки процеси и миграциски патишта. 	Добро совпаѓање
<ul style="list-style-type: none"> • Да управува со посетителите за инспиративни, едукативни, културни и рекреативни цели, на ниво што нема да предизвика значителна биолошка или еколошка деградација на природните ресурси. 	Добро совпаѓање
<ul style="list-style-type: none"> • Да се земат предвид потребите на автохтоното население и локалните заедници, вклучувајќи ја и употребата на ресурсите неопходни за егзистенција, доколку тие нема негативно да влијаат на примарната цел за управување. 	не е релевантно
<ul style="list-style-type: none"> • Да оствари придонесе кон локалните економии преку туризам. 	Добро совпаѓање
Значајни карактеристики	
<ul style="list-style-type: none"> • Областите од категоријата II се обично големи по површина и зачуваат функционален „екосистем“, иако, за да може да се постигне ова, заштитеното подрачје можеби ќе треба да се надополни со усогласено управување со околните подрачја. 	Добро совпаѓање
<ul style="list-style-type: none"> • Подрачјето треба да содржи репрезентативни примери за 	Добро совпаѓање

План за управување со Националниот парк Шар Планина за период 2022-2031

Критериуми	Коментар
главни природни региони, биолошки и еколошки карактеристики или околина, каде што автохтоните растителни и животински видови, живеалишта и локалитети за геодиверзитет се од посебно духовно, научно, образовно, рекреативно или туристичко значење.	
<ul style="list-style-type: none"> Подрачјето треба да биде доволно големо и со еколошки квалитет за да ги одржува еколошките функции и процеси што ќе им овозможат на автохтоните видови и заедници да опстојуваат долгорочно и со минимални интервенции од страна на раководниот орган. 	Добро совпаѓање
<ul style="list-style-type: none"> Составот, структурата и функцијата на биодиверзитетот треба да бидат во голема мера во „природна“ состојба или да имаат потенцијал да се вратат во таква состојба, со релативно низок ризик од успешни инвазии предизвикани од алохтони видови. 	Добро совпаѓање
Улога во пределот	
<ul style="list-style-type: none"> Категоријата II обезбедува големи можности за зачувување во кои природните еколошки процеси можат и понатаму непречено да опстојуваат, овозможувајќи простор за продолжување на еволуцијата. Истите честопати се клучна основа во креирањето и развојот на биолошките коридори од големи размери или други иницијативи за зачувување на поврзаноста кои се потребни за тие видови (со широк ареал на распространетост и/или миграциски), а кои не можат целосно да се зачуваат во едно заштитено подрачје. Затоа, нивните клучни улоги се следниве: 	Добро совпаѓање
<ul style="list-style-type: none"> Заштита на еколошки процеси од поголем размер кои би биле испуштени од помалите заштитени подрачја или во културните предели. 	Добро совпаѓање
<ul style="list-style-type: none"> Заштита на компатибилните екосистемски услуги. 	Добро совпаѓање
<ul style="list-style-type: none"> Заштита на одредени видови и заедници што бараат релативно големи подрачја на невознемирувани живеалишта. 	Делумно совпаѓање
<ul style="list-style-type: none"> Обезбедување „збир“ од видови кои ќе помогнат да се населат одржливо управуваните подрачјата кои се наоѓаат околу заштитеното подрачје. 	Добро совпаѓање
<ul style="list-style-type: none"> Да биде интегриран во употребата на околното земјиште и да придонесе во остварување на поголемите планови за зачувување. 	Добро совпаѓање
<ul style="list-style-type: none"> Информирање и побудување интерес кај посетителите за потребата од програмите за зачувување и нивниот потенцијалот. 	Добро совпаѓање
<ul style="list-style-type: none"> Поддршка на компатибилен економски развој, најчесто преку рекреација и туризам, кои можат да придонесат за локалните и националните економии, особено за локалните заедници. 	Добро совпаѓање

Заклучок: Националниот парк Шар Планина ги исполнува критериумите според IUCN категоријата II.

4.4. Програми за управување

4.4.1. Зачувување и мониторинг на природното наследство

Националниот парк Шар Планина поседува важно природно наследство што треба да биде зачувано. Програмата за зачувување и мониторинг на природното наследство е директно поврзана со исполнувањето на визијата на паркот – и понатаму да биде жариште на биолошката разновидност. Главна цел на програмата е мониторинг, одржување и унапредување на природните вредности, вклучително диви видови, физички (геолошки, геоморфолошки, педолошки и хидролошки) карактеристики и предели.

Програмата содржи седум потпрограми и секоја од нив придонесува кон различна цел. За период од пет години, за секоја потпрограма се дефинирани детални активности, индикатори, ниво на приоритет, носители на активноста, и патрнери.

Програма	Цел	Потпрограма	Конкретни цели
Зачувување и мониторинг на природното наследство	Да се мониторираат, одржуваат и унапредуваат природните вредности, вклучително диви видови, физички (геолошки, геоморфолошки, педолошки и хидролошки) карактеристики и предели.	1.1 Природно наследство (живеалишта, видови и предели)	Да се дефинираат цели за одржување и подобрување на статусот на природните вредности.
		1.2 Мапирање на клучни видовиц в	Да се стекнат доволно знаење и податоци за понатамошно зачувување и мониторинг.
		1.3 Зачувување на клучните видови	Да се обезбеди долгорочна заштита на природните вредности (поволен статус на зачувување во согласност со националните и меѓународните стандарди).
		1.4 Мониторинг на клучните видови	Да се развие и имплементира практичен, економичен, ориентиран кон резултати, лесен за комуникација, систем за следење на клучните видови и предели, како основа за идно управување со природните вредности
		1.5 Истражување на природните вредности	Постоење на основно научно знаење за видовите и живеалиштата и да обезбеди основно познавање за поволниот статус

Програма	Цел	Потпрограма	Конкретни цели
			на зачувување за релевантните природни вредности.
		1.6 „Граѓанска наука“ за мониторинг	Да се обучуваат и вклучуваат луѓе од локалната заедница или редовни посетители во следењето на клучните видови и предели.
		1.7 Евалуација на мерките за заштита на видовите и пределите	Да се обезбеди систематски метод за проценка на ефектите и ефикасноста од програмите за заштита и да може да утврди колку добро се остварени целите. Евалуацијата помага да се утврди што е она што треба да се подобри.

4.4.2. Одржливо управување со природните ресурси

Националниот парк Шар Планина е дом на голем број природни ресурси со кои треба да се управува на одржлив начин. Програмата за одржливо управување со природните ресурси ќе придонесе за исполнување на визијата на паркот за воспоставување рамнотежа помеѓу профитот и зачувувањето на природата, на начин кој не го загрозува опстанокот на видовите.

Главна цел на програмата е природните ресурси на Националниот парк Шар Планина да се користат на одржлив начин, нивната употреба да обезбедува приход за локалните заедници и да придонесува за финансирање на Националниот парк.

Програмата содржи седум потпрограми и секоја од нив придонесува кон различна цел. За период од пет години, за секоја потпрограма се дефинирани детални активности, индикатори, ниво на приоритет, носители на активноста и патрнери.

Програма	Цел	Потпрограма	Конкретни цели
Одржливо управување со природните ресурси	Природните ресурси на Националниот парк Шар Планина да се користат на одржлив начин.	2.1 Одржливо користење на шумите во согласност со посебните планови за управување со шумите	Шумите во паркот се управуваат во согласност по принципите за зачувување на природата.
		2.2 Одржливо користење на планинските пасишта и полуприродни пасишта	Користењето на пасиштата е надгледувано и одржливо; соработка со ЈПСП и со локални земјоделци.

Програма	Цел	Потпрограма	Конкретни цели
	Нивната употреба обезбедува приход за локалните заедници и придонесува за финансирање на јавните институции на Националниот парк.	2.3 Одржливо користење на земјоделското земјиште во атарите на селата	Во соработка со локалното население.
		2.4 Одржливо користење на растенија и плодови собрани од природата	Во соработка со локалното население.
		2.5 Одржливо управување со дивите животни	Да се зголеми бројот на видови и да се обезбеди редовен мониторинг на дивите животни.
		2.6 Одржливо користење на водите	Редовен мониторинг и мерки за намалување на негативните ефекти врз животната средина.
		2.7 Воспоставување систем за заштита од шумски пожари	Мониторинг, рано интервенирање и ефикасна заштита од пожари.

4.4.3. Управување со живеалишта и екосистеми

Националниот парк Шар Планина е богат со живеалишта и екосистеми кои треба да бидат управувани согласно целите за зачувување. Програмата за управување со живеалишта и екосистеми ќе придонесе за исполнување на визијата на паркот за воспоставување на рамнотежа помеѓу традиционалните активности и зачувување на природата, на начин што не го загрозува опстанокот на видовите и нивната природна рамнотежа.

Главна цел на програмата е управување со живеалишта и екосистеми во согласност со целите за зачувување на национално и меѓународно ниво.

Програмата содржи пет потпрограми и секоја од нив придонесува кон различна цел. За период од пет години, за секоја потпрограма се дефинирани детални активности, индикатори, ниво на приоритет, носители на активноста, и патрнери.

Програма	Цел	Потпрограма	Конкретни цели
Управување со живеалишта и екосистеми	Управување со живеалишта и екосистеми во согласност со целите за	3.1 Мапирање на живеалиштата	Мапирање на живеалишта како основа за идно управување со природните вредности.
		3.2 Мерки за управување со живеалишта во согласност со целите за зачувување	Одржување и подобрување (или обновување) на живеалиштата со

Програма	Цел	Потпрограма	Конкретни цели
	зачувување на национално и меѓународно ниво.		примена на соодветни мерки дефинирани за секоја од конкретните заштитени зони.
		3.3 Мониторинг на живеалиштата	Развивање и имплементирање практичен, економичен, ориентиран кон резултати, лесен за комуникација систем за мониторинг на живеалиштата како основа за идно управување со природните вредности.
		3.4 Управување со податоци за природните вредности	Развивање практична и ефикасна база на податоци која ќе содржи информации што ќе се користат за заштита на природата и за известување до институциите и донаторите. Персоналот ќе биде обучен за прибирање, прикачување (upload), складирање и обработка на податоци.
		3.5 Евалуација на мерките за зачувување на живеалиштата	Обезбедување систематски метод за проценка на ефективноста и ефектите од програмите за заштита со кој може да се утврди до кој степен се постигнати целите. Евалуацијата помага да се определи што треба да се подобри.

4.4.4. Управување со културно наследство

Територијата на Националниот парк Шар Планина е богата со културно наследство. Програмата за управување со културното наследство е директно поврзана со исполнувањето на визијата на паркот за воспоставување рамнотежа помеѓу зачувувањето на природата, заштитата и зачувувањето на важното културно наследство, како што се пределите, архитектурата и другите културни вредности.

Главна цел на програмата е да се заштити и промовира разновидноста на пределите и на културното наследство на паркот, вклучително и традиционалниот предел кој со векови се создавал преку интеракција помеѓу локалното население и природата.

Програмата содржи две потпрограми и секоја од нив придонесува кон различна цел. За период од пет години, за секоја потпрограма се дефинирани детални активности, индикатори, ниво на приоритет, носители на активноста, и патрнери.

Програма	Цел	Потпрограма	Конкретни цели
Управување со културното наследство	Да се заштити и промовира разновидноста на пределите и на културното наследство на паркот, вклучително и традиционалниот предел кој со векови се создавал преку интеракција помеѓу локалното население и природата.	4.1 Мерки за одржување на типични предели	Развивање практичен систем за мапирање, заштита, мониторинг и промоција на предели и глацијални формации. Спроведување на пилот-програма за реставрација на деградирани предели со цел да се зачуваат типичните предели создадени од човекот. Практиките за користење на природните ресурси се прилагодени така да се избегне понатамошна деградација на пределот.
		4.2 Одржување на културните вредности	Промоција на културното наследство преку уметност, културни манифестации, објавување монографии и научни алатки поврзани со културно-историското минато.

4.4.5. Развој на одржлив туризам

Националниот парк Шар Планина нуди голем потенцијал за развој на одржлив туризам. Програмата за развој на одржлив туризам е директно придонесува кон исполнување на визијата на паркот за воспоставување рамнотежа помеѓу зачувувањето на природата и развојот на туризмот.

Главна цел на програмата е Шар Планина да им посакува добредојде на туристи од целиот свет кои ги препознаваат и ќе уживаат во нејзините убавини и разновидноста на подрачјето. Посетителите придонесуваат во финансирањето на Националниот парк преку плаќање туристички такси, а еко-туризмот создава приходи за локалното население кое е активно вклучено давањето туристички услуги (водење, сместување и подготовка на традиционална храна).

Програмата содржи четири потпрограми и секоја од нив придонесува кон различна цел. За период од пет години, за секоја потпрограма се дефинирани детални активности, ниво на приоритет, индикатори, носители на активноста, можни извори на финансирање и ниво на важност на надворешната поддршка.

Програма	Цел	Потпрограма	Конкретни цели
Развој на одржлив туризам	Шар Планина да им посакува добредојде на туристи од целиот свет кои ги препознаваат и ќе уживаат во нејзините убавини и разновидноста на подрачјето. Посетителите придонесуваат во финансирањето на Националниот парк преку плаќање туристички такси, а еко-туризмот создава приходи за локалното население кое е активно вклучено давањето	5.1 Развој на Стратегија за туризам на Национален парк Шар Планина	Развој на сеопфатна туристичка стратегија, туристички бренд со лого и корпоративен идентитет што ќе се користи во целиот регион; спроведување програма за поддршка на одржлив туризам.
		5.2 Соработка со локалните актери и туристичките субјекти	Да се обезбеди дека туристичките услуги се овозможуваат во согласност со принципите за заштита на природата. Поддршка на локалното население во развојот на туристичките услуги. Услугите се обезбедуваат од лиценцирани водичи. Да се обезбеди наплата на такса за секоја услуга.
		5.3 Воспоставување и одржување на инфраструктура за посетители	Развивање и одржување на потребната инфраструктура за посетители и вклучување на локалното население (патишта, патеки, засолништа, инфо точки, центар за посетители, инклузивен туризам), како и мобилна апликација со информации за зоните и вредностите на подрачјето.
		5.4 Систем за управување со посетители	Воспоставување функционален и

Програма	Цел	Потпрограма	Конкретни цели
	туристички услуги (водење, сместување и подготовка на традиционална храна).		модерен систем за водење евиденција за бројот на посетители, влезници, такси за услуги, електронско плаќање.

4.4.6. Локален развој

Програмата за локален развој ќе придонесе за исполнување на визијата на паркот дека заштитеното подрачје овозможува економски придобивки за локалното население и придонесува за развојот на зелена економија. Органот за управување со Националниот парк го поддржува развојот на комуналната инфраструктура и ја зајакнува улогата на жените во локалниот развој.

Главна цел на програмата на Националниот парк Шар Планина е активна поддршка на одржливиот развој на планинските села.

Програмата содржи четири потпрограми и секоја од нив придонесува кон различна цел. За период од пет години, за секоја потпрограма се дефинирани детални активности, индикатори, ниво на приоритет, носители на активноста, и патрнери.

Програма	Цел	Потпрограма	Конкретни цели
Локален развој	Активна поддршка на развојот на планинските села од страна НПШП.	6.1 Рамка за финансирање на локалниот развој	Воспоставување неколку програми што ќе му овозможат на локалното население да учествува во развојот на планинските села
		6.2 Одржување и унапредување на инфраструктурата и комуналните услуги	Подобрување на комуналните услуги за планинските села во соработка со општините: собирање отпад (цврст и течен), третман на отпад, отстранување на диви депонии, подобрување на управувањето со отпадните води. Овозможување пристап до сите планински села во кои има постојани жители во текот на целата година

Програма	Цел	Потпрограма	Конкретни цели
		6.3 Одржување и адаптација на традиционалната архитектура	Да се обезбеди дека е зачувана уникатната традиционална архитектура, а реновацијата на објектите да биде во согласност со традиционалните архитектонски стилови
		6.4 Известување и мониторинг на урбанизацијата	Воспоставување редовен систем за мониторинг и известување кој ќе придонесе за регулирање на урбанизацијата во согласност со зонирањето на паркот

4.4.7. Информирање, подигање на јавната свест и едукација

Програмата за информирање, подигање на свеста и едукација ќе придонесе за исполнување на визијата на паркот за активно подигнување на свеста и овозможување информации за вредностите на подрачјето кај локалното население и кај посетителите, преку едукативни програми и настани за потребата да се заштитат живеалиштата, видовите, екосистемите и пределите и придобивките од здрава средина.

Главна цел на програмата е да се обезбедат информации и да се подигне свеста за природните и културните вредности, целите на заштитеното подрачје и неговото зонирање, ограничувањата и придобивките од мерките за зачувување, како и поволностите од паркот за локалното население. Таа ќе понуди едукативни активности за сите видови посетители и целни групи соодветно да ги доживеат вредностите на Националниот парк.

Програмата содржи три потпрограми и секоја од нив придонесува кон различна цел. За период од пет години, за секоја потпрограма се дефинирани детални активности, индикатори, ниво на приоритет, носители на активноста, и патрнери.

Програма	Цел	Потпрограма	Конкретни цели
Информирање, подигнување на јавната свест и едукација	Да се обезбедат информации и да се подигне свеста за природните и културните вредности, целите	7.1 Развој на инфраструктура за едукација за животната средина	Воспоставување внатрешни и надворешни интерактивни капацитети за едукација на туристите и децата. Воведување еколошки образовни програми и обучен персонал кој е

Програма	Цел	Потпрограма	Конкретни цели
	на зонирање на заштитените подрачја, ограничувањата и придобивките од мерките за заштита и зачувување за Националниот парк и за локалното население. Дополнително, да се понудат едукативни активности за сите посетители и целни групи за соодветно доживување на вредностите на Националниот парк.		квалификуван за нивно спроведување.
		7.2 Комуникација вклучително и присуство на социјалните мрежи	Воспоставување целосен ПР пакет за паркот, вклучувајќи интернет страница, социјални мрежи, кампањи за комуникација, промотивни материјали.
		7.3 Едукативни програми за различни целни групи	Обезбедување на едукативни програми за различни целни групи, со посебен акцент на децата.

4.4.8. Управување, менаџмент, организација на работата и финансирање

Програмата за управување, менаџмент, организација на работата и финансирање е директно поврзана со исполнувањето на визијата на паркот дека органот на Националниот парк управува со заштитеното подрачје врз основа на стратешко планирање, обезбедува различни извори на финансирање, води и управува со човечки ресурси во организирањето, овозможувајќи притоа најсовремена обука за персоналот, соработка со соседните и прекуграничните заштитени подрачја и градење добри односи со засегнатите страни во и надвор од паркот.

Главна цел на програмата е имплементација на ефикасно управување, планирање, стратешки развој и силни капацитети кои ќе обезбедат постојани и одржливи финансиски ресурси.

Програмата содржи шест потпрограми и секоја од нив придонесува кон различна цел. За период од пет години, за секоја потпрограма се дефинирани детални активности, индикатори, ниво на приоритет, носители на активноста, и патрнери.

Програма	Цел	Потпрограма	Конкретни цели
Раководење, менаџмент, организација на работата и финансирање	Имплементација на ефикасно управување, планирање, стратешки развој и силни капацитети кои ќе обезбедат постојани и одржливи финансиски ресурси. (Извор: Appleton, M.R. (2016). A Global Register of Competences for Protected Area Practitioners. IUCN)	8.1 Институционално зајакнување на заштитеното подрачје	Обезбедување стратешка и рационално планирана рамка за управување со заштитените подрачја.
		8.2 Лидерство	Формирање и одржување на добро управувана и администрирана институција чија цел е управување со заштитеното подрачје.
		8.3 Управување со човечки ресурси	Воспоставување соодветна, компетентна, добро управувана и поддржана работна сила за заштитеното подрачје. Овозможување обука за персоналот на различни теми.
		8.4 Финансиско управување	Обезбедување дека заштитените области се соодветно финансирани и дека се обезбедени ресурси за нив, и дека тие ресурси се ефективно и ефикасно распределени и искористени. Пристап до меѓународни донатори. Поврзаност со Натура 2000 и LIFE; програма за прекугранична соработка (Маврово, Косово, Албанија).
		8.5 Административно известување и документирање	Воспоставување и спроведување процедури за раководење со информации, документација и известување.
		8.6 Комуникација и соработка	Градење и користење на вештини потребни за ефективна комуникација и соработка. Формирање работни групи составени од локални засегнати страни – Совет.

5. Оперативен план

Во согласност со правилникот за содржината на плановите за управување со заштитените подрачја и годишните програми за заштита на природата, во понатамошниот текст се прикажани активностите кои Јавната Установа Национален парк Шар Планина е одговорна да ги спроведе во првиот петгодишен период (од 2021 до 2026 година). По овој период, во согласност со член 99 од Законот за заштита на природата, Јавната Установа ќе изврши ревизија на Планот за управување.

Активностите се организирани во осум Програми, обмислени со цел да ги исполнат целите кои се идентификувани за зачувување на заштитеното подрачје (Поглавје 4.2). Секоја Програма содржи неколку потпрограми и има Оперативен план и активности, приоритети, индикатори, временска рамка и одговорности.

Приоритети:

- Приоритет 1: Клучни активности кои се задолжителни за спроведување на Планот за управување;
- Приоритет 2: Активности кои се важни за постигнување на целите на Планот за управување. Овие активности може да останат нецелосно реализирани само во исклучителни околности;
- Приоритет 3: Активности кои се корисни, но не се суштински важни за постигнување на целите предвидени во Планот. Инвестициите во овие активности треба да се прават само тогаш кога ќе се исполнат активностите со приоритет 1 и 2.

Индикаторите за завршување на активностите го олеснуваат мониторингот преку дефинирање на мерливи резултати.

Временската рамка за имплементација на активностите се креира за период од 5 години и покажува во која година треба да се исполни одредена активност.

Носител на активноста се однесува на субјектот кој е одговорен за реализација на активноста, или на еден или повеќе надворешни партнери со кои би соработувал субјектот.

Јавната Установа Национален парк Шар Планина ќе ја следи имплементацијата на оперативниот план.

Во согласност со Законот за заштита на природата, по истекот на првиот петгодишен период, Планот за управување ќе биде ревидиран и обновен за следниот период.

5.1. Програма за зачувување и мониторинг на природното наследство

5.1.1. Цели поврзани со природното наследство

Активност	Приоритет	Индикатор	2022	2023	2024	2025	2026	Носител на активноста	Можни извори на финансирање	Важност на надворешната поддршка
1.1.1 Идентификација на краткорочни и долгорочни цели за зачувување на природните вредности (Lynx lynx како приоритетен вид)	1	Цели за зачувување на природните вредности кои се дефинирани во извештај	1					Органот за управување со заштитеното подрачје, во соработка со МЖСПП, научни и професионални институции, национални експерти и експертски невладини организации.	Буџет за управување со Националниот парк, УНЕП, УНДП, ЕУ, ГИЗ и други.	Висока

5.1.2. Мапирање на клучните видови

Активност	Приоритет	Индикатор	2022	2023	2024	2025	2026	Носител на активноста	Можни извори на финансирање	Важност на надворешната поддршка
1.2.1 Мапирање на дистрибуцијата на клучните видови (предложено во поглавјата 3.3.2.4 - собирање растенија од	2	Карти за дистрибуција на клучните видови во ГИС		1	1	1		Органот за управување со заштитеното подрачје, во соработка со МЖСПП, научни и професионални институции, национални.	Буџет за управување со Националниот парк, УНЕП, УНДП, ЕУ, ГИЗ и други.	Висока

План за управување со Националниот парк Шар Планина за период 2022-2031

Активност	Приоритет	Индикатор	2022	2023	2024	2025	2026	Носител на активност	Можни извори на финансирање	Важност на надворешната поддршка
природата и 3.4.1 видови)								експерти и експертски невладини организации.		
1.2.2 Проценка на статусот на зачувување на клучните видови	2	Студија за статусот на зачувување на клучните видови				1		Органот за управување со заштитеното подрачје, во соработка со МЖСПП, научни и професионални институции, национални експерти и експертски невладини организации	Буџет за управување со Националниот парк, УНЕП, УНДП, ЕУ, ГИЗ и други.	Висока
1.2.3 Инвентаризација и мапирање на алохтони видови дрвја	3	Попис и карти на дистрибуција и акциски план за алохтони видови дрва во Студија и во ГИС			1	1		Органот за управување со заштитеното подрачје, во соработка со МЖСПП, научни и професионални институции, национални експерти и експертски невладини организации.	Буџет за управување со Националниот парк, УНЕП, УНДП, ЕУ, ГИЗ и други.	Висока

План за управување со Националниот парк Шар Планина за период 2022-2031

Активност	Приоритет	Индикатор	2022	2023	2024	2025	2026	Носител на активноста	Можни извори на финансирање	Важност на надворешната поддршка
1.2.4 Мапирање на клучните видови кои се најпогодени од климатските промени	3	Идентификувани приоритетни видови				1	1	Органот за управување со заштитеното подрачје, во соработка со МЖСПП, научни и професионални институции, национални експерти и експертски невладини организации.	Буџет за управување со Националниот парк, УНЕП, УНДП, ЕУ, ГИЗ и други.	Висока

5.1.3. Мерки за зачувување на видовите

Активност	Приоритет	Индикатор	2022	2023	2024	2025	2026	Носител на активноста	Можни извори на финансирање	Важност на надворешната поддршка
1.3.1 Развој и имплементација на мерки за заштита за клучните видови	2	Воспоставена е програма за заштита на клучните видови		1	1	1	1	Органот за управување со заштитеното подрачје, во соработка со МЖСПП, научни и професионални институции, национални експерти и експертски невладини организации.	Буџет за управување со Националниот парк, УНЕП, УНДП, ЕУ, ГИЗ и други.	Висока

План за управување со Националниот парк Шар Планина за период 2022-2031

Активност	Приоритет	Индикатор	2022	2023	2024	2025	2026	Носител на активност	Можни извори на финансирање	Важност на надворешната поддршка
1.3.2 Подготовка на посебен план за управување со риболовот во реките во Националниот парк	2	Подготвен и одобрен Посебен план за управување со риболов		1				Органот за управување со заштитеното подрачје, во соработка со МЖСПП, научни и професионални институции, национални експерти и експертски невладини организации.	Буџет за управување со Националниот парк, УНЕП, УНДП, ЕУ, ГИЗ и други.	Висока

5.1.4. Мониторинг на клучните видови

Активност	Приоритет	Индикатор	2022	2023	2024	2025	2026	Носител на активност	Можни извори на финансирање	Важност на надворешната поддршка
1.4.1 Мониторинг на клучните видови безрбетници	2	Подготвени протоколи за мониторинг, собрани податоци од мониторингот во ГИС, годишни извештаи и конечен извештај за резултатите во 2026 година		1	1	1	1	Органот за управување со заштитеното подрачје, во соработка со МЖСПП, научни и професионални институции, национални експерти и експертски невладини организации.	Буџет за управување со Националниот парк, УНЕП, УНДП, ЕУ, ГИЗ и други.	Средна

План за управување со Националниот парк Шар Планина за период 2022-2031

Активност	Приоритет	Индикатор	2022	2023	2024	2025	2026	Носител на активност	Можни извори на финансирање	Важност на надворешната поддршка
1.4.2 Мониторинг на клучните видови цицачи (со исклучок на лилјаци)	2	Подготвени протоколи за мониторинг, собрани податоци од мониторингот во ГИС, годишни извештаи и конечен извештај за резултатите во 2026 година		1	1	1	1	Органот за управување со заштитеното подрачје, во соработка со МЖСПП, научни и професионални институции, национални експерти и експертски невладини организации.	Буџет за управување со Националниот парк, УНЕП, УНДП, ЕУ, ГИЗ и други.	Средна
1.4.3 Мониторинг на клучните видови лилјаци	2	Подготвени протоколи за мониторинг, собрани податоци од мониторингот во ГИС, годишни извештаи и конечен извештај за резултатите во 2026 година		1	1	1	1	Органот за управување со заштитеното подрачје, во соработка со МЖСПП, научни и професионални институции, национални експерти и експертски невладини организации.	Буџет за управување со Националниот парк, УНЕП, УНДП, ЕУ, ГИЗ и други.	Средна

План за управување со Националниот парк Шар Планина за период 2022-2031

Активност	Приоритет	Индикатор	2022	2023	2024	2025	2026	Носител на активност	Можни извори на финансирање	Важност на надворешната поддршка
1.4.4 Мониторинг на клучните видови птици	2	Подготвени протоколи за мониторинг, собрани податоци од мониторингот во ГИС, годишни извештаи и конечен извештај за резултатите во 2026 година		1	1	1	1	Органот за управување со заштитеното подрачје, во соработка со МЖСПП, научни и професионални институции, национални експерти и експертски невладини организации.	Буџет за управување со Националниот парк, УНЕП, УНДП, ЕУ, ГИЗ и други.	Средна
1.4.5 Мониторинг на клучните видови растенија, габи и мовови	2	Подготвени протоколи за мониторинг, собрани податоци од мониторингот во ГИС, годишни извештаи и конечен извештај за резултатите во 2026 година		1	1	1	1	Органот за управување со заштитеното подрачје, во соработка со МЖСПП, научни и професионални институции, национални експерти и експертски невладини организации.	Буџет за управување со Националниот парк, УНЕП, УНДП, ЕУ, ГИЗ и други.	Средна

План за управување со Националниот парк Шар Планина за период 2022-2031

Активност	Приоритет	Индикатор	2022	2023	2024	2025	2026	Носител на активност	Можни извори на финансирање	Важност на надворешната поддршка
1.4.6 Мониторинг на клучните видови водоземци, влекачи, риби, алги и мекотели	2	Подготвени протоколи за мониторинг, собрани податоци од мониторингот во ГИС, годишни извештаи и конечен извештај за резултатите во 2026 година		1	1	1	1	Органот за управување со заштитеното подрачје, во соработка со МЖСПП, научни и професионални институции, национални експерти и експертски невладини организации.	Буџет за управување со Националниот парк, УНЕП, УНДП, ЕУ, ГИЗ и други.	Средна
1.4.7 Мониторинг на видовите за кои е идентификувано дека се под закана од климатските промени	2	Спроведен мониторинг на избрани видови од листата на третиот национален извештај за UNFCCC		1	1	1	1	Органот за управување со заштитеното подрачје, во соработка со МЖСПП, научни и професионални институции, национални експерти и експертски невладини организации.	Буџет за управување со Националниот парк, УНЕП, УНДП, ЕУ, ГИЗ и други.	Средна

План за управување со Националниот парк Шар Планина за период 2022-2031

Активност	Приоритет	Индикатор	2022	2023	2024	2025	2026	Носител на активност	Можни извори на финансирање	Важност на надворешната поддршка
1.4.8 Мониторинг на инвазивни и алохтони видови дрвја во Националниот парк Шар Планина	2	Подготвени протоколи за мониторинг, собрани податоци од мониторингот во ГИС, годишни извештаи и конечен извештај за резултатите во 2026 година		1	1	1	1	Органот за управување со заштитеното подрачје, во соработка со МЖСПП, научни и професионални институции, национални експерти и експертски невладини организации.	Буџет за управување со Националниот парк, УНЕП, УНДП, ЕУ, ГИЗ и други.	Средна
1.4.9 Мониторинг на популацијата на македонска пастрмка во реките со човекова интервенција (над и под нивото на интервенција)	2	Подготвени протоколи за мониторинг, собрани податоци од мониторингот во ГИС, годишни извештаи и конечен извештај за резултатите во 2026 година		1	1	1	1	Органот за управување со заштитеното подрачје, во соработка со МЖСПП, научни и професионални институции, национални експерти и експертски невладини организации.	Буџет за управување со Националниот парк, УНЕП, УНДП, ЕУ, ГИЗ и други.	Средна

5.1.5. Истражување на природните вредности

Активност	Приоритет	Индикатор	2022	2023	2024	2025	2026	Носител на активност	Можни извори на финансирање	Важност на надворешната поддршка
1.5.1 Подготовка на приоритетна листа на теми за истражување	2	Листа на приоритети за теми за истражување		1				Органот за управување со заштитеното подрачје.	Буџет за управување со Националниот парк, УНЕП, УНДП, ЕУ, ГИЗ и други.	Ниска
1.5.2 Истражување за еутрофикација на Боговинско Езеро	3	Подготвен извештај од истражувањето за еутрофикација на Боговинско езеро			1	1		Органот за управување со заштитеното подрачје, во соработка со МЖСПП, научни и професионални институции, национални експерти и експертски невладини организации.	Буџет за управување со Националниот парк, УНЕП, УНДП, ЕУ, ГИЗ и други.	Висока
1.5.3 Истражување за инвазивни видови	3	Подготвен извештај од истражувањето за инвазивни видови			1	1		Органот за управување со заштитеното подрачје, во соработка со МЖСПП, научни и професионални институции, национални експерти и експертски невладини организации.	Буџет за управување со Националниот парк, УНЕП, УНДП, ЕУ, ГИЗ и други.	Висока

5.1.6. Граѓанска наука за мониторинг

Активност	Приоритет	Индикатор	2022	2023	2024	2025	2026	Носител на активност	Можни извори на финансирање	Важност на надворешната поддршка
1.6.1 Развој и имплементација на Програмата за „граѓанска наука“ за мониторинг	2	Најмалку 20 лица од локалните села учествуваат во оваа програма; годишни извештаи и конечен извештај во 2026 година					1	Органот за управување со заштитеното подрачје, во соработка со МЖСПП, научни и професионални институции, национални експерти и експертски невладини организации.	Буџет за управување со Националниот парк, УНЕП, УНДП, ЕУ, ГИЗ и други.	Средна

5.1.7. Евалуација на мерките за зачувување на видовите и пределите

Активност	Приоритет	Индикатор	2022	2023	2024	2025	2026	Носител на активност	Можни извори на финансирање	Важност на надворешната поддршка
1.7.1 Евалуација на ефикасноста на мерките за зачувување на клучните видови	2	Извештај за ефектот на мерките за зачувување на клучните видови во 2026 година					1	Органот за управување со заштитеното подрачје, во соработка со МЖСПП, научни и професионални институции, национални	Буџет за управување со Националниот парк, УНЕП, УНДП, ЕУ, ГИЗ и други.	Висока

План за управување со Националниот парк Шар Планина за период 2022-2031

Активност	Приоритет	Индикатор	2022	2023	2024	2025	2026	Носител на активност	Можни извори на финансирање	Важност на надворешната поддршка
								експерти и експертски невладини организации.		
1.7.2 Евалуација на ефикасноста на мерките за зачувување на пределите	3	Извештај за ефектите од мерките за зачувување на пределите во 2026 година					1	Органот за управување со заштитеното подрачје, во соработка со МЖСПП, научни и професионални институции, национални експерти и експертски невладини организации.	Буџет за управување со Националниот парк, УНЕП, УНДП, ЕУ, ГИЗ и други.	Висока

5.2. Програма за одржливо управување со природните ресурси

Активност	Приоритет	Индикатор	2022	2023	2024	2025	2026	Носител на активност	Можни извори на финансирање	Важност на надворешната поддршка
2.1.0 Развој на севкупна шема за плаќање на екосистемските услуги	1	Шема за плаќање на ЕСУ	1	1				Органот за управување со заштитеното подрачје во соработка со МЖСПП и експерти.	Буџет за управување со Националниот парк, УНЕП, УНДП, ЕУ, ГИЗ и други.	Средна

5.2.1. Одржливо користење на шумите

Активност	Приоритет	Индикатор	2022	2023	2024	2025	2026	Носител на активноста	Можни извори на финансирање	Важност на надворешната поддршка
2.1.1 Подготовка на посебен план за заштита и одгледување на шумите	1	Подготвен и одобрен посебен план за заштита и одгледување на шумите	1	1	1			Органот за управување со заштитеното подрачје во соработка со МЖСПП, МЗШВ, поврзани институции, универзитети и експерти.	Буџет за управување со Националниот парк, УНЕП, УНДП, ЕУ, ГИЗ и други.	Средна
2.1.2 Подготовка и имплементација на годишни планови за сите операции за управување со шуми (вклучително и пошумување, одржување на шумски патишта итн.)	1	Редовно подготвени и имплементирани планови	1	1	1	1	1	Органот за управување со заштитеното подрачје во соработка со МЖСПП, МЗШВ, поврзани институции, универзитети и експерти.	Буџет за управување со Националниот парк, УНЕП, УНДП, ЕУ, ГИЗ и други.	Средна
2.1.3 Подготовка на интерни правилници и процедури за употреба на дрво од приватни шуми	1	Подготвени документи за употреба на дрво од приватни шуми	1	1				Органот за управување со заштитеното подрачје.	Буџет за управување со Националниот парк, УНЕП, УНДП, ЕУ, ГИЗ и други.	Ниска

5.2.2. Одржливо користење на планинските пасишта

Активност	Приоритет	Индикатор	2022	2023	2024	2025	2026	Носител на активноста	Можни извори на финансирање	Важност на надворешната поддршка
2.2.1 Инвентаризација на пасишта и бачила извршена и достапна во ГИС	1	Направена е инвентаризација на сите бачила во подрачјето достапна во ГИС, вклучувајќи капацитет за испаша, состојба на бачилата и инфраструктурата поврзана со нив, влијание врз чувствителните живеалишта	1					Органот за управување со заштитеното подрачје во соработка со МЖСПП, МЗШВ, ЈПСП, поврзани институции, универзитети и експерти.	Буџет за управување со Националниот парк, УНЕП, УНДП, ЕУ, ГИЗ и други.	Средна
2.2.2 Идентификување на потребата од мерки за зачувување на загрозените живеалишта и видови кои се поврзани со испашата	2	Подготвена проценка за зачувување на загрозените живеалишта и видови во пасиштата, со акцент на строго заштитените зони		1				Органот за управување со заштитеното подрачје во соработка со МЖСПП, МЗШВ, ЈПСП, поврзани институции, универзитети и експерти.	Буџет за управување со Националниот парк, УНЕП, УНДП, ЕУ, ГИЗ и други.	Висока
2.2.3 Подготовка на План за одржлива употреба на пасиштата во Националниот парк вклучувајќи соработка со ЈП Пасишта	2	Подготвен План за одржлива употреба на пасиштата, договори со овчари и земјоделци за одржување на тревестите површини		1				Органот за управување со заштитеното подрачје во соработка со МЖСПП, МЗШВ, ЈПСП, поврзани институции, универзитети и експерти.	Буџет за управување со Националниот парк, УНЕП, УНДП, ЕУ, ГИЗ и други.	Средна

План за управување со Националниот парк Шар Планина за период 2022-2031

Активност	Приоритет	Индикатор	2022	2023	2024	2025	2026	Носител на активност	Можни извори на финансирање	Важност на надворешната поддршка
2.2.4 Обука на овчари за природните вредности, туристичкиот развој и подобрување на квалитетот на производите	1	Спроведена обука на овчари	1	1	1			Органот за управување со заштитеното подрачје во соработка со МЖСПП, МЗШВ, ЈПСП, поврзани институции, универзитети и експерти.	Буџет за управување со Националниот парк, УНЕП, УНДП, ЕУ, ГИЗ и други.	Висока
2.2.5 Подобрување на засолништата, патиштата и на друга инфраструктура поврзана со бачилата	2	Извештај за подобрување на засолништата и на поврзаната инфраструктурата поврзана со бачилата		1	1	1	1	Органот за управување со заштитеното подрачје во соработка со МЖСПП, МЗШВ, ЈПСП, поврзани институции, универзитети и експерти.	Буџет за управување со Националниот парк, УНЕП, УНДП, ЕУ, ГИЗ и други.	Средна
2.2.6 Програма за поддршка на традиционалниот начин на овчарство (вклучително и овчарски кучиња)	2	Број на овчари и овци поддржани од програмата		1	1	1		Органот за управување со заштитеното подрачје во соработка со МЖСПП, МЗШВ, ЈПСП, поврзани институции, универзитети и експерти.	Буџет за управување со Националниот парк, УНЕП, УНДП, ЕУ, ГИЗ и други.	Средна

5.2.3. Одржливо користење на земјоделското земјиште во атарите на селата

Активност	Приоритет	Индикатор	2022	2023	2024	2025	2026	Носител на активноста	Можни извори на финансирање	Важност на надворешната поддршка
2.3.1 Развој и имплементација на агро-еколошки мерки за управување со земјоделски парцели, особено за напуштено земјиште	3	Број на развиени мерки; големина на подрачјето каде што се спроведуваат мерките; број на избрани пилот подрачја и пилот Програма за поддршка на земјоделците за имплементација на мерки за справување со деградирани предели			1	1	1	Органот за управување со заштитеното подрачје во соработка со МЖСПП, МЗШВ, ЈПСП, поврзани институции, универзитети и експерти.	Буџет за управување со Националниот парк, УНЕП, УНДП, ЕУ, ГИЗ и други.	Висока
2.3.2 Евалуација на ефектите од агро-еколошките пилот програми	3	Студија за евалуација на ефектите од агро-еколошките пилот програми					1	Органот за управување со заштитеното подрачје во соработка со МЖСПП, МЗШВ, ЈПСП, поврзани институции, универзитети и експерти.	Буџет за управување со Националниот парк, УНЕП, УНДП, ЕУ, ГИЗ и други.	Висока

5.2.4. Одржливо користење на растенија и плодови собрани од природата

Активност	Приоритет	Индикатор	2022	2023	2024	2025	2026	Носител на активноста	Можни извори на финансирање	Важност на надворешната поддршка
2.4.1 Развој на интерни процедури и правилници за дозволи за собирање и систем за контрола во паркот	1	Развиени процедури, правила, систем за дозволи	1					Органот за управување со заштитеното подрачје.	Буџет за управување со Националниот парк, УНЕП, УНДП, ЕУ, ГИЗ и други.	Ниска
2.4.2 Програма за проценка на ресурсите и мониторинг на минимум 3 видови кои се собираат за комерцијална употреба	2	Извршена е проценка на ресурсите за видовите што се предмет на собирање; направен е мониторинг за истите видови од економски интерес		1	1	1	1	Органот за управување со заштитеното подрачје.	Буџет за управување со Националниот парк, УНЕП, УНДП, ЕУ, ГИЗ и други.	Ниска
2.4.3 Воспоставување систем за регистрација на собирачи	2	Воспоставен систем; издадени лиценци; едуцирани собирачи		1				Органот за управување со заштитеното подрачје.	Буџет за управување со Националниот парк, УНЕП, УНДП, ЕУ, ГИЗ и други.	Ниска
2.4.4 Воспоставување контролен механизам за собирање на растенија и плодови од природата	2	Број на контроли во подрачјата на Националниот парк		1	1	1	1	Органот за управување со заштитеното подрачје.	Буџет за управување со Националниот парк, УНЕП, УНДП, ЕУ, ГИЗ и други.	Ниска

План за управување со Националниот парк Шар Планина за период 2022-2031

Активност	Приоритет	Индикатор	2022	2023	2024	2025	2026	Носител на активност	Можни извори на финансирање	Важност на надворешната поддршка
2.4.5 Програма за култивирање на критични растенија од природата	3	Подготвен План и имплементирани 3 пилот места за нивно култивирање			1	1		Органот за управување со заштитеното подрачје во соработка со МЖСПП, МЗШВ, поврзани институции, университети и експерти.	Буџет за управување со Националниот парк, УНЕП, УНДП, ЕУ, ГИЗ и други.	Средна
2.4.6 Програма за пилотирање при преработка, брендирање и продажба на растенија од природата и поврзани производи	2	Развиен е пилот механизам на вредносниот синџир		1	1			Органот за управување со заштитеното подрачје во соработка со МЖСПП, МЗШВ, поврзани институции, университети и експерти.	Буџет за управување со Националниот парк, УНЕП, УНДП, ЕУ, ГИЗ и други.	Средна
2.4.7 Програма за поддршка на пчеларството, превенција на штети и мерки за надомест на штети од диви животни	2	Имплементирана е Програма за поддршка на пчеларството и подготвен е елаборат за резултатите во 2026 година		1	1	1	1	Органот за управување со заштитеното подрачје.	Буџет за управување со Националниот парк, УНЕП, УНДП, ЕУ, ГИЗ и други.	Ниска

План за управување со Националниот парк Шар Планина за период 2022-2031

Активност	Приоритет	Индикатор	2022	2023	2024	2025	2026	Носител на активност	Можни извори на финансирање	Важност на надворешната поддршка
2.4.8 Развој на програма за прекугранична контрола со Националниот парк Шари од Косово, вклучително и обука на ренџери за мониторинг	2	Воспоставен механизам за програма за прекугранична контрола; годишни извештаи од контролите		1	1	1	1	Органот за управување со заштитеното подрачје.	Буџет за управување со Националниот парк, УНЕП, УНДП, ЕУ, ГИЗ и други.	Ниска

5.2.5. Одржливо управување со дивите животни

Активност	Приоритет	Индикатор	2022	2023	2024	2025	2026	Носител на активност	Можни извори на финансирање	Важност на надворешната поддршка
2.5.1 План и програма за управување со диви животни и санитарен отстрел за сите видови на дивеч	1	Подготвен План и програма за управување со дивеч за сите зони Зголемени популации на дивечот	1					Органот за управување со заштитеното подрачје во соработка со МЖСПП, МЗШВ, поврзани институции, универзитети и експерти.	Буџет за управување со Националниот парк, УНЕП, УНДП, ЕУ, ГИЗ и други.	Средна
2.5.2 Развој и имплементација на мониторинг на диви животни	1	Годишни извештаи од мониторинг на диви животни	1	1	1	1	1	Органот за управување со заштитеното подрачје во соработка со МЖСПП, МЗШВ,	Буџет за управување со Националниот парк, УНЕП, УНДП, ЕУ, ГИЗ и други.	Висока

План за управување со Националниот парк Шар Планина за период 2022-2031

Активност	Приоритет	Индикатор	2022	2023	2024	2025	2026	Носител на активност	Можни извори на финансирање	Важност на надворешната поддршка
								поврзани институции, универзитети и експерти.		
2.5.3 Воспоставување и одржување на репроцентар за диви животни во Лешница	2	Репроцентарот е формиран и документиран		1	1	1	1	Органот за управување со заштитеното подрачје во соработка со МЖСПП, МЗШВ, поврзани институции, универзитети и експерти.	Буџет за управување со Националниот парк, УНЕП, УНДП, ЕУ, ГИЗ и други.	Средна
2.5.4 Изградба и одржување на хранилишта за дивите животни	3	Извештај за воспоставување и одржување на хранилишта			1	1		Органот за управување со заштитеното подрачје.	Буџет за управување со Националниот парк, УНЕП, УНДП, ЕУ, ГИЗ и други	Ниска

5.2.6. Одржливо користење на водите

Активност	Приоритет	Индикатор	2022	2023	2024	2025	2026	Носител на активноста	Можни извори на финансирање	Важност на надворешната поддршка
2.6.1 Креирање база на податоци за управување и мониторинг на водите	2	Креирана и одржувана база на податоци за управување и мониторинг на водата		1				Органот за управување со заштитеното подрачје во соработка со МЖСПП, МЗШВ, поврзани институции, универзитети и експерти.	Буџет за управување со Националниот парк, УНЕП, УНДП, ЕУ, ГИЗ и други.	Средна
2.6.2 Подготовка на програма за снабдување со чиста вода за селата	1	Подготвена и имплементирана програма за поддршка на водоснабдувањето на селата, со годишни извештаи	1	1	1	1	1	Органот за управување со заштитеното подрачје во соработка со МЖСПП, МЗШВ, поврзани институции, универзитети и експерти.	Буџет за управување со Националниот парк, УНЕП, УНДП, ЕУ, ГИЗ и други.	Средна
2.6.3 Воспоставување Програма за мониторинг на еколошкиот проток во реките со мали хидроцентрали	1	Подготвена е Програма, редовен мониторинг на еколошкиот проток и годишни извештаи	1	1	1	1	1	Органот за управување со заштитеното подрачје во соработка со МЖСПП, МЗШВ, поврзани институции, универзитети и експерти.	Буџет за управување со Националниот парк, УНЕП, УНДП, ЕУ, ГИЗ и други.	Висока

План за управување со Националниот парк Шар Планина за период 2022-2031

Активност	Приоритет	Индикатор	2022	2023	2024	2025	2026	Носител на активност	Можни извори на финансирање	Важност на надворешната поддршка
2.6.4 Воспоставување механизам за известување и санкционирање за прекршување на еколошкиот проток во реките со мали хидроцентрали	1	Воспоставен и имплементиран механизам за известување за еколошкиот проток	1					Органот за управување со заштитеното подрачје во соработка со МЖСПП, МЗШВ, поврзани институции, университети и експерти.	Буџет за управување со Националниот парк, УНЕП, УНДП, ЕУ, ГИЗ и други.	Средна
2.6.5 Проценка на кумулативните ефекти врз зачувувањето на природата од малите хидроцентрали	2	Подготвена Студија за проценка на влијанието на хидроцентралите		1	1			Органот за управување со заштитеното подрачје во соработка со МЖСПП, МЗШВ, поврзани институции, университети и експерти.	Буџет за управување со Националниот парк, УНЕП, УНДП, ЕУ, ГИЗ и други.	Висока

5.2.7. Воспоставување систем за заштита од шумски пожари

Активност	Приоритет	Индикатор	2022	2023	2024	2025	2026	Носител на активност	Можни извори на финансирање	Важност на надворешната поддршка
2.7.1 Подготовка на Стратегија и Програма за заштита од пожари, превенција од	1	Подготвена Стратегија и Програма за заштита од шумски пожари	1					Органот за управување со заштитеното подрачје во соработка со МЖСПП, МЗШВ,	Буџет за управување со Националниот парк, УНЕП, УНДП, ЕУ, ГИЗ и други.	Висока

План за управување со Националниот парк Шар Планина за период 2022-2031

Активност	Приоритет	Индикатор	2022	2023	2024	2025	2026	Носител на активност	Можни извори на финансирање	Важност на надворешната поддршка
пожар и брзи интервенции (усогласени со Националната стратегија и со НП Шари)								поврзани институции, универзитети и експерти.		
2.7.2 Спроведување Програма за превенција од пожари, вклучително и воспоставување на мониторинг систем, едукација на ренџери и локално население	2	Спроведени бројни активности за превенција од пожари, годишни извештаи		1	1	1	1	Органот за управување со заштитеното подрачје во соработка со МЖСПП, МЗШВ, поврзани институции, универзитети и експерти.	Буџет за управување со Националниот парк, УНЕП, УНДП, ЕУ, ГИЗ и други.	Средна
2.7.3 Програма за одржување на патиштата за заштита од пожари, набавка на опрема и возила за ренџерските служби, опрема за брза интервенција	2	Набавена опрема, противпожарните патишта се одржуваат и поставени се резервоари за вода		1	1	1	1	Органот за управување со заштитеното подрачје.	Буџет за управување со Националниот парк, УНЕП, УНДП, ЕУ, ГИЗ и други.	Ниска

5.3. Програма за управување со живеалишта и екосистеми

5.3.1. Мапирање на живеалиштата

Активност	Приоритет	Индикатор	2022	2023	2024	2025	2026	Носител на активността	Можни извори на финансирање	Важност на надворешната поддршка
3.1.1 Мапирање на Натура 2000 живеалишта во подрачјето на Националниот парк	1	Подготвена Студија за дистрибуција на живеалиштата во Националниот парк според Натура 2000	1	1				Органот за управување со заштитеното подрачје во соработка со МЖСПП, поврзани институции, универзитети и експерти	Буџет за управување со Националниот парк, УНЕП, УНДП, ЕУ, ГИЗ и други.	Висока
3.1.2 Мапирање на загрозени живеалишта кои не се дел од Анексот I од Директивата за живеалишта на ЕУ	2	Извештај за мерките за зачувување на живеалиштата		1	1			Органот за управување со заштитеното подрачје во соработка со МЖСПП, поврзани институции, универзитети и експерти.	Буџет за управување со Националниот парк, УНЕП, УНДП, ЕУ, ГИЗ и други.	Висока

5.3.2. Мерки за управување со живеалишта во согласност со целите за зачувување

Активност	Приоритет	Индикатор	2022	2023	2024	2025	2026	Носител на активност	Можни извори на финансирање	Важност на надворешната поддршка
3.2.1 Воспоставување мерки за зачувување на загрозените живеалишта	2	Спроведена Програма за мерки за зачувување на загрозените живеалишта			1	1	1	Органот за управување со заштитеното подрачје во соработка со МЖСПП, поврзани институции, универзитети и експерти.	Буџет за управување со Националниот парк, УНЕП, УНДП, ЕУ, ГИЗ и други.	Средна
3.2.2 Воспоставување мерки за зачувување на живеалиштата во шумите со голема природна вредност	2	Спроведена Програма за мерки за зачувување на живеалиштата во шумите со голема природна вредност			1	1	1	Органот за управување со заштитеното подрачје во соработка со МЖСПП, поврзани институции, универзитети и експерти.	Буџет за управување со Националниот парк, УНЕП, УНДП, ЕУ, ГИЗ и други.	Средна
3.2.3 Програма која ќе спроведе проценка на потребите за мерки за рехабилитација и ќе спроведе 5 пилот активности за трансформација на изданкови шуми во високостеблени шуми преку	2	Студија за проценка на потребата за трансформација на шумите во 5 пилот активности		1	1	1	1	Органот за управување со заштитеното подрачје во соработка со МЖСПП, поврзани институции, универзитети и експерти.	Буџет за управување со Националниот парк, УНЕП, УНДП, ЕУ, ГИЗ и други.	Средна

План за управување со Националниот парк Шар Планина за период 2022-2031

Активност	Приоритет	Индикатор	2022	2023	2024	2025	2026	Носител на активност	Можни извори на финансирање	Важност на надворешната поддршка
мерење на еколошките, социјалните и економските влијанија										
3.2.4 Фитосанитарни и одгледувачки интервенции против болести и штетници	2	Студија за фитосанитарни и одгледувачки интервенции и нивните ефекти		1	1	1	1	Органот за управување со заштитеното подрачје во соработка со МЖСПП, поврзани институции, универзитети и експерти.	Буџет за управување со Националниот парк, УНЕП, УНДП, ЕУ, ГИЗ и други.	Средна

5.3.3. Мониторинг на живеалиштата

Активност	Приоритет	Индикатор	2022	2023	2024	2025	2026	Носител на активност	Можни извори на финансирање	Важност на надворешната поддршка
3.3.1 Мониторинг на живеалиштата од Анекс I на Директивата на ЕУ за живеалишта, според стандардите од оваа Директива	2	Подготвени протоколи за мониторинг, собрани податоци од мониторингот во ГИС, годишни извештаи и завршен извештај за резултатите во 2026 година		1	1	1	1	Органот за управување со заштитеното подрачје во соработка со МЖСПП, поврзани институции, универзитети и експерти.	Буџет за управување со Националниот парк, УНЕП, УНДП, ЕУ, ГИЗ и други.	Средна

План за управување со Националниот парк Шар Планина за период 2022-2031

Активност	Приоритет	Индикатор	2022	2023	2024	2025	2026	Носител на активност	Можни извори на финансирање	Важност на надворешната поддршка
3.3.2 Пополнување на информативните празнини и идентификација на други типови живеалишта (кои ги нема во Директивата за живеалишта на ЕУ)	3	Картографски преглед на други живеалишта (освен ЕУ) во ГИС			1	1		Органот за управување со заштитеното подрачје во соработка со МЖСПП, поврзани институции, универзитети и експерти.	Буџет за управување со Националниот парк, УНЕП, УНДП, ЕУ, ГИЗ и други.	Висока
3.3.3 Проценка на статусот на зачувување на живеалиштата	3	Извештај за статусот на зачувување на сите ЕУ живеалишта				1		Органот за управување со заштитеното подрачје во соработка со МЖСПП, поврзани институции, универзитети и експерти.	Буџет за управување со Националниот парк, УНЕП, УНДП, ЕУ, ГИЗ и други.	Висока
3.3.4 Мониторинг на <i>Abieti-Piceetum scardicum</i>	2	Подготвени протоколи за мониторинг, собрани податоци од мониторингот во ГИС, годишни извештаи и завршен извештај за резултатите во 2026 година		1	1	1	1	Органот за управување со заштитеното подрачје во соработка со МЖСПП, поврзани институции, универзитети и експерти.	Буџет за управување со Националниот парк, УНЕП, УНДП, ЕУ, ГИЗ и други.	Средна

План за управување со Националниот парк Шар Планина за период 2022-2031

Активност	Приоритет	Индикатор	2022	2023	2024	2025	2026	Носител на активност	Можни извори на финансирање	Важност на надворешната поддршка
3.3.5 Мониторинг на глацијални езера и планински влажни и водни станишта	3	Подготвени протоколи за мониторинг, собрани податоци од мониторингот во ГИС, годишни извештаи и завршен извештај за резултатите во 2026 година			1	1	1	Органот за управување со заштитеното подрачје во соработка со МЖСПП, поврзани институции, универзитети и експерти.	Буџет за управување со Националниот парк, УНЕП, УНДП, ЕУ, ГИЗ и други.	Средна
3.3.6 Мониторинг на шуми со голема биолошка разновидност	2	Подготвени протоколи за мониторинг, собрани податоци од мониторингот во ГИС, годишни извештаи и завршен извештај за резултатите во 2026 година		1	1	1	1	Органот за управување со заштитеното подрачје во соработка со МЖСПП, поврзани институции, универзитети и експерти.	Буџет за управување со Националниот парк, УНЕП, УНДП, ЕУ, ГИЗ и други.	Средна
3.3.7 Мониторинг на живеалишта кои се чувствителни на ефектите од климатските промени	2	Подготвени протоколи за мониторинг, собрани податоци од мониторингот во ГИС, годишни извештаи и завршен извештај за резултатите во 2026 година			1	1	1	Органот за управување со заштитеното подрачје во соработка со МЖСПП, поврзани институции, универзитети и експерти.	Буџет за управување со Националниот парк, УНЕП, УНДП, ЕУ, ГИЗ и други.	Средна

5.3.4.Управување со податоци за природните вредности

Активност	Приоритет	Индикатор	2022	2023	2024	2025	2026	Носител на активноста	Можни извори на финансирање	Важност на надворешната поддршка
3.4.1 Воспоставување систем за управување со податоци за живеалишта и видови, вклучувајќи системи за известување за природните вредности	2	Воспоставена и оперативна мобилна база на податоци која е базирана на интернет и ГИС систем		1				Органот за управување со заштитеното подрачје во соработка со МЖСПП, поврзани институции, универзитети и експерти.	Буџет за управување со Националниот парк, УНЕП, УНДП, ЕУ, ГИЗ и други.	Висока
3.4.2 Подготвени и одржувани ГИС податоци за живеалиштата во Националниот парк	2	Податоците од мапирањето и следењето на живеалиштата се достапни во ГИС			1	1	1	Органот за управување со заштитеното подрачје во соработка со МЖСПП, поврзани институции, универзитети и експерти.	Буџет за управување со Националниот парк, УНЕП, УНДП, ЕУ, ГИЗ и други.	Средна
3.4.3 Подготвени и одржувани ГИС податоци за видовите во Националниот парк	2	Податоците од мапирањето и следењето на живеалиштата се достапни во ГИС			1	1	1	Органот за управување со заштитеното подрачје во соработка со МЖСПП, поврзани институции, универзитети и експерти	Буџет за управување со Националниот парк, УНЕП, УНДП, ЕУ, ГИЗ и други.	Средна

План за управување со Националниот парк Шар Планина за период 2022-2031

Активност	Приоритет	Индикатор	2022	2023	2024	2025	2026	Носител на активност	Можни извори на финансирање	Важност на надворешната поддршка
3.4.4 Подготвени и одржувани ГИС податоци за геолошкото наследство и пределите во Националниот парк	2	Податоците од мапирањето и следењето на геолошките вредности и пределите се достапни во ГИС			1	1	1	Органот за управување со заштитеното подрачје во соработка со МЖСПП, поврзани институции, универзитети и експерти.	Буџет за управување со Националниот парк, УНЕП, УНДП, ЕУ, ГИЗ и други.	Средна
3.4.5 Воспоставување заеднички механизми за мониторинг и споделување податоци за живеалишта, за видови (вклучително и крупни сверови), како и за активности на нелегален лов и риболов	3	Механизмот за споделување податоци е воспоставен и избрани податоци се достапни на интернет страницата на Националниот парк			1	1		Органот за управување со заштитеното подрачје во соработка со МЖСПП, поврзани институции, универзитети и експерти.	Буџет за управување со Националниот парк, УНЕП, УНДП, ЕУ, ГИЗ и други.	Средна

5.3.5. Евалуација на мерките за зачувување на живеалиштата

Активност	Приоритет	Индикатор	2022	2023	2024	2025	2026	Носител на активноста	Можни извори на финансирање	Важност на надворешната поддршка
3.5.1 Евалуација на ефективноста на мерките за зачувување на живеалиштата	3	Извештај за ефектите од мерките за зачувување на живеалиштата во 2026 година					1	Органот за управување со заштитеното подрачје во соработка со МЖСПП, поврзани институции, универзитети и експерти.	Буџет за управување со Националниот парк, УНЕП, УНДП, ЕУ, ГИЗ и други.	Висока

5.4. Програма за управување со културното наследство

5.4.1. Мерки за управување со типични предели

Активност	Приоритет	Индикатор	2022	2023	2024	2025	2026	Носител на активноста	Можни извори на финансирање	Важност на надворешната поддршка
4.1.1 Развој и имплементација на мониторинг програма за предели вклучувајќи ги ефектите од климатските промени	3	Подготвена програма за мониторинг, собрани податоци од мониторингот во ГИС, завршен извештај за резултатите во 2026 година			1	1	1	Органот за управување со заштитеното подрачје во соработка со МЖСПП, поврзани институции, универзитети и експерти.	Буџет за управување со Националниот парк, УНЕП, УНДП, ЕУ, ГИЗ и други.	Средна

5.4.2. Мерки за одржување на културните вредности

Активност	Приоритет	Индикатор	2022	2023	2024	2025	2026	Носител на активноста	Можни извори на финансирање	Важност на надворешната поддршка
4.2.1 Спроведување истражување за постоечкото културно наследство во паркот	2	Извештај за културното наследство		1	1			Органот за управување со заштитеното подрачје во соработка со МЖСПП, Министерството за култура, поврзаните институции, универзитети и експерти.	Буџет за управување со Националниот парк, УНЕП, УНДП, ЕУ, ГИЗ и други.	Висока
4.2.2 Валоризација на подвижното и недвижното културно наследство во паркот	3	Број на подготвени извештаи			1	1		Органот за управување со заштитеното подрачје во соработка со МЖСПП, Министерството за култура, поврзаните институции, универзитети и експерти.	Буџет за управување со Националниот парк, УНЕП, УНДП, ЕУ, ГИЗ и други.	Висока
4.2.3 Подготовка на календар на настани, фестивали, традиционални активности на територијата на паркот и	3	Подготвен календар на настани кој се ажурира на годишно ниво и негово промовирање на интернет страницата на националниот парк			1	1	1	Органот за управување со заштитеното подрачје.	Буџет за управување со Националниот парк, УНЕП, УНДП, ЕУ, ГИЗ и други.	Ниска

План за управување со Националниот парк Шар Планина за период 2022-2031

Активност	Приоритет	Индикатор	2022	2023	2024	2025	2026	Носител на активност	Можни извори на финансирање	Важност на надворешната поддршка
соработка со локалните села во организирање на настаните										
4.2.4 Промовирање на културното наследство преку организирање промотивни настани од типот на уметнички и фолклорни изложби	3	Број на подготвени документарни видеа, изложби, концерти и други промотивни настани			1	1	1	Органот за управување со заштитеното подрачје, поврзаните институции, универзитети и експерти.	Буџет за управување со Националниот парк, УНЕП, УНДП, ЕУ, ГИЗ и други.	Средна

5.5. Програма за развој на одржлив туризам

5.5.1. Развој на Стратегија за туризам за Национален парк Шар Планина

Активност	Приоритет	Индикатор	2022	2023	2024	2025	2026	Носител на активност	Можни извори на финансирање	Важност на надворешната поддршка
5.1.1 Развој на Стратегија за туризам за Шар Планина и портфолио на активности кои се поддржани од Националниот	1	Подготвена Стратегија за туризам на Шар Планина и портфолио	1					Органот за управување со заштитеното подрачје, поврзаните институции, универзитети и експерти.	Буџет за управување со Националниот парк, УНЕП, УНДП, ЕУ, ГИЗ и други.	Висока

План за управување со Националниот парк Шар Планина за период 2022-2031

Активност	Приоритет	Индикатор	2022	2023	2024	2025	2026	Носител на активност	Можни извори на финансирање	Важност на надворешната поддршка
парк (набљудување на диви животни, планинарење, планински велосипедизам, скијачки тури итн.)										
5.1.2 Развој на туристички бренд	1	Развиен туристички бренд	1					Органот за управување со заштитеното подрачје, поврзаните институции, универзитети и експерти.	Буџет за управување со Националниот парк, УНЕП, УНДП, ЕУ, ГИЗ и други.	Висока
5.1.3 Дизајн на лого на паркот и брендирање на промотивни материјали како што се сувенири и други материјали за видливост, на кои е логото на паркот	1	Логото на паркот е создадено и се користи	1					Органот за управување со заштитеното подрачје, поврзаните институции, универзитети и експерти.	Буџет за управување со Националниот парк, УНЕП, УНДП, ЕУ, ГИЗ и други.	Висока
5.1.4 Подготовка на маркетинг програма за туристички услуги на регионално, национално и меѓународно ниво	2	Подготвена и имплементирана маркетинг програма		1	1			Органот за управување со заштитеното подрачје, поврзаните институции, универзитети и експерти.	Буџет за управување со Националниот парк, УНЕП, УНДП, ЕУ, ГИЗ и други.	Средна

План за управување со Националниот парк Шар Планина за период 2022-2031

Активност	Приоритет	Индикатор	2022	2023	2024	2025	2026	Носител на активност	Можни извори на финансирање	Важност на надворешната поддршка
5.1.5 Програма за поддршка на развој на пакет за алтернативен туризам	2	Број на информативни настани и материјали за локалното население, подготвени промотивни материјали		1	1	1	1	Органот за управување со заштитеното подрачје, поврзаните институции, универзитети и експерти.	Буџет за управување со Националниот парк, УНЕП, УНДП, ЕУ, ГИЗ и други.	Средна
5.1.6 Промоција на традиции и обичаи на територијата на Националниот парк	2	Подготвени материјали за промоција на локалните традиции и обичаи		1	1	1		Органот за управување со заштитеното подрачје, поврзаните институции, универзитети и експерти.	Буџет за управување со Националниот парк, УНЕП, УНДП, ЕУ, ГИЗ и други.	Средна
5.1.7 Грантова програма што ќе поддржува организирање годишни промотивни спортски настани	3	Подготвена грантова програма и годишен извештај за повеќе настани			1	1	1	Органот за управување со заштитеното подрачје, поврзаните институции, универзитети и експерти.	Буџет за управување со Националниот парк, УНЕП, УНДП, ЕУ, ГИЗ и други.	Средна

5.5.2. Систем за соработка со локалните актери и туристичките субјекти

Активност	Приоритет	Индикатор	2022	2023	2024	2025	2026	Носител на активноста	Можни извори на финансирање	Важност на надворешната поддршка
5.2.1 Воспоставување соработка со тур-оператори и туристички агенции за промоција на паркот	1	Потпишан е меморандум за соработка со туристички субјекти	1					Органот за управување со заштитеното подрачје.	Буџет за управување со Националниот парк, УНЕП, УНДП, ЕУ, ГИЗ и други.	Ниска
5.2.2 Креирање Програма за поддршка на прекугранични туристички активности со Косово, како што се означување, одржување, промоција на заеднички туристички производи, прашања поврзани со безбедноста	2	Подготвена Програма и годишни извештаи за прекугранични туристички активности		1	1	1	1	Органот за управување со заштитеното подрачје, поврзаните институции, универзитети и експерти.	Буџет за управување со Националниот парк, УНЕП, УНДП, ЕУ, ГИЗ и други.	Средна

План за управување со Националниот парк Шар Планина за период 2022-2031

Активност	Приоритет	Индикатор	2022	2023	2024	2025	2026	Носител на активност	Можни извори на финансирање	Важност на надворешната поддршка
5.2.3 Програма за редовна комуникација меѓу туристичките субјекти за соработка и заеднички напори за зачувување на природата	2	Годишни извештаи за состаноците и соработката со туристичките субјекти		1	1	1	1	Органот за управување со заштитеното подрачје.	Буџет за управување со Националниот парк, УНЕП, УНДП, ЕУ, ГИЗ и други.	Ниска
5.2.4 Едукација на локалното население за биолошката разновидност на планината Шара, дозволени и забранети активности, како и за безбедноста	2	Имплементирана едукативна програма за локалното население и годишни извештаи за активности, вклучително и број на учесници		1	1	1	1	Органот за управување со заштитеното подрачје, поврзаните институции, универзитети и експерти.	Буџет за управување со Националниот парк, УНЕП, УНДП, ЕУ, ГИЗ и други.	висока
5.2.5 Програма за обука на тема комуникација наменета за ренџери, овчари и локалното население за тоа како се комуницира со туристи	2	Спроведени се Програми за обука за ренџери, овчари, собирачи и останатото локалното население; подготвени годишни извештаи за активностите, вклучувајќи и број на учесници		1	1	1	1	Органот за управување со заштитеното подрачје, поврзаните институции, универзитети и експерти.	Буџет за управување со Националниот парк, УНЕП, УНДП, ЕУ, ГИЗ и други.	Висока

План за управување со Националниот парк Шар Планина за период 2022-2031

Активност	Приоритет	Индикатор	2022	2023	2024	2025	2026	Носител на активност	Можни извори на финансирање	Важност на надворешната поддршка
5.2.6 Програма за планински водичи со цел нивна едукација за биолошката разновидност на Шар Планина, правила, како идоzwолени и забранети активности	2	Спроведени Програми за обука за водичи и годишни извештаи за активностите, вклучувајќи и број на учесници		1	1	1	1	Органот за управување со заштитеното подрачје во соработка со МЖСПП, поврзани институции, универзитети и експерти.	Буџет за управување со Националниот парк, УНЕП, УНДП, ЕУ, ГИЗ и други.	Висока

5.5.3. Воспоставување и одржување на инфраструктура за посетители

Активност	Приоритет	Индикатор	2022	2023	2024	2025	2026	Носител на активност	Можни извори на финансирање	Важност на надворешната поддршка
5.3.1 Главен план за инфраструктура за посетители, вклучувајќи центри за посетители, туристички локалитети, коридори за ратраци, патеки за пешачење, патишта за движење моторни возила итн.	1	Развиен е Стратешки главен план за инфраструктура за посетители (вклучително и центри за посетители, влезови, туристички локалитети, видиковци, главни патеки за пешачење, коридори за ратраци итн.)	1					Органот за управување со заштитеното подрачје во соработка со МЖСПП, поврзани институции, универзитети и експерти.	Буџет за управување со Националниот парк, УНЕП, УНДП, ЕУ, ГИЗ и други.	Средна

План за управување со Националниот парк Шар Планина за период 2022-2031

Активност	Приоритет	Индикатор	2022	2023	2024	2025	2026	Носител на активност	Можни извори на финансирање	Важност на надворешната поддршка
5.3.2 Воспоставување на влезни пунктови во Националниот парк или на зони за кои се плаќа влез (вклучително и за користење на патишта во одредени подрачја)	2	Развиен план и воспоставени контролни пунктови, вклучително и поставување знаци за влез на неколку најпосетувани локации		1	1	1	1	Органот за управување со заштитеното подрачје во соработка со МЖСПП, поврзани институции, универзитети и експерти.	Буџет за управување со Националниот парк, УНЕП, УНДП, ЕУ, ГИЗ и други.	Средна
5.3.3 Инвентаризација на постоечки планински засолништа, напуштени планински засолништа и план за реконструкција на напуштените засолништа	2	Направена е инвентаризација и План за реконструкција на планинските засолништа; подготвени се предлог-проекти за реконструкција на засолништата		1				Органот за управување со заштитеното подрачје во соработка со МЖСПП, поврзани институции, универзитети и експерти.	Буџет за управување со Националниот парк, УНЕП, УНДП, ЕУ, ГИЗ и други.	Средна

План за управување со Националниот парк Шар Планина за период 2022-2031

Активност	Приоритет	Индикатор	2022	2023	2024	2025	2026	Носител на активност	Можни извори на финансирање	Важност на надворешната поддршка
5.3.4 Инвентаризација на постоечки патишта, патеки, нивни цели за употреба, знаци, вклучително и нивната состојба; проценка на потребите за одржување и спроведување на мерки	2	Направена е инвентаризација на инфраструктура за патишта и патеки; одржување до 100 километри патишта и патеки.		1				Органот за управување со заштитеното подрачје во соработка со МЖСПП, поврзани институции, универзитети и експерти.	Буџет за управување со Националниот парк, УНЕП, УНДП, ЕУ, ГИЗ и други.	Средна
5.3.5 Развој и одржување на инфраструктура за посетители (засолништа, патишта, знаци, патеки, мостови, итн.)	2	Подготвен е детален План за инфраструктура за посетители		1	1	1		Органот за управување со заштитеното подрачје во соработка со МЖСПП, поврзани институции, универзитети и експерти.	Буџет за управување со Националниот парк, УНЕП, УНДП, ЕУ, ГИЗ и други.	Средна
5.3.6 Програма за развој на туризмот на локалитети на отворено во зоната на активно управување	2	Проценка на капацитетите и подготвен План за развој на области како Долна Лешница, Боговинско Езеро, Три Води, Беловиште, Љуботен		1	1			Органот за управување со заштитеното подрачје во соработка со МЖСПП, поврзани институции, универзитети и експерти.	Буџет за управување со Националниот парк, УНЕП, УНДП, ЕУ, ГИЗ и други.	Средна

План за управување со Националниот парк Шар Планина за период 2022-2031

Активност	Приоритет	Индикатор	2022	2023	2024	2025	2026	Носител на активност	Можни извори на финансирање	Важност на надворешната поддршка
5.3.7 Развој на апликација за мобилен телефон за туристи, вклучувајќи и карта со зонирање и други информации во врска со ограничувањата, видовите и живеалиштата	1	Развиена мобилна апликација што ги опишува границите на паркот, зоните и дозволените и недозволените активности во зоните	1	1				Органот за управување со заштитеното подрачје во соработка со МЖСПП, поврзани институции, универзитети и експерти.	Буџет за управување со Националниот парк, УНЕП, УНДП, ЕУ, ГИЗ и други.	Висока

5.5.4. Систем за управување со посетители

Активност	Приоритет	Индикатор	2022	2023	2024	2025	2026	Носител на активност	Можни извори на финансирање	Важност на надворешната поддршка
5.4.1 Воспоставување и одржување на систем за мониторинг на посетителите	2	Дизајниран и имплементиран систем за мониторинг на посетители		1	1	1	1	Органот за управување со заштитеното подрачје во соработка со МЖСПП, поврзани институции, универзитети и експерти.	Буџет за управување со Националниот парк, УНЕП, УНДП, ЕУ, ГИЗ и други.	Висока
5.4.2 Воспоставување и одржување на систем за наплата со предлог за	2	Подготвен извештај врз чија основа паркот ќе започне со наплата од посетителите и од		1	1	1	1	Органот за управување со заштитеното подрачје во соработка со	Буџет за управување со Националниот парк, УНЕП,	Средна

План за управување со Националниот парк Шар Планина за период 2022-2031

Активност	Приоритет	Индикатор	2022	2023	2024	2025	2026	Носител на активност	Можни извори на финансирање	Важност на надворешната поддршка
наплата на надоместоци од посетители		корисниците на услугите во паркот						МЖСПП, поврзани институции, универзитети и експерти.	УНДП, ЕУ, ГИЗ и други.	
5.4.3 Едукација на посетителите врз основа на подготвен кодекс на однесување со информативни материјали за посетители	3	Подготвени материјали за едукација на посетители			1	1	1	Органот за управување со заштитеното подрачје во соработка со МЖСПП, поврзани институции, универзитети и експерти.	Буџет за управување со Националниот парк, УНЕП, УНДП, ЕУ, ГИЗ и други.	Средна
5.4.4 Програма за проценка на потребите, барањата и консолидирана спасувачка служба за интервенции на целата територија на Шар Планина	2	Подготвен план и консолидирана спасувачка служба		1				Органот за управување со заштитеното подрачје во соработка со МЖСПП, поврзани институции, универзитети и експерти.	Буџет за управување со Националниот парк, УНЕП, УНДП, ЕУ, ГИЗ и други.	Средна
5.4.5 Склучување договор и опремување на спасувачка служба на планина	3	Купена опрема, обучени луѓе, склучен договор со спасувачката служба		1	1	1	1	Органот за управување со заштитеното подрачје во соработка со МЖСПП, поврзани институции, универзитети и експерти.	Буџет за управување со Националниот парк, УНЕП, УНДП, ЕУ, ГИЗ и други.	Средна

План за управување со Националниот парк Шар Планина за период 2022-2031

Активност	Приоритет	Индикатор	2022	2023	2024	2025	2026	Носител на активност	Можни извори на финансирање	Важност на надворешната поддршка
5.4.6 Мониторинг на влијанието од туристичките активности врз животната средина во Националниот парк (вклучително и скијачкиот центар)	2	Подготвени протоколи за мониторинг, собрани податоци од мониторингот во ГИС, годишни извештаи и завршен извештај за резултатите во 2026 година		1	1	1	1	Органот за управување со заштитеното подрачје во соработка со МЖСПП, поврзани институции, универзитети и експерти.	Буџет за управување со Националниот парк, УНЕП, УНДП, ЕУ, ГИЗ и други.	Средна
5.4.7 Евалуација на влијанието на посетителите	2	Извештај за влијанието на посетителите врз животната средина и локалната економија, подготвен во 2026 година					1	Органот за управување со заштитеното подрачје во соработка со МЖСПП, поврзани институции, универзитети и експерти.	Буџет за управување со Националниот парк, УНЕП, УНДП, ЕУ, ГИЗ и други.	Висока

5.6. Програма за локален развој

5.6.1. Рамка за финансирање на локалниот развој

Активност	Приоритет	Индикатор	2022	2023	2024	2025	2026	Носител на активноста	Можни извори на финансирање	Важност на надворешната поддршка
6.1.1 Воспоставување целокупна рамковна програма за финансиска поддршка на развој и инфраструктурата во селата	1	Рамковната програма за поддршка на селата е воспоставена и оперативна; годишни извештаи и 5-годишен извештај во 2026 година	1	1	1	1	1	Органот за управување со заштитеното подрачје, МЖСПП, општините.	Буџет за управување со Националниот парк, УНЕП, УНДП, ЕУ, ГИЗ и други.	Средна
6.1.2 Физибилити студија за употреба на остатоци од дрво (собирање, производство и складирање на дрвени деланки, поддршка при подготовка на апликации за апарати кои користат дрвна биомаса, организирано греење во училиштата и општинските згради)	1	Подготвена физибилити студија за греење со користење на отпад од шума	1					Органот за управување со заштитеното подрачје, МЖСПП, МЗШВ, општините.	Буџет за управување со Националниот парк, УНЕП, УНДП, ЕУ, ГИЗ и други.	Средна

План за управување со Националниот парк Шар Планина за период 2022-2031

Активност	Приоритет	Индикатор	2022	2023	2024	2025	2026	Носител на активност	Можни извори на финансирање	Важност на надворешната поддршка
6.1.3 Имплементација на мала грантова шема за користење остатоци од дрва за греење	2	Спроведена шема за грантови и извештај за бројот на аплицирани и реализирани проекти во 2026 година		1	1	1	1	Органот за управување со заштитеното подрачје, МЖСПП, МЗШВ, општините.	Буџет за управување со Националниот парк, УНЕП, УНДП, ЕУ, ГИЗ и други.	Средна
6.1.4 Подготвена и имплементирана Програма за поддршка на мали и средни локални претпријатија кои произведуваат локални производи	2	Подготвена програма; извештај за спроведени договори и број на произведени локални производи во 2026 година		1	1	1	1	Органот за управување со заштитеното подрачје.	Буџет за управување со Националниот парк, УНЕП, УНДП, ЕУ, ГИЗ и други.	Ниска
6.1.5 Креирање ознака за потекло на производот и географска одредница „Шар Планина“	2	Дизајниран и регистриран бренд; дефинирани критериуми за употреба и евалуација		1	1			Органот за управување со заштитеното подрачје, експерти.	Буџет за управување со Националниот парк, УНЕП, УНДП, ЕУ, ГИЗ и други.	Висока
6.1.6 Програма за стимулација на употреба на локално произведена храна во хотели и ресторани	2	Извештај за бројот на хотели и ресторани што користат локална храна со брендот на Националниот парк		1	1	1	1	Органот за управување со заштитеното подрачје, експерти.	Буџет за управување со Националниот парк, УНЕП, УНДП, ЕУ, ГИЗ и други.	Средна

План за управување со Националниот парк Шар Планина за период 2022-2031

Активност	Приоритет	Индикатор	2022	2023	2024	2025	2026	Носител на активноста	Можни извори на финансирање	Важност на надворешната поддршка
6.1.7 Програма за стимулирање со цел да се креираат зелени работни места за млади луѓе (енергетска ефикасност, активности за зачувување на природата, мониторинг, превоз со коњи, водичи за планинарење, обработка на локални производи итн.)	2	Извештај во 2026 година за бројот на иницијативи кои се успешно воспоставени		1	1	1	1	Органот за управување со заштитеното подрачје, МЖСПП, Министерство за економија, општини.	Буџет за управување со Националниот парк, УНЕП, УНДП, ЕУ, ГИЗ и други.	Средна

5.6.2. Одржување и унапредување на инфраструктурата и комуналните услуги

Активност	Приоритет	Индикатор	2022	2023	2024	2025	2026	Носител на активноста	Можни извори на финансирање	Важност на надворешната поддршка
6.2.1 Одржување на патиштата кои водат до оддалечените планински села во зимскиот период	1	Годишни извештаи за одржување на патиштата во зимскиот период	1	1	1	1	1	Органот за управување со заштитеното подрачје, МЖСПП, Министерство за транспорт и врски, општини.	Буџет за управување со Националниот парк, УНЕП, УНДП, ЕУ, ГИЗ и други.	Средна

План за управување со Националниот парк Шар Планина за период 2022-2031

Активност	Приоритет	Индикатор	2022	2023	2024	2025	2026	Носител на активност	Можни извори на финансирање	Важност на надворешната поддршка
6.2.2 Одржување и подобрување на снабдувањето со електрична енергија и на интернетот во Националниот парк	1	Годишни извештаи во врска со електричната енергија и интернетот	1	1	1	1	1	Органот за управување со заштитеното подрачје, МЖСПП, Министерство за транспорт и врски, општини.	Буџет за управување со Националниот парк, УНЕП, УНДП, ЕУ, ГИЗ и други.	Средна
6.2.3 Програма за поддршка на планинските села за асфалтирање на патишта	1	Број и должина на новоасфалтирани патишта	1	1	1	1	1	Органот за управување со заштитеното подрачје, МЖСПП, Министерство за транспорт и врски, општини.	Буџет за управување со Националниот парк, УНЕП, УНДП, ЕУ, ГИЗ и други.	Средна
6.2.4 Програма за подобрување на паркинг местата во селата, туристичките населби и ски центарот	2	Изготвен план за систем за паркирање и имплементирани паркинг места		1	1			Органот за управување со заштитеното подрачје, МЖСПП, Министерство за транспорт и врски, општини.	Буџет за управување со Националниот парк, УНЕП, УНДП, ЕУ, ГИЗ и други.	Висока
6.2.5 Програма за подобрување на собирањето на цврстиот отпад во паркот	1	Квартални извештаи за собирањето отпад	1	1	1	1	1	Органот за управување со заштитеното подрачје, МЖСПП, општините.	Буџет за управување со Националниот парк, УНЕП, УНДП, ЕУ, ГИЗ и други.	Средна
6.2.6 Развиена и имплементирана Програма за рециклирање отпад	1	Број на воспоставени места за рециклирање;	1	1	1	1	1	Органот за управување со заштитеното подрачје, МЖСПП, општините.	Буџет за управување со Националниот парк, УНЕП,	Средна

План за управување со Националниот парк Шар Планина за период 2022-2031

Активност	Приоритет	Индикатор	2022	2023	2024	2025	2026	Носител на активноста	Можни извори на финансирање	Важност на надворешната поддршка
									УНДП, ЕУ, ГИЗ и други.	
6.2.7 Поврзување на куќите и објектите на Попова Шапка и на Три Воде со пречистителна станица и изградба на фекална канализација за Попова Шапка	2	Број на информирани жители; број на договори склучени со фирми за рециклирање отпад; Физибилити студија; број на објекти поврзани со системот; изградена пречистителна станица		1	1	1		Органот за управување со заштитеното подрачје, МЖСПП, општините.	Буџет за управување со Националниот парк, УНЕП, УНДП, ЕУ, ГИЗ и други.	Висока
6.2.8 Програма за проценка и мониторинг на критичните точки за ерозија	3	Подготвен годишен извештај за мониторинг на ерозија			1	1	1	Органот за управување со заштитеното подрачје.	Буџет за управување со Националниот парк, УНЕП, УНДП, ЕУ, ГИЗ и други.	Ниска
6.2.9 Програма за примена на природно базирани решенија во 3 области чија цел е намалување на ерозијата и поплавите	3	Подготвен извештај за 3 пилот проекти со решенија базирани на природата				1	1	Органот за управување со заштитеното подрачје, МЖСПП, МЗШВ, општините.	Буџет за управување со Националниот парк, УНЕП, УНДП, ЕУ, ГИЗ и други.	Висока

5.6.3. Одржување и адаптирање на традиционалната архитектура

Активност	Приоритет	Индикатор	2022	2023	2024	2025	2026	Носител на активноста	Можни извори на финансирање	Важност на надворешната поддршка
6.3.1 Регистрирање на карактеристиките на традиционалната архитектура	2	Подготвена Студија за карактеристиките на традиционалната архитектура во Националниот парк		1				Органот за управување со заштитеното подрачје, МЖСПП, Министерство за култура, општини.	Буџет за управување со Националниот парк, УНЕП, УНДП, ЕУ, ГИЗ и други.	Висока
6.3.2 Подготовка на упатства за ревитализација на традиционалната архитектура	2	Подготвени упатства за определување материјали за реконструкција на традиционалната архитектура			1			Органот за управување со заштитеното подрачје, МЖСПП, Министерство за култура, општини.	Буџет за управување со Националниот парк, УНЕП, УНДП, ЕУ, ГИЗ и други.	Висока
6.3.3 Воспоставување Програма за ревитализација на традиционалната архитектура	3	Подготвена и имплементирана Програма за мониторинг на активностите за реконструкција; извештај за бројот на реконструирани куќи			1	1	1	Органот за управување со заштитеното подрачје, МЖСПП, Министерство за култура, општини.	Буџет за управување со Националниот парк, УНЕП, УНДП, ЕУ, ГИЗ и други.	Средна

5.6.4. Известување и мониторинг на урбанизацијата

Активност	Приоритет	Индикатор	2022	2023	2024	2025	2026	Носител на активноста	Можни извори на финансирање	Важност на надворешната поддршка
6.4.1 Мониторинг на развојот на селата и туристичките населби (нелегално изградени куќи), во соработка со општините;	2	Подготвена и имплементирана мониторинг Програма за развој на урбанизацијата за туристички цели; подготвен годишен извештај		1	1	1	1	Органот за управување со заштитеното подрачје.	Буџет за управување со Националниот парк, УНЕП, УНДП, ЕУ, ГИЗ и други.	Ниска
6.4.2. Програма за мониторинг на развојот на скијачкиот центар и на урбанизацијата во заштитниот појас	2	Подготвена и имплементирана Програма за мониторинг на скијачкиот центар; подготвен годишен извештај		1	1	1	1	Органот за управување со заштитеното подрачје.	Буџет за управување со Националниот парк, УНЕП, УНДП, ЕУ, ГИЗ и други.	Ниска
6.4.3 Попис на капацитети кои нудат услуги за сместување и ресторанска исхрана	3	Подготвен Регистар на капацитети кои нудат услуги за сместување и ресторани на територијата на паркот			1			Органот за управување со заштитеното подрачје.	Буџет за управување со Националниот парк, УНЕП, УНДП, ЕУ, ГИЗ и други.	Ниска

5.7. Програма за информирање, подигнување на јавната свест и едукација

5.7.1. Развој на инфраструктура за едукација за животната средина

Активност	Приоритет	Индикатор	2022	2023	2024	2025	2026	Носител на активноста	Можни извори на финансирање	Важност на надворешната поддршка
7.1.1 Означување на зони, поставување ограничен број знаци за влез и информативни табли	2	Границите на паркот и најпосетуваните локации се означени со информативни табли	1	1	1			Органот за управување со заштитеното подрачје.	Буџет за управување со Националниот парк, УНЕП, УНДП, ЕУ, ГИЗ и други.	Ниска
7.1.2 Подготовка и дистрибуција на едукативни материјали (видови, дозволени и забранети активности, кодекс на однесување итн.)	1	Број на печатени и дистрибуирани информативни материјали	1	1	1			Органот за управување со заштитеното подрачје, МЖСПП, експерти.	Буџет за управување со Националниот парк, УНЕП, УНДП, ЕУ, ГИЗ и други.	Средна
7.1.3 Изградба на образовна инфраструктура за деца и прилагодена за лица со попреченост	3	Број на изградени инфраструктурни објекти			1	1		Органот за управување со заштитеното подрачје, МЖСПП, експерти.	Буџет за управување со Националниот парк, УНЕП, УНДП, ЕУ, ГИЗ и други.	Средна

5.7.2. Програма за комуникација, вклучително активности на социјалните мрежи

Активност	Приоритет	Индикатор	2022	2023	2024	2025	2026	Носител на активноста	Можни извори на финансирање	Важност на надворешната поддршка
7.2.1 Подготовка и одржување на интернет страница, отворање емаил адреси за вработените, отворање профил на паркот на социјалните мрежи	1	Функционална интернет страница поврзана со ГИС; број на емаил адреси на вработените во институцијата Национален парк; активен профил на социјалните мрежи	1	1	1	1	1	Органот за управување со заштитеното подрачје, експерти.	Буџет за управување со Националниот парк, УНЕП, УНДП, ЕУ, ГИЗ и други.	Средна
7.2.2 Споделување редовни информации за паркот на интернет страница и на социјалните мрежи	1	Број на објави; број на членови	1	1	1	1	1	Органот за управување со заштитеното подрачје.	Буџет за управување со Националниот парк, УНЕП, УНДП, ЕУ, ГИЗ и други.	Ниска
7.2.3 Подготовка на промотивен информативен материјал за природните вредности наменет за локалното население	2	Подготвен и дистрибуиран материјал		1	1	1	1	Органот за управување со заштитеното подрачје, МЖСПП, експерти.	Буџет за управување со Националниот парк, УНЕП, УНДП, ЕУ, ГИЗ и други.	Средна

5.7.3. Програми за едукација на разни целни групи

Активност	Приоритет	Индикатор	2022	2023	2024	2025	2026	Носител на активноста	Можни извори на финансирање	Важност на надворешната поддршка
7.3.1 Подготовка на Стратегија и план за ангажирање на волонтери	3	Подготвена Стратегија за волонтери			1			Органот за управување со заштитеното подрачје, МЖСПП, експерти.	Буџет за управување со Националниот парк, УНЕП, УНДП, ЕУ, ГИЗ и други.	Ниска
7.3.2 Едуцирање на група на вработени во паркот како да работат со организирани групи деца (од основни и средни училишта)	2	Број на едуциран кадар за работа со деца			1	1		Органот за управување со заштитеното подрачје, МЖСПП, експерти.	Буџет за управување со Националниот парк, УНЕП, УНДП, ЕУ, ГИЗ и други.	Средна
7.3.3 Основање академија за природа за деца	3	Основана академија за природа со едукативна програма и број на семинари			1	1	1	Органот за управување со заштитеното подрачје, МЖСПП, експерти.	Буџет за управување со Националниот парк, УНЕП, УНДП, ЕУ, ГИЗ и други.	Средна
7.3.4 Развивање различни едукативни пакети за различни целни групи и возрасти	2	Број на имплементирани едукативни пакети			1	1	1	Органот за управување со заштитеното подрачје, МЖСПП, експерти.	Буџет за управување со Националниот парк, УНЕП, УНДП, ЕУ, ГИЗ и други.	Средна

5.8. Програма за управување, менаџмент, организација на работата и финансирање

5.8.1. Институционално зајакнување на заштитеното подрачје

Активност	Приоритет	Индикатор	2022	2023	2024	2025	2026	Носител на активноста	Можни извори на финансирање	Важност на надворешната поддршка
8.1.1 Развој на целокупна Стратегија за Националниот парк (со персонал, визија, цели, приоритети, задачи за заштита, истражување, управување со видовите и живеалиштата, туристички и локален развој)	1	Развиен и споделен стратешки документ меѓу вработените	1					Органот за управување со заштитеното подрачје, МЖСПП, експерти.	Буџет за управување со Националниот парк, УНЕП, УНДП, ЕУ, ГИЗ и други.	Висока
8.1.2 Обезбедување соодветни работни простории за вработените во органот за управување со заштитеното подрачје	1	Отворени и функционални канцеларии со доволен број на работни места за персоналот на Националниот парк	1					Органот за управување со заштитеното подрачје.	Буџет за управување со Националниот парк, УНЕП, УНДП, ЕУ, ГИЗ и други.	Средна

План за управување со Националниот парк Шар Планина за период 2022-2031

Активност	Приоритет	Индикатор	2022	2023	2024	2025	2026	Носител на активност	Можни извори на финансирање	Важност на надворешната поддршка
8.1.3 Обезбедување компјутерска ИТ и ГИС опрема, опрема за мониторинг и заштита од пожари, теренски возила, истражување	1	За вработените во Националниот парк е обезбедена најсовремена опрема и истата е функционална	1					Органот за управување со заштитеното подрачје.	Буџет за управување со Националниот парк, УНЕП, УНДП, ЕУ, ГИЗ и други.	Висока
8.1.4 Изработка на листа на приоритетни проекти што треба да се спроведат во следните 5 години	2	Изготвена е листа на проекти		1				Органот за управување со заштитеното подрачје.	Буџет за управување со Националниот парк, УНЕП, УНДП, ЕУ, ГИЗ и други.	Ниска

5.8.2. Програма за лидерство

Активност	Приоритет	Индикатор	2022	2023	2024	2025	2026	Носител на активност	Можни извори на финансирање	Важност на надворешната поддршка
8.2.1 Развој на програма за лидерство, вклучително и работни процеси, структури за управување, надзор и насоки за персоналот	1	Развиена е програма за лидерство која е имплементирана во Јавната Установа	1	1	1	1	1	Органот за управување со заштитеното подрачје, експерти.	Буџет за управување со Националниот парк, УНЕП, УНДП, ЕУ, ГИЗ и други.	Висока

5.8.3.Управување со човечки ресурси

Активност	Приоритет	Индикатор	2022	2023	2024	2025	2026	Носител на активноста	Можни извори на финансирање	Важност на надворешната поддршка
8.3.1 Подготовка на Регистар на квалификации кои се потребни за ефективно управување со паркот и соодветна систематизација	1	Подготвен и имплементиран Регистар на надлежности за Јавната Установа	1					Органот за управување со заштитеното подрачје, експерти.	Буџет за управување со Националниот парк, УНЕП, УНДП, ЕУ, ГИЗ и други.	Висока
8.3.2 Вработување на квалификуван и мотивиран кадар врз основа на претходно дефинирани задачи во Регистарот на квалификации	1	Вработен квалификуван кадар според Регистарот на квалификации	1	1				Органот за управување со заштитеното подрачје.	Буџет за управување со Националниот парк, УНЕП, УНДП, ЕУ, ГИЗ и други.	Ниска
8.3.3 Развој и имплементација на Програма за човечки ресурси	1	Подготвена и спроведена Програма за човечки ресурси во Јавната Установа; број на обуки; број на учесници на обуките	1	1	1	1	1	Органот за управување со заштитеното подрачје, експерти.	Буџет за управување со Националниот парк, УНЕП, УНДП, ЕУ, ГИЗ и други.	Средна
8.3.4 Обука за подготовка на годишни програми, извештаи од протоколите за мониторинг	1	Годишни извештаи за сработеното	1	1		1		Органот за управување со заштитеното подрачје, МЖСПП, експерти.	Буџет за управување со Националниот парк, УНЕП, УНДП, ЕУ, ГИЗ и други.	Висока

План за управување со Националниот парк Шар Планина за период 2022-2031

Активност	Приоритет	Индикатор	2022	2023	2024	2025	2026	Носител на активност	Можни извори на финансирање	Важност на надворешната поддршка
8.3.5 Сертифицирање и опремување на ренџери во заштитеното подрачје – ренџерска служба	1	Ренџерската служба е во функција	1	1				Органот за управување со заштитеното подрачје.	Буџет за управување со Националниот парк, УНЕП, УНДП, ЕУ, ГИЗ и други.	Ниска
8.3.6 Изработка на Програма за проценка на учинот, работните услови и шемите за наградување	1	Подготвени се годишни извештаи за проценка на учинот	1	1	1	1	1	Органот за управување со заштитеното подрачје, експерти.	Буџет за управување со Националниот парк, УНЕП, УНДП, ЕУ, ГИЗ и други.	Средна

5.8.4. Финансиско управување

Активност	Приоритет	Индикатор	2022	2023	2024	2025	2026	Носител на активност	Можни извори на финансирање	Важност на надворешната поддршка
8.4.1 Развој и имплементација на Стратегија за финансиска одржливост, вклучувајќи бизнис план, меѓународни донатори, прекугранични програми, туристички такси	1	Подготвена и имплементирана Стратегија за финансиска одржливост	1	1	1	1	1	Органот за управување со заштитеното подрачје, експерти.	Буџет за управување со Националниот парк, УНЕП, УНДП, ЕУ, ГИЗ и други.	Висока

План за управување со Националниот парк Шар Планина за период 2022-2031

Активност	Приоритет	Индикатор	2022	2023	2024	2025	2026	Носител на активност	Можни извори на финансирање	Важност на надворешната поддршка
и алтернативни извори на финансирање										
8.4.2 Воспоставување на постојана Програма за финансирање на планирањето и управувањето	1	Годишни финансиски извештаи	1	1	1	1	1	Органот за управување со заштитеното подрачје.	Буџет за управување со Националниот парк, УНЕП, УНДП, ЕУ, ГИЗ и други.	Ниска

5.8.5.Административно известување и документирање

Активност	Приоритет	Индикатор	2022	2023	2024	2025	2026	Носител на активност	Можни извори на финансирање	Важност на надворешната поддршка
8.5.1 Известување на национално ниво, вклучувајќи ревизија и мониторинг на имплементацијата на Годишниот	1	Подготвени се годишни извештаи; подготвен е годишен извештај со МЕТТ	1	1	1	1	1	Органот за управување со заштитеното подрачје, МЖСПП, експерти.	Буџет за управување со Националниот парк, УНЕП, УНДП, ЕУ, ГИЗ и други.	Средна

План за управување со Националниот парк Шар Планина за период 2022-2031

Активност	Приоритет	Индикатор	2022	2023	2024	2025	2026	Носител на активноста	Можни извори на финансирање	Важност на надворешната поддршка
план, Планот за управување и МЕТТ (на годишно ниво)										
8.5.2 Подготовка на нов Петгодишен оперативен план за следниот петгодишен период на имплементација на Планот за управување	1	Подготвен и усвоен Петгодишен оперативен план					1	Органот за управување со заштитеното подрачје.	Буџет за управување со Националниот парк, УНЕП, УНДП, ЕУ, ГИЗ и други.	Ниска
8.5.3 Известување за напредок на меѓународно ниво	2	Подготвени извештаи во 2024 и 2026 година			1		1	Органот за управување со заштитеното подрачје, експерти.	Буџет за управување со Националниот парк, УНЕП, УНДП, ЕУ, ГИЗ и други.	Средна

5.8.6. Комуникација и соработка

Активност	Приоритет	Индикатор	2022	2023	2024	2025	2026	Носител на активноста	Можни извори на финансирање	Важност на надворешната поддршка
8.6.1 Воспоставување постојана програма за комуникација и соработка во регионот	1	Дефинирани се и имплементирани одговорностите за спроведување на програма за постојана соработка во регионот		1	1	1	1	Органот за управување со заштитеното подрачје.	Буџет за управување со Националниот парк, УНЕП, УНДП, ЕУ, ГИЗ и други.	Ниска
8.6.2 Воспоставување постојана програма за комуникација и соработка со институции на национално ниво	1	Дефинирани се и имплементирани одговорностите за спроведување на програма за постојана соработка со институции на национално ниво	1	1	1	1	1	Органот за управување со заштитеното подрачје.	Буџет за управување со Националниот парк, УНЕП, УНДП, ЕУ, ГИЗ и други.	Ниска
8.6.3 Воспоставување соработка со невладини организации, универзитети, академици, други експертски институции и останати засегнати страни со цел поддршка на истражувачките напори и проекти	1	Дефинирани се и имплементирани одговорностите за спроведување на програма за постојана соработка со академици и НВО	1	1	1	1	1	Органот за управување со заштитеното подрачје.	Буџет за управување со Националниот парк, УНЕП, УНДП, ЕУ, ГИЗ и други.	Ниска

План за управување со Националниот парк Шар Планина за период 2022-2031

Активност	Приоритет	Индикатор	2022	2023	2024	2025	2026	Носител на активноста	Можни извори на финансирање	Важност на надворешната поддршка
8.6.4 Програма за ефикасна соработка со сопственици на приватни шуми	1	Дефинирани се и имплементирани одговорностите за спроведување на програма за постојана соработка со сопственици на приватни шуми	1	1	1	1	1	Органот за управување со заштитеното подрачје.	Буџет за управување со Националниот парк, УНЕП, УНДП, ЕУ, ГИЗ и други.	Ниска
8.6.5 Воспоставување постојана програма за комуникација и соработка со институции и партнерства на прекугранично и меѓународно ниво	2	Дефинирани се и имплементирани обврските за спроведување на програма за постојана соработка со институции и партнерства на прекугранично и меѓународно ниво		1	1	1	1	Органот за управување со заштитеното подрачје, експерти.	Буџет за управување со Националниот парк, УНЕП, УНДП, ЕУ, ГИЗ и други.	Средна
8.6.6 Воспоставување комуникација и соработка со АД ЕСМ за управување со системот Шарски Води	1	Дефинирани се и имплементирани одговорностите за спроведување на програма за постојана соработка со АД ЕСМ	1	1	1	1	1	Органот за управување со заштитеното подрачје.	Буџет за управување со Националниот парк, УНЕП, УНДП, ЕУ, ГИЗ и други.	Ниска

6. Управување и раководење

6.1. План за управување и раководење

Министерството за животна средина и просторно планирање е одговорно за сите заштитени подрачја во Република Северна Македонија.

Согласно Законот за прогласување на дел од Шар Планина за Национален парк (Службен весник на РМ бр. 175/2021), со заштитеното подрачје ќе управува Јавната Установа Национален парк Шар Планина.

За успешно управување и раководење со националниот парк, потребна е активна соработка помеѓу назначениот субјект за управување, општините, локалното население и останатите засегнати страни. Сите овие групи треба да го усвојат предложениот План за управување и заеднички да придонесат за негово спроведување.

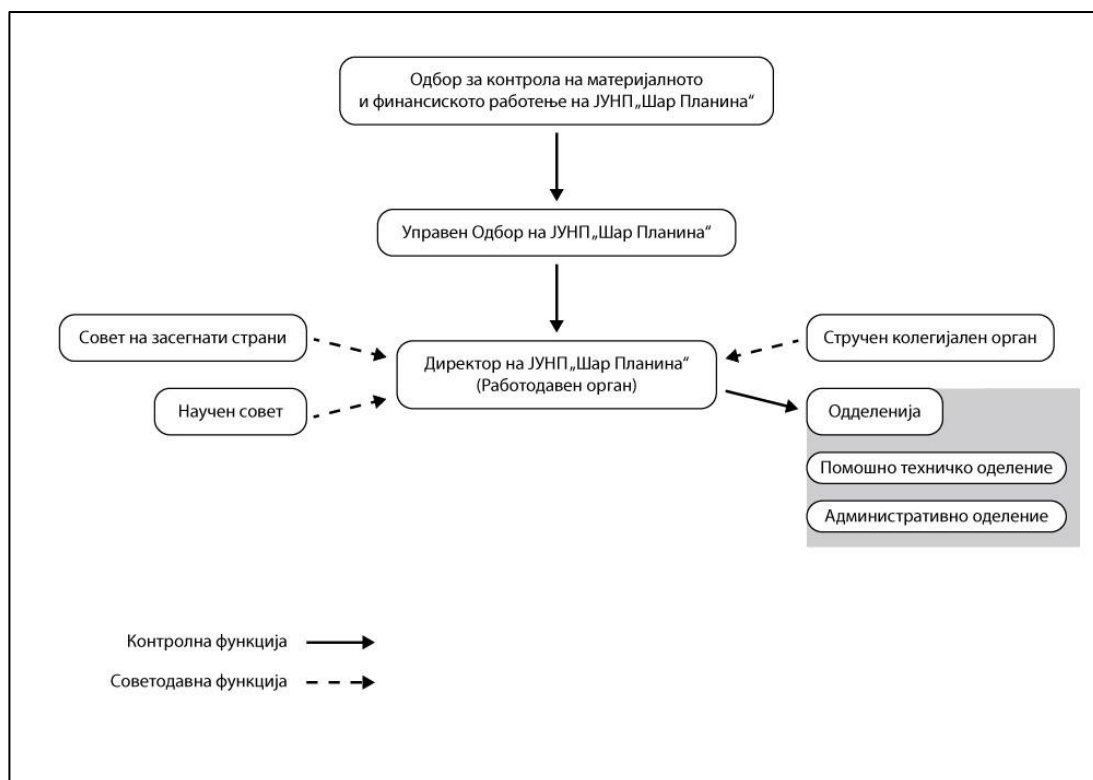
6.1.1. Управувачка структура

Јавната Установа Национален парк Шар Планина е формирана со одлука на Владата (Службен весник 175/2021), а управувачката и раководната структура се состои од следните тела:

- Управен одбор;
- Работодавен орган;
- Стручен колегијален орган;
- Одбор за контрола на материјално-финансиско работење.

Надлежностите, структурата, организацијата и одговорностите на овие тела се дефинирани во Статутот на Јавната Установа Национален парк Шар Планина (2022), во согласност со Законот за заштита на природата и Законот за прогласување за Националниот парк Шар Планина.

Со Национален парк Шар Планина раководи работодавен орган – директор, кој го организира и раководи работењето на Установата, носи одлуки, ја претставува и застапува Установата и е одговорен за законитоста на Националниот парк. Директорот го именува Владата, со мандат од четири години, согласно одредбите и критериумите во Законот за заштита на природата и Статутот на Јавната Установа Национален парк Шар Планина.

Органограм на Јавната Установа

Јавната Установа Национален парк Шар Планина формира Стручен колегијален орган кој се состои од повеќе членови (за кои одлучува Владата), директор и по еден претставник од секој сектор, кои се назначени или разрешени од директорот. Овој орган е задолжен за следниве задачи:

1. Одговара за стручната работа на Јавната Установа;
2. Одлучува за стручни прашања во рамките на овластувањата утврдени со закон, Статутот и други акти на Националниот парк;
3. Утврдува стручни основи за годишната програма и нејзиниот развој;
4. Му дава мислење и предлози на директорот во поглед на организацијата на работата, условите за работа и развојот на дејноста;
5. Предлага претставници во Управниот одбор според принципите на стручност и компетентност;
6. Предлага посебни мерки за вонредни услови;
7. Организира и обезбедува спроведување на програми за обука на чуварската служба, за справување со пожари и други природни катастрофи;
8. Врши други работи утврдени со закон и Статутот на Национален парк Шар Планина.

Јавната Установа Национален парк Шар Планина ќе формира Научен совет и Совет на засегнати страни. Тие имаат советодавна улога во управувањето со заштитеното подрачје и во донесувањето одлуки за оперативни прашања. Истите се важна алатка за воспоставување и одржување добра соработка со сите релевантни засегнати страни.

6.1.2. Механизми и процедури за консултации и учество на засегнатите страни

Заштитените подрачја се од јавен интерес и поради тоа учеството на јавноста е од суштинско значење, пред сè за обезбедување на соодветно управување со истите и за

да се добие силна поддршка од јавноста. На јавните консултации во регионот на националниот парк, јавноста изрази јасна желба повеќе да биде вклучена во процесот на донесување одлуки.

Обезбедувањето учество на јавноста е двонасочен процес, каде националниот парк и засегнатите страни можат да учат едни од други и да имаат взаемни придобивки.

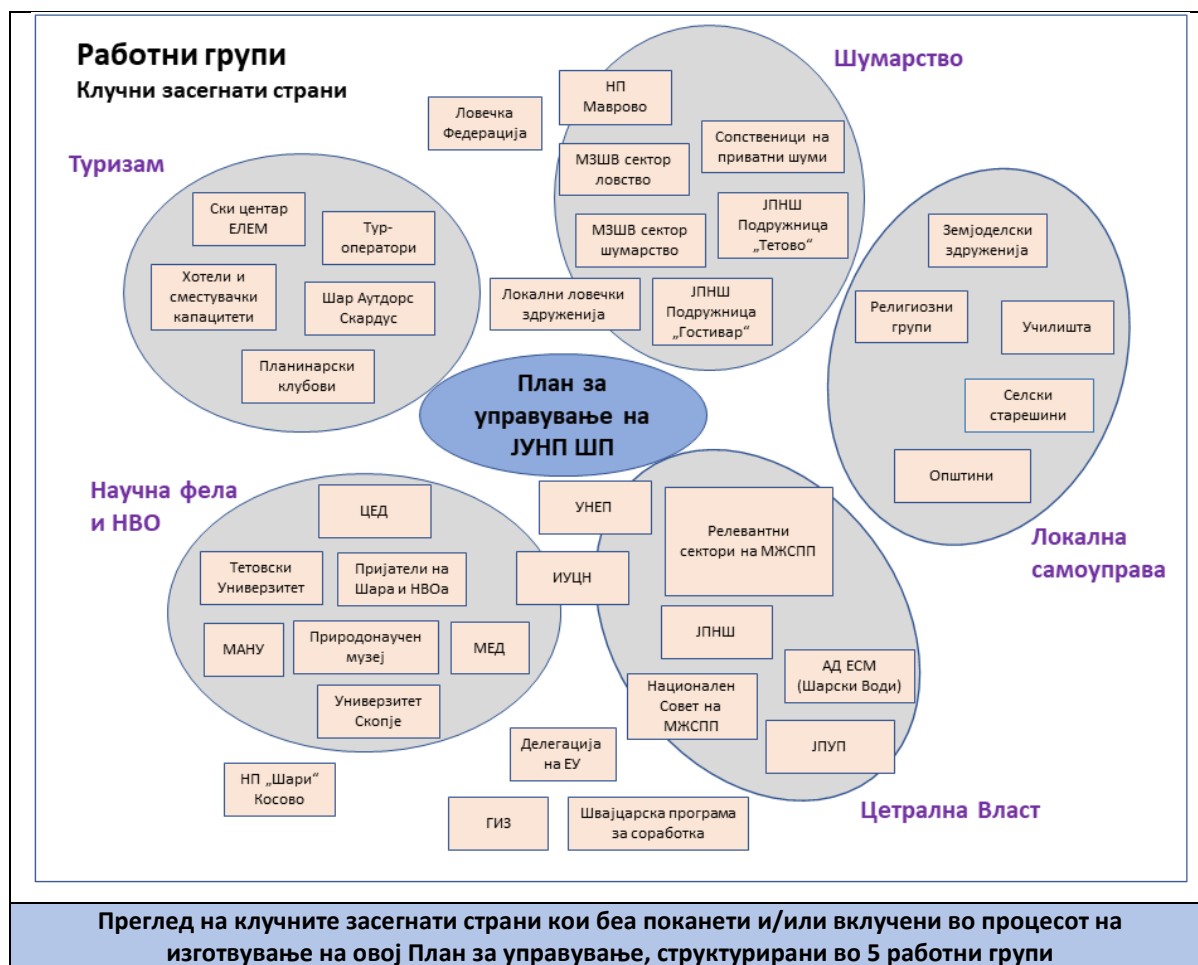
Подолу се наведени некои од поважните предности од вклучување на јавноста во управувањето и раководењето со Националниот парк Шар Планина:

- Подобрено разбирање за очекувањата на туристите и потребите на одредени групи на корисници;
- Подобрено разбирање на проблемите за заштита на природата;
- Поддршка во мониторингот на биолошката разновидност и во застапувањето за негова заштита;
- Поддршка во борбата против нелегалните активности;
- Брзи интервенции при појава на пожари;
- Подобрено техничко знаење кај вработените во Националниот парк и во заедницата;
- Зголемен кредибилитет на раководството на Националниот парк кај заедницата;
- Подобрен квалитет на донесување одлуки од страна на управата на Националниот парк;
- Поголема усогласеност со потребите на заедницата преку зголемено чувство на сопственост за донесените решенија;
- Поголем пристап до вештините и знаењата на заедницата.

Можни недостатоци од вклучувањето на јавноста:

- Потреба од повеќе време;
- Потреба за обука и градење на комуникациски капацитети на раководството на Националниот парк;
- Тешкотии во обезбедување конструктивна дебата кога групи со различни интереси имаат цврсти ставови.

Подрачјето на Националниот парк Шар Планина има широк спектар на групи со различни интереси. На графиконот подолу е даден преглед на клучните засегнати страни кои беа поканети и/или вклучени во неколку консултации во процесот на изготвување на овој План за управување:

Во продолжение е даден преглед на идентификуваните групи на засегнати страни кои може да бидат директно или индиректно вклучени во имплементацијата на Планот за управување со Националниот парк Шар Планина:

- Министерство за животна средина и просторно планирање (МЖСПП);
- Министерство за земјоделство, шумарство и водостопанство (МЗШВ);
- Министерство за култура;
- Делегација на ЕУ;
- ГИЗ;
- Национален парк „Шари“, Косово;
- Центар за образование и развој во Тетово (ЦЕД);
- Јавно Претпријатие „Национални шуми“ (ЈПНШ);
- Јавно Претпријатие за стопанисување со пасишта (ЈПСП);
- АД ЕСМ (Шарски Води);
- ЕЛЕМ Македонија и скијачкиот центар „Попова Шапка“;
- Локални тур-оператори;
- Општина Тетово;
- Општина Гостивар;
- Општина Боговиње;
- Општина Теарце;
- Општина Врапчиште;

- Општина Маврово и Ростуша;
- Општина Јегуновце;
- Локални заедници;
- Носители на концесии за лов;
- Сопственици на хотели;
- Универзитети и научни институции;
- Планинарски клубови; Граѓански организации.

Се препорачува Јавната установа Национален парк Шар Планина да подготви стратегија за вклучување на засегнатите страни. Ваквата стратегија ќе биде водилка за учеството на јавноста и ќе овозможи следење на соработката помеѓу засегнатите страни и Националниот парк.

Предложени теми и механизми за консултации и учество на засегнатите страни (листата не е конечна):

Група засегнати страни	Засегнати страни кои треба да бидат вклучени	Теми	Колку често	Механизми
Туризам	<ul style="list-style-type: none"> • Тур-оператори • Даватели на туристички услуги • Планинарски и други спортски клубови • Раководство на скијачкиот центар • Управувањето со диви животни 	<ul style="list-style-type: none"> • Промоција на Националниот парк на посетителите • Систем за мониторинг на посетители и на влијанието од туризмот • Развој на скијачкиот центар 	Два пати годишно	<ul style="list-style-type: none"> • Платформа за соработка • Годишен меѓународен саем за туризам во Националниот парк
Општини и претставници на локалните заедници	<ul style="list-style-type: none"> • Сите општини • Претставници на селата во Националниот парк 	<ul style="list-style-type: none"> • Спречување на незаконски активности • Управување со отпад • Одржување на патишта • Одржување на системи за снабдување со електрична енергија • Користење на природни ресурси (дрво, растенија, водни ресурси итн.) • Управување со ризици (ерозија, пожари, поплави, контрола на лавини итн.) 	Квартално	<ul style="list-style-type: none"> • Платформа за соработка • Работна група за иновативни решенија за греење • Студиски патувања во други земји поврзани со иновативни системи за греење
Одржување на системот Шарски Води	<ul style="list-style-type: none"> • АД ЕСМ 	<ul style="list-style-type: none"> • Редовно одржување, следење и интервенции 	Квартално	<ul style="list-style-type: none"> • Платформа за соработка
Научна заедница и НВО	<ul style="list-style-type: none"> • Универзитети • НВОа • Експерти 	<ul style="list-style-type: none"> • Научни истражувања • Мониторинг на видовите и живеалиштата • Едукација и подигање на 	Еднаш годишно	<ul style="list-style-type: none"> • Научна конференција на конкретни теми

Група засегнати страни	Засегнати страни кои треба да бидат вклучени	Теми	Колку често	Механизми
		свеста		
Соседни заштитени подрачја	<ul style="list-style-type: none"> • НП Маврово • НП Шари (Косово) • ЗП Кораб Коритник (Албанија) 	<ul style="list-style-type: none"> • Воспоставување редовна прекугранична соработка • Прекугранично финансирање • Спречување на незаконски активности 	Два пати годишно	<ul style="list-style-type: none"> • Платформа за соработка • Воспоставување статус на прекугранично заштитено подрачје • Студиски патувања за размена на искуства со други прекугранични заштитени подрачја
Испаша, култивирање и собирање на растенија од природата	<ul style="list-style-type: none"> • ЈПСП • Концесионери на пасишта • Собирачи на растенија од природата • Земјоделци 	<ul style="list-style-type: none"> • Употреба на пасишта и развој на бачила • Производство на млечни производи • Овчарството како дел од туризмот • Маркетиншки производи 	Два пати годишно	<ul style="list-style-type: none"> • Платформа за соработка • Студиски патувања во други заштитени подрачја со слични услови и активности • Активно учество на годишниот саем за туризам
Културни друштва и групи	<ul style="list-style-type: none"> • Локални групи вклучени во зачувувањето на традициите 	<ul style="list-style-type: none"> • Промовирање на традициите и културата во регионот • Организација на културни настани 	Два пати годишно	<ul style="list-style-type: none"> • Платформа за соработка • Организирање годишен настан за локалните традиции со партнери од други региони

6.1.3. Спроведување на Планот за управување

Според член 98, став (7) од Законот за заштита на природата, Јавната Установа Национален парк Шар Планина е задолжена да го оцени спроведувањето на Планот за управување и врз основа на тоа да подготви годишен извештај. Извештајот за завршената година треба да се достави до Министерството за животна средина и просторно планирање до 31 јануари следната година.

Јавната Установа Национален парк Шар Планина треба да ги достави следниве извештаи:

- Полугодишен извештај за активностите;
- Извештај за спроведени активности од годишниот план за работа.

Според член 99, став (2) од Законот за заштита на природата, на крајот на петтата година од спроведувањето на Планот за управување, треба да се направи проценка на резултатите. Врз основа на оваа проценка, Установата треба да го ревидира и измени Планот за управување и да ја консултира јавноста. Постапката за подготовка на нов План за управување треба да започне најмалку една година пред датумот на истекување на актуелниот План за управување.

6.2. План за човечки ресурси и останати ресурси

6.2.1. Човечки ресурси

За да се овозможи имплементација на целокупното управување со Националниот парк и оперативните програми, Јавната Установа Национален парк Шар Планина треба да ги има соодветните човечки ресурси. Организационата структура на Установата се поставува сообразно со природата на дејноста заради која е основана и која ја врши, а со цел да се оствари ефикасно раководење и организирање на работењето и остварување на јавниот интерес во управувањето.

Врз основа на член 17, став 7, од Законот за вработените во јавниот сектор („Службен весник на Република Северна Македонија бр. 27/14, 199/14 и 27/16 година) и член 15 од Статутот на Јавната Установа „Национален парк Шар Планина“, Тетово, Република Северна Македонија, директорот на установата на 05.5.2022 година, донесе Правилник за систематизација на работните места во Јавната Установа Национален парк Шар Планина.

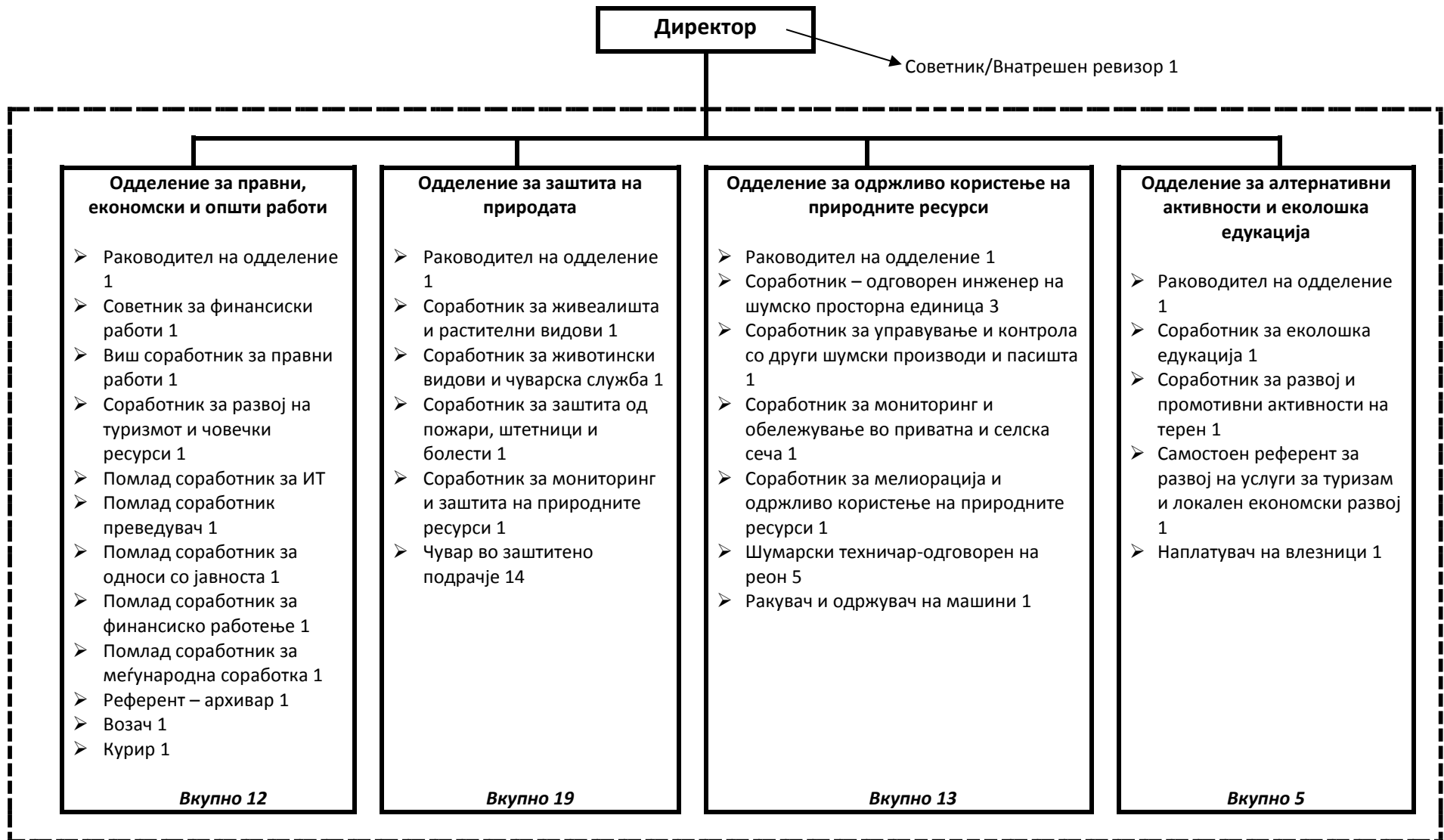
Според Правилникот за внатрешната организација на Установата, таа има четири организациони единици – одделенија и тоа:

1. Одделение за правни, економски и општи работи;
2. Одделение за заштита на природата;
3. Одделение за одржливо користење на природните ресурси;
4. Одделение за алтернативни активности и еколошка едукација.

Секое од одделенијата има раководител и вработени. Предвидениот број на извршители, посебните услови потребни за извршување на работите и задачите на одделни работни места, како и описот на работните места по работни задачи и

организациони делови определен е со Правилникот за систематизација на работните места во Јавната Установа Национален парк Шар Планина.

Оттука, во одделението за правни, економски и општи работи се предвидени 12 работни места; во одделението за заштита на природата се предвидени 19 работни места; во одделението за одржливо користење на природните ресурси се предвидени 13 работни места; додека во одделението за алтернативни активности и еколошка едукација се предвидени вкупно 5 работни места. Со оглед на недостатокот на претходно искуство во потребен број на вработени за кој во исто време институцијата ќе може да обезбеди постојани финансии, за почеток Установата ќе функционира со 50 вработени. Доколку во текот на работењето се укаже потреба од зголемување на бројот на вработените, за што институцијата воедно ќе може да обезбеди соодветни финансиски средства, овој број може да порасне.

Приказ на одделенија и број на вработени

Во одделението за правни, економски и општи работи се вршат следните работи:

- Правни работи;
- Финансиски и економски работи;
- Јавни набавки и комерцијални работи;
- Општи работи (портири, домаќин итн.).

Одделението за заштита на природата опфаќа:

- Стручно технички надзор;
- Чување на паркот.

Одделението за одржливо користење на природните ресурси е организирано во:

- Шумско просторни единици (шест ш.п.е);
- Помошно-технички работи (механизација).

Одделение за алтернативни активности и еколошка едукација опфаќа:

- Еколошка едукација;
- Туризам;
- Маркетинг.

Согласно Законот за заштита на природата (член 136), вработените во стручните служби на Установата кои вршат работи од јавен интерес поврзани со заштита на дивите видови, заштита на биодиверзитетот и пределите, управување со заштитено подрачје, како и вршење на сите активности кои произлегуваат од законите од областа на животната средина, а се од значење за заштитеното подрачје утврдени согласно со истиот Закон, имаат статус на државни службеници.

Делокруг на работата на организациските делови

Во рамки на одделението за правни, економски и општи работи се вршат следните работи:

➤ *Правни работи*

- Следење и спроведување на нормативно-правната регулатива, закони, подзаконски акти, прописи и постапки за работењето на ЈУНП;
- Подготовка на правната документација и извештаи;
- Организација и спроведување на постапките за доделување на договори за јавни набавки;
- Обезбедување стручна и оперативна поддршка во водењето на постапките за утврдување на дисциплинска и материјална одговорност.

➤ *Финансиски и сметководствени работи*

- Следење и спроведување на сметководствено- финансиските закони, подзаконски акти, прописи и процедури;
- Организирање, изготвување и одговорност за финансиско-сметководствена документација и извештаи на ЈУНП;
- Одговорност за сите финансиски работи, контрола на финансиското работење преку соодветните извршители по работни места, како и за раководење со средствата на Установата преку управување со буџетот на Установата;

- Уплати и исплати од благајничкото работење;
  - Поднесување месечни, полугодишни и годишни извештаи;
  - Евиденција и наплата на надоместоци;
  - Соработка со другите одделенија заради наплата на побарувања;
  - Пресметка и исплата на плати, редовно благајничко работење и водење уредна магацинска евиденција на средствата и опремата.
- *Јавни набавки и комерцијални работи*
  - *Безбедност и здравје при работа и општи работи*
    - Грижа за безбедноста и здравјето при работа преку примена на соодветните прописи, стручна помош и укажување и други општи работи;
    - Обезбедување на вработените и на деловните простории;
    - Одржување на хигиената во деловните објекти и други простории и површини.

Во одделението за заштита на природата работите се вршат преку:

- *Стручно-технички надзор и чување на паркот*
  - Заштита на Јавната Установа Национален парк Шар Планина како заштитено подрачје преку активности на постојано планирање, организација, преземање мерки, следење и анализа на работите од областа на заштита на природата предвидени со Планот за управување, законите и другите акти на Установата;
  - Постојано набљудување и следење на состојбите на подрачјето на паркот, дејности во надлежност на паркот за заштитата на флората и фауната во согласност со програмите за Заштита на природата, надзор врз спроведувањето на дозволените активности во заштитеното подрачје;
  - Водење евиденција и документација за природните и други вредности и убавини во паркот, воспоставување режим на заштита и вршење заштита, одгледување и отстрел на диви животни, заштита и собирање на диви видови растенија и габи и други шумски плодови, како и одгледување и традиционален риболов на рибниот фонд.

Работите во одделението за одржливо користење на природните ресурси на ЈУНП се вршат преку:

- *Шумско-просторни единици;*
  - Организирање на активностите на паркот поврзано со искористувањето на природните ресурси во заштитено подрачје, преку активности на постојано планирање, организација, следење и анализа на работите од областа на заштита на природата предвидени со Планот за управување и другите акти на Јавната Установа Национален парк Шар Планина;
  - Постојано набљудување и следење на состојбите на подрачјето на националниот парк, дејности во надлежност на паркот во согласност со програмите, надзор врз спроведувањето на долгорочните и краткорочните програми и планови во рамките на дозволените активности во заштитеното подрачје за остварување на Планот за Управување.

- Грижа за одржливо користење на природното богатство во интерес на сегашниот и идниот развој, без да се направи оштетување на природата и природната рамнотежа во паркот.
- *Помошно технички работи (механизација);*
  - Одржување и грижа за машините и возилата;
  - Евиденција на сервисирање и потрошувачка на гориво и мазиво;
  - Редовно одржување на инфраструктурата во паркот.

Во одделението за алтернативни активности и еколошка едукација се вршат работите преку:

- *Создавање услови за развој на еко туризмот (во согласност со принципот на одржлив развој)*
  - Преку културни, научни, образовни и рекреативни активности се одржува природната состојба на Националниот парк и се создаваат услови за развој на туризмот и рекреација на посетителите;
  - Организација на активности за подигање на јавната свест и воспитно образовниот процес за заштита на паркот;
  - Организација и имплементација на промоција на Националниот парк, како и координација при издавање на публикации, брошури и слично.
- *Развој на услуги за туризам*
  - Создавање услови за развој на туризмот во согласност со принципот на одржлив развој;
  - Преку културни, научни, образовни и рекреативни активности се одржува природната состојба на Националниот Парк и се создаваат услови за развој на туризмот и рекреација на посетителите;
  - Се одржува инфраструктурата на паркот.
- *Развој на маркетинг услуги и комуникација*
  - Организација на активности за подигање на јавната свест и воспитно образовниот процес за заштита на ЈУНП;
  - Организација и имплементација на промоција на Националниот парк, како и координација при издавање на публикации, брошури и слично;
  - Покрај образовни и едукативни цели, одделението организира рекреативни активности, притоа водејќи грижа за одржливост на природната состојба на Националниот парк;
  - Градење и одржување на инфраструктура и објекти во паркот.

Потреба од специфични знаења и вештини за управување со подрачјето

Новата Јавната Установа Национален парк Шар Планина има единствена можност да вработи соодветен кадар кој ќе одговори на сите задолженија и во потполност ќе одговори на задачите дефинирани за соодветното работно место кои се опишани во Правилникот за систематизација на работните места во ЈУНПШП. Установата формално изработува План за потребни обуки за вработените според барањето на МИОА и се

однесува на административните службеници според соодветниот закон. Исто така, во Годишната програма која паркот ја изработува и ја испраќа на одобрување до МЖСПП се предвидуваат различни обуки за мониторинг, справување со пожари и сл., кои најчесто се реализираат во склоп на различни проектни активности. Дел од планираните различни обуки за вработените - како стручни така и обуки поврзани со секојдневното функционирање на Установата - се:

- Основни обуки (Компјутери, Англиски јазик или други јазици, сметководство, заштита при работа);
- Стручни обуки (ГИС, комуникација со засегнатите страни, користење/одржување на веб страна и социјални медиуми, мониторинг на значајни видови и живеалишта, планирање на управување и мониторинг, конзервациски мерки за одредени живеалишта и видови, едукација за Н2000).

6.2.2. Опрема и инфраструктура

За да биде целосно функционална, Установата треба да биде опремена најмалку со следново:

- Централен објект на Националниот парк, со соодветен простор и објекти за вработените. Следствено, во врска со управната зграда би требало да се разгледа можноста за изградба на сопствена управна зграда со соодветни услови – доволно канцеларии за вработените, сала за состаноци и сл. За непречено одвивање на работата, потребна е набавка на сервер и компјутерска опрема за вработените во управната зграда кои ќе бидат мрежно поврзани и ќе обезбедат соодветни услови за складирање на податоци/информации и нивна заштита;
- Информативен центар за посетителите, во кој најдобро би било да се вработат лица за време на најпосетените периоди;
- Неколку теренски објекти за вработените во подрачјето кои ќе служат за засолнување, контрола и складирање;
- Склад/магацин со опрема за: управување, мониторинг, спречување и гаснење на пожари, а дополнително треба да се разгледа можноста за поставување водни резервоари на неколку локации;
- Возен парк со најмалку 10 соодветни теренски возила од кои повеќето треба постојано да се наоѓаат на терен во заштитеното подрачје. Набавката треба да се врши постапно во период од неколку години. За нивно одржување треба да се издвојуваат соодветни средства, но неопходно е и нивно редовно обновување и набавка на дополнителна опрема. На таков начин непречено би се одвивале теренските активности за мониторинг на видови и живеалишта, спроведување непосредна заштита на паркот, зачувување и заштита од пожари. Дел од возилата треба да имаат можност да се адаптираат за противпожарна заштита;
- Другата теренска опрема вклучува: лична опрема за ренџерската служба, униформи за сите вработени, соодветна опрема за гаснење пожар, камери за спроведување редовен мониторинг, дрoнови со посебни сензори за рано предупредување од пожари и обезбеден софтвер за анализа на пожарите, двогледи, фиксни телескопи за набљудување за туристичка намена, метеоролошки и други мали мерни станици кои би биле лесни за одржување итн.

6.2.3. Потребни средства и финансиски план за спроведување на Планот за управување

Во следнава табела е направен преглед на предложениот персонал (врз основа на предложените програми, потпрограми и активности) и средна вредност на месечни плати, врз основа на претпоставката дека Јавната Установа е целосно развиена и оперативна:

Преглед на редовните оперативни трошоци:

Оперативни трошоци	Единици	Цена по единица (ден)	Вкупна цена годишно (ден)	Вкупна цена годишно (евра)
Плата / персонал x месец (900 евра)	50	60 000	36 000 000	585 365
Канцелариски простори (12m ² по лице) + компјутер + друго (300 евра / месечно)	40	20 000	9 600 000	156 097
Автомобили (600 евра / месечно)	15	36 000	6 480 000	105 365
Униформи + опрема за ренџери (30 евра / месечно)	20	2 000	480 000	7 804
Други трошоци (3 000 евра / месечно)	1	180 000	2 160 000	35 121
Вкупно годишно			54 720 000	889 752

Проценка на трошоците за надворешни експерти:

Проекти со надворешна соработка	Број на активности	Просечен годишен трошок (евра)	Вкупен годишен трошок (ден)	Вкупен годишен трошок (евра)
Проекти со надворешна поддршка, приоритет 1	35	15 000	32 287 500	525 000
Проекти со надворешна поддршка, приоритет 2	70	15 000	64 575 000	1 050 000
Проекти со надворешна поддршка, приоритет 3	25	15 000	23 062 500	375 000
Вкупно годишно				1 950 000

Дополнителни активности за кои не се пресметани трошоци, а се поврзани со обврските на Паркот се следниве:

- Трошоци за одржување на локалните патишта;
- Одржување на планинарските патеки и др. излетнички локалитети;
- Трошоци поврзани со безбедност на посетителите (изградба на засолништа, нивно одржување и спасување на посетители);
- Заштита и справување со пожари;
- Справување со отпадот (особено цврстиот отпад на најпосетените туристички места, поставување контејнери со заштита од диви животни).

Заради обезбедување соодветен пристап за туристите и посетителите на паркот, Управата често ќе има потреба да користи багер за нивно чистење. Исто така, за

одржување на планинарските патеки треба да се размисли околу набавка на тешка механизација (трактор, багер и сл.) со што би се вршело редовно расчистување, искосување, чистење на снегот итн. Доколку Установата не поседува потребна тешка механизација, истата по потреба може да се зема под наем.

Постоечката инфраструктура за посетители треба да се дополни и редовно одржува. Таа опфаќа различни настрешници, наљудувачници, клупи, одморалишта и сл. долж планинарските и велосипедските патеки, како и други локалитети за посетителите.

Националниот парк треба да има видно обележани граници и поставени информативни табли на сите влезни точки, објаснување за дозволени и забранети активности по зони како и обележана мрежа на патеки за разни активности.

Можни извори на финансирање за работата на Националниот парк:

- Национални фондови (Влада);
- Наплата на екосистемски услуги: Надоместоци од одржливо користење на природни ресурси според Планот за управување, како и надоместоци од субјекти кои даваат услуги на територијата на паркот (тур-оператори, мали хидроцентрали, далекуводи, хотели, фрирајд скијање итн.);
- ПОНТ
- ЕУ ИПА;
- Прекугранична програма на ЕУ ;
- ГИЗ;
- ГЕФ;
- УНДП;
- УНЕП;
- СИДА;
- УСАИД;
- Швајцарска програма за соработка;
- Други меѓународни донатори;
- Спонзорства од приватниот сектор.

6.3. Годишни програми за заштита на природата

Годишните програми ги изготвува Јавна установа Национален парк Шар Планина.

6.4. Подготовка на следниот План за управување

Во согласност со Законот за заштита на природата, Планот за управување ќе биде ревидиран по истекот на првиот петгодишен период и ќе биде обновен за наредниот период.

7. Анекси

7.1. Анекс 1 - Преглед на карти во ГИС формат

Одделни GIS датотеки во ESRI shp формат.

7.2. Анекс 2 - Литература

Меловски Љ., Јовановска Д. и Христовски С. (2019): Разновидност на пределите во Македонија, Македонско списание за екологија и животна средина (<http://www.mjee.org.mk/>).

Зајакнување на капацитетите за имплементација на Натура 2000 во Македонија на централно и локално ниво (2016-2017) ЕУ-ИПА проект.

Регионална канцеларија на УНЕП во Виена (2020): Студија за валоризација на Шар Планина.

Appleton, M.R. (2016). A Global Register of Competences for Protected Area Practitioners. Gland, Switzerland: IUCN

ДЕКОНС-ЕМА Скопје. Социо-економска студија за предлог заштитено подрачје Национален парк Шар Планина. 2020. Италијанско Министерство за животна средина, проект за копно и море: „Поддршка на земјите од Западен Балкан за имплементација на мултилатералните договори за животна средина преку зајакнување на институционалната рамка и градење на капацитетите“, и поддржана имплементација преку ГЕФ/УНЕП/МЖСПП проектот „Постигнувањето на заштита на биолошката разновидност преку создавање и ефикасно управување со заштитени подрачја и интегрирање на биолошката разновидност во планирање на користење на земјиштето“.

UNEP Regional Office in Vienna. Shar Mountains Valorization Study, harmonized version. p. 688. 2020. GEF/UNEP/MOEPP project “Achieving Biodiversity Conservation through Creation and Effective Management of Protected Areas and Mainstreaming Biodiversity into Land Use Planning”.

7.3. Анекс 3 - Листа на мали хидроцентрали (со статус јануари 2021 година)

Посебен документ: Annex 3 - 2020-12-20 Analysis SHPP.pdf

7.4. Анекс 4 - МЕТТ4 Проценка

Посебен документ - Анекс 4: МЕТТ4MasterFile V4-1 NP Shar mountains 2021-11-17.xlsm